

ŞALPAZARI

tarih - kültür - insan

Hazırlayan
VEYSEL USTA

ŞALPAZARI

tarix, kültür, insan

HAZIRLAYAN
VEYSEL USTA

SERANDER YAYINLARI

ŞALPAZARI
tarih, kültür, insan

Hazırlayan
Veysel Usta

Genel Yayın Yönetmeni
Kenan Sarıalioğlu

Kapak Tasarım
Emriye Demirkır

Yapım / Uygulama
SERANDER

Sertifika no: 33882

Baskı
Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon
Tel: 0462 321 53 38

I. Baskı, Aralık 2017

ISBN: 978-605-2104-04-0

SERANDER
Gazipaşa Mahallesi, Uzun Sokak, No: 5/3
Ortahisar-Trabzon / TÜRKİYE
Tel. 0533 421 70 02
www.seranderyayinevi.com
e mail: serander@seranderyayinevi.com

İÇİNDEKİLER

ŞALPAZARI BELEDİYE BAŞKANINDAN	7
İSTANBUL KÜLTÜR DERNEĞİ BAŞKANINDAN	9
ÜSKÜDAR BELEDİYE BAŞKANINDAN.....	11
ÖNSÖZ.....	13
ŞALPAZARI İLÇESİ'NİN COĞRAFYASI	15
Mehmet ZAMAN Salih BİRİNCİ Sibel YILMAZ BAYRAKTAR	
ETNİK VE SOSYAL BİR SINIR OLARAK AĞASAR VADİSİ YERLEŞİM TARİHİ ÜZERİNE GÖRÜŞLER.....	43
Feridun M. EMECEN	
ŞALPAZARI'NIN İDARİ, SOSYAL VE İKTİSADİ TARİHİ	51
M. Hanefi BOSTAN	
OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E ŞALPAZARI KAZASININ İDARİ YAPISI VE NÜFUSU	125
Nedim İPEK	
1835'TEN GÜNÜMÜZE ŞALPAZARI'NIN ETNO-DEMOGRAFİSİ	139
Musa Yavuz ALPTEKİN	
TRABZON'UN TARİHİ DOKUSUNDA AĞASAR VADİSİNİN YERİ	227
İbrahim TELLİOĞLU	
MAHKEME KAYITLARINDA ŞALPAZARI KÖYLERİ: SOSYAL HAYAT (1858-1911)	241
Ayhan YÜKSEL	
SALNÂMELER VE VAKIF KAYITLARI IŞIĞINDA AĞASAR VADİSİ'NDE DİNİ KURUMLAR VE DİN GÖREVLİLERİ.....	269
Eyüp ÖZTÜRK	

AĞASAR / AKHİSAR DERESİ VADİSİ VE KOLLARINDA KIRSAL CAMİ	
MİMARİSİ	281
Emriye KAZAZ	
ŞALPAZARI YÖRESİ GELENEKSEL EL SANATLARI	303
Mustafa Reşat SÜMERKAN	
AĞASAR VADİSİ VE ÇEVRESİNDEKİ ARKEOLOJİK KALINTILAR	335
Sinan KILIÇ	
TRABZON İLİNİN MADEN POTANSİYELİ VE VAKFIKEBİR CİVARININ MADEN	
YATAKLARI	361
Ali VAN	
ŞALPAZARI İLÇESİNİN KIRSAL PEYZAJ ÖZELLİKLERİ VE EKOTURİZM	
POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	375
Cengiz ACAR	
Makbulenur BEKÂR	
MİMARİ VE İŞLEVSEL ÖZELLİKLERİYLE AĞASAR VADİSİNDE GELENEKSEL	
KÖY EVLERİ	385
Mustafa Reşat SÜMERKAN	
SÖZ VARLIĞI BAKIMINDAN ÇEPNİ DİLİ ÇALIŞMALARINA BİR YAKLAŞIM	401
A. Mevhibe COŞAR	
ŞALPAZARI YÖRESİ MÜZİĞİNİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ	
VE DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ ÇEPNİ MÜZİK KÜLTÜRÜ İÇİNDEKİ YERİ	467
Abdullah AKAT	
KIRSAL YAŞAMIN İLK SANAYİ TESİSLERİNDEN BİRİ:	
ŞALPAZARI'NDA SU DEĞİRMENLERİ	475
Veysel USTA	
ÇARLAKLI KÖYÜ	509
Nedim İPEK	
USTAALİZÂDE SÜLALESİ VAKFI VE AKÇİRİŞ (ÇARLAKLI ÇAMKİRİŞ) KÖYÜ	
CAMİSİ	541
Veysel USTA	
Emriye KAZAZ	
DİZİN	563

ŞALPAZARI'NIN İDARİ, SOSYAL VE İKTİSADİ TARİHİ

*M. Hanefi Bostan**

Şalpaazarı, bugün Trabzon iline bağlı 138 kilometrekare alana sahip bir ilçedir. İlçe kuzeyden Beşikdüzü, güneyden Kürtün (bugün Gümüşhane iline bağlı), doğudan Tonya, batıdan da Giresun iline bağlı Eynesil ve Görele ilçeleriyle çevrilidir. Son derece engebeli bir araziye sahip olan Şalpaazarı, Ağasar/Akhisar deresinin ve kollarının oluşturduğu derin vadilerin dik yamaçlarında ve denizden 250 ile 600 metre yükseltilerde kurulan köylerden oluşmaktadır¹.

Yerleşim Yerleri ve İdari Yapı

Şalpaazarı ve yöresi 1461'de Trabzon'un fethiyle Osmanlı Devleti topraklarına katılmakla birlikte bu tarihte bu adla anılan ve bugün bu ilçeye bağlı olan yerleşim yerlerinden hiç birinin adına kayıtlarda rastlanmamaktadır. Trabzon sancağının günümüze ulaşan en erken tarihli tahrir defteri 1486 tarihli olup, bu tahrirde Şalpaazarı yöresine yakın iki yerleşim yeri göze çarpmaktadır. Bunlardan biri sahilde bulunan Yavabolu (Çeşmeözü)², diğeri de Oğuz köyüdür³. Yörede bu iki yerleşim yerinin dışında herhangi bir yerleşim yerinin kaydı bulunmamaktadır.

* *Yrd. Doç. Dr.*, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İSTANBUL.

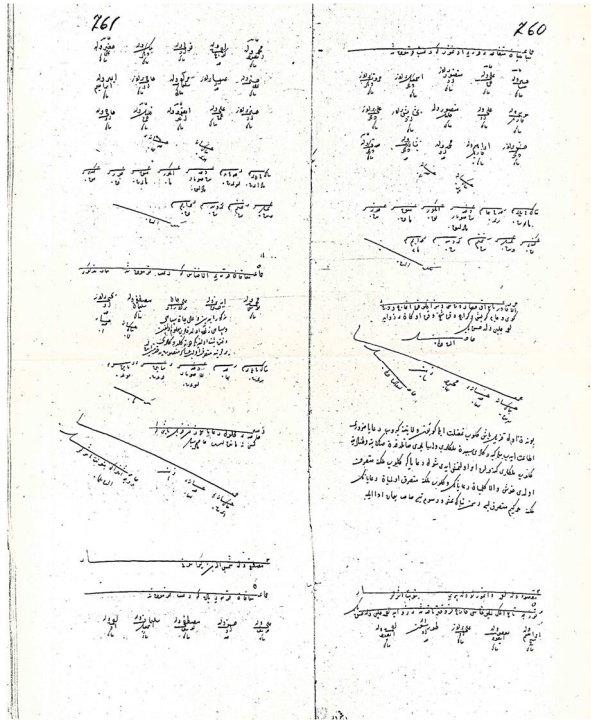
¹ Sebahattin Karaca, *Her Yönüyle Düünden Bugüne Ağasar-Şalpaazarı*, İstanbul 2000, s. 53-54; Feridun M. Emecen, *Doğu Karadeniz'de Bir Vadi Yerleşmesi Ağasar Vadisi: Şalpaazarı-Beşikdüzü*, Trabzon 2010, s. 22, 27, 30.

² Başbakanlık Osmanlı Arşivi (=BOA), *Maliyeden Müdevver Defterler (=MAD)*, nr. 828, s. 611.

³ BOA, *MAD*, nr. 828, s. 64-65, 715-716.

Şalpazarı ilçesi sınırları dahilinde bulunan yerlerle ilgili ilk kayıt 1515 tarihli tahrirde yer almaktadır. Bu kayıtlar Oğuz köyünün altında yer almakta olan 7 ayrı mezra kayıdır. Söz konusu mezzalar şunlardır:

“*Mezra'a-i Alagâvur tabi'-i Akhisar Deresi,*
Mezra'a-i Sazaklu Karağaç,
Mezra'a-i Dereköy,
Mezra'a-i Çamkiriş,
Mezra'a-i Kireç,
Mezra'a-i Karaşeyh,
Mezra'a-i Karaevgân (Karagürgen),
an-zevâid-i Ahmed Çelebi veled-i Hasan Bey, hâsil: 1500”⁴

BOA, TD, nr. 52, s. 760-761

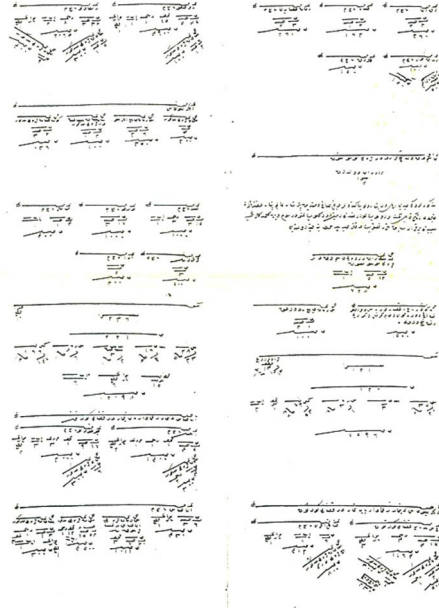
1520 tarihli İcmal Defteri'nde bu mezra topluluğu, Kasım Dede Zaviyesi vakıf yerleri altında kaydedilmekle beraber⁵ zaviye ile bir ilişkisi

⁴ BOA, *Tahrir Defteri* (=TD), nr. 52, s. 760; Emecen, *Ağasar Vadisi: Şalpazarı-Beşikdüzü*, s. 80, 168.

⁵ BOA, TD, nr. 387, s. 758.

bulunmamaktadır.⁶ Nitekim 1515-1532 tarihli kayıtları ihtiva eden Timar İcmâl Defteri'ndeki 29 Ağustos 1523 (17 Şevval 929) tarihli kayıda göre; Akhisar deresine tabi *Alagâvur* mezrasının vergi geliri Hasan ve Seydi adlı sipahilere timar olarak verildiği belirtilmekte ve mezra, Oğuz köyünün kayıtları altında yer almaktadır.⁷

Bu defterde *Alagâvur* mezrası dışındaki diğer mezralar zikredilmemekte, ancak vergi hasılının 1500 akça olarak kaydedilmesi, yukarıda adı geçen bütün mezraların birlikte değerlendirildiğini düşündürmektedir. Nitekim 1554 tarihli Mufassal Tahrir Defteri'nde bu yedi mezranın toplam vergi hâsılının 1500 akça olarak kaydedildiği görülmektedir.⁸ Mezralar bu tarihte de Oğuz köyü kayıtları altında yer almaktadır. Ayrıca bunların Hüseyin v. Mustafa, Hüseyin b. Halil, Emirali b. Mehmed, Musa b. Köse ve Piri b. Köse adlı şahıslar tarafından ziraat edildiği ve öşürlerini sipahiye verdikleri belirtilmektedir. Mezraları ziraat eden şahıslardan Mustafa oğlu Hüseyin ile Halil oğlu Hüseyin'in Oğuz köyünde iskan ettikleri tespit edilmektedir.⁹

BOA, TD, nr. 387, s. 758-759

Bu tarihte mezraların 1515'te olduğu gibi *Ahmed Çelebi veled-i Hasan Bey'in vergi* gelirleri fazlalığından oluştuğu kaydedilmektedir.¹⁰ Ancak bu bilgiler 53 numaralı tahrirde yer alan 1523 tarihli timar kaydı ile çelişmektedir.¹¹ Muhtemelen bu çelişki 1554 tarihli defteri kaleme alan kâtibin 53 numaralı defterde bulunan timar kaydını görmemesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

⁶ Emecen, *Ağasar Vadisi: Şalpaزاری-Beşikdüzü*, s. 81-82.

⁷ BOA, TD, nr. 53, s. 130.

⁸ BOA, TD, nr. 288, s. 604.

⁹ BOA, TD, nr. 288, s. 602.

¹⁰ BOA, TD, nr. 52, s. 760; BOA, TD, nr. 288, s. 604.

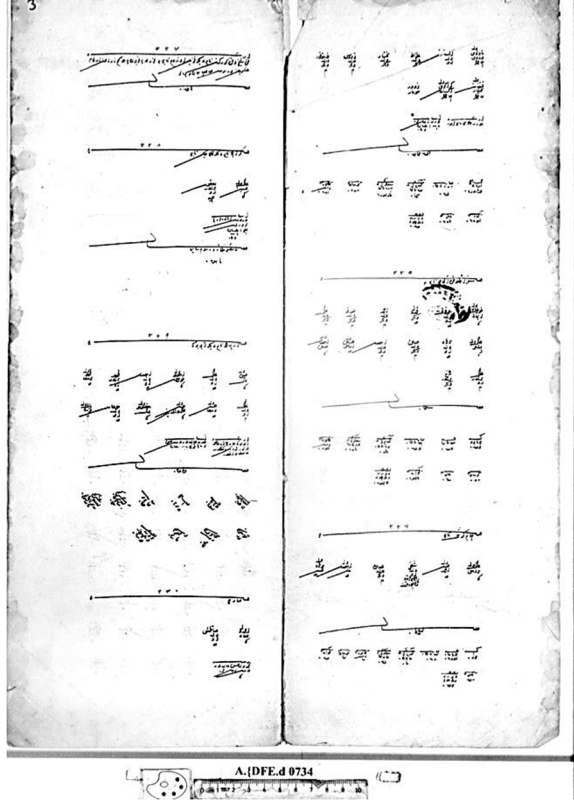
¹¹ BOA, TD, nr. 53, s. 130.

Bütün bu bilgiler bugünkü Şalpazarı'nın ilk yerleşim yerlerini oluşturan mezraların Oğuz köyünün ekinlikleri olduğunu ortaya koymaktadır.¹² Oğuz köyüne ait mezraların Şalpazarı'nı ve Geyikli'yi içine alacak genişlikte olduğu ifade edilmektedir.¹³

Adı geçen mezraların büyük bir bölümü XVI. asrın ikinci yarısından itibaren köy statüsüne kavuşarak bugünkü Şalpazarı ilçesinin temelini oluşturmuşlardır. Nitekim 1571 tarihli tahrirde, daha önce mezra olan Sazaklı Karaağaç, Çamkiriş ve Kireç nâm-ı diğer Kalecik adlı ekinlikler (mezralar) köy statüsüne kavuştukları görülmektedir.¹⁴ Bu tarihte Kardeşeyh ve Karagürgen nâm-ı diğer Kızılüzüm mezra olarak varlıklarını sürdürmektedir.¹⁵ Daha önceki tahrir kayıtlarında görülen Alagâvur ve Dereköy mezarları 1571'deki tahrirde görülmemek-

tedir.¹⁶ Bunun nedeni, defterin eksik bir tahrir

parçası olmasından kaynaklanmaktadır.¹⁷ Alagâvur ve Dereköy'ün bu tarihte köy statüsünde olduğu düşünülmektedir. Nitekim Alagâvur, "Alakâfir" adıyla ve Dereköy ile birlikte 1583'te, bugünkü Şalpazarı yöresinin en büyük köylerinden biri olarak kayıtlarda yer almaktadır.¹⁸

BOA, A.DFE, nr. 734, s. 2-3

¹² Emecen, *Ağasar Vadisi: Şalpazarı-Beşikdüzü*, s. 60, 61, 71, 80, 82, 87, 98, 103.

¹³ Emecen, *Ağasar Vadisi: Şalpazarı-Beşikdüzü*, s. 60.

¹⁴ BOA, *Defterhâne-i Âmire Defter-i Hakânî Kalemî* (=A.DFE), nr. 734, s. 2-3.

¹⁵ BOA, A.DFE, nr. 734, s. 3.

¹⁶ BOA, A.DFE, nr. 734, s. 1-16.

¹⁷ M. Hanefi Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat*, Ankara 202, s. 11-12.

¹⁸ Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadime Arşivi (=TK.KKA), TD, nr. 43, s. 111b.

1571'de Sazaklı Karaağaç, Çamkiriş, Kireç nam-ı diğer Kalecik köyleri ile var olduğunu düşündüğümüz Alagâvur (Alakâfir) ma'a Dereköy köyleri yanında iki köy daha bulunmaktadır. Bunlar 1515, 1520, 1523 ve 1554 tarihli tahrirlerde Oğuz köyünün mezraları arasında zikredilmeyen, ancak 1571 tarihli tahrirde Sazaklı Karaağaç, Çamkiriş ve Kireç nâm-ı diğer Kalecik köyleri ile Karaşeyh ve Karagürgen nâm-ı diğer Kızılızüm mezraları ardından sıralanan Arpacı nâm-ı diğer Ayubükü ve Sarnıç köyleridir.¹⁹ Bunlardan Arpacı nâm-ı diğer Ayubükü köyünün Kürtün'ün üst kesimlerinde bulunduğu, dolayısıyla bu köyün bugünkü Şalpazarı ilçesi dahilindeki iskan yerleriyle ilişkilendirilemeyeceği, ancak Sarnıç köyünün Kızılızüm köyü ile Kireç köyünün tepelerindeki düzlük yere bugün Sarnıç denilmesinden dolayı bu köyün Şalpazarı ile ilişkilendirilebileceği, dolayısıyla bu köyün bugünkü Turaluşağı ve arka tepelerindeki Ağasar vadisinin doğu sırtlarında bulunduğu ifade edilmektedir.²⁰

1583 tarihli tahrire gelince; bu tarihte bugünkü Şalpazarı ilçesi dahilinde bulunan iskan birimleri Alakâfir (Alagâvur) ma'a Dereköy, Sazaklı Karaağaç, Çamkiriş, Kireç nâm-ı diğer Kalecik ve Sarnıç köyleri idi. Ayrıca “*Karâşeyh ve Karagürgen nâm-ı diğer Kızılızüm*” mezralarının ekinlik olarak varlıklarını sürdürdükleri görülmektedir.²¹

Kalecik adıyla da anılan Kireç köyü, bugünkü Şalpazarı kasabasının, Alagâvur (Alakâfir) köyü de Geyikli beldesinin merkezidir. Çamkiriş ve Dereköy köyleri de bugünkü Şalpazarı'nın merkez mahallelerindedir. Sazaklı Karaağaç ile Sarnıç köyleri sonradan ad değiştirerek Turaluşağı köyü adını almış ve bugün Şalpazarı'nın merkez mahallelerinden biri olmuştur. Karagürgen mezrasına gelince bu mezranın diğer bir adı Kızılızüm olup bilahare Kızılızüm adıyla köy statüsüne kavuşmuştur. Karâşeyh mezrası da bugün Kızılızüm köyünün mahallelerinden biridir. Kızılızüm köyü 1960 yılında Üzümlü adını almıştır.²²

Görüldüğü üzere bugünkü Şalpazarı ilçesinin oluşmasında dolayısıyla Ağasar vadisinin iskânında Oğuz köyünün ana dağıtım merkezi olarak büyük bir etkisi bulunmaktadır. Nitekim XVI. yüzyılın başlarında Oğuz köyünün birer mezrası konumunda bulunan yerler, bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren iskana açılarak köy yerleşim birimi haline gelmeye başlamışlardır.

Bugünkü Şalpazarı'nın geçmişteki idari yapısını belirleyebilmek için öncelikli olarak Oğuz köyünü esas almak gerekmektedir. Çünkü, Oğuz köyünün mezraları, Şalpazarı'nın merkezi olan Kireç-Kalecik dahil olmak

¹⁹ BOA, *A.DFE*, nr. 734, s. 2-3.

²⁰ Emecen, *Ağasar Vadisi: Şalpazarı-Beşikdüzü*, s. 61, 90.

²¹ TK.KKA, *TD*, nr. 43, s. 111b, 126b, 127a.

²² Karaca, *Dünden Bugüne Ağasar-Şalpazarı*, s. 236, 238-239, 241, 244, 246, 282; Emecen, *Ağasar Vadisi: Şalpazarı-Beşikdüzü*, s. 61, 81, 90, 91-93, 96, 97.

üzere ilk iskan yerlerinden Alagâvur (Geyikli) tabi-i Akhisar deresi, Çamkiriş, Dereköy, Sazaklu Karaağaç, Sarnıç, Karaşeyh, Karagürgen nâm-ı diğer Kızılızüm'den oluşmaktaydı.

Oğuz köyü XVI. yüzyılın başlarında, Ağasar (Akhisar) deresinin oluşturduğu vadiye doğru bir genişleme gösterdiği 1515 tarihli tahrir kayıtlarında yer alan bilgilerden ortaya çıkmaktadır²³. Bu vadinin XV. asır ve bu asrın öncesinde iskân yönünden boş olduğu 1486 tarihli kayıtlarda yer alan bilgilerden anlaşılmaktadır. Nitekim Fol vadisi ile Oğuz köyü arasında Yavabolu hariç herhangi bir iskân birimine rastlanmamaktadır. Bir geçit yeri özelliği taşıyan Ağasar vadisinin 1400-1450 yıllarında Çepni beylerinin faaliyet gösterdikleri Çepni vilayetinin en doğu ucunu oluşturduğu ve Oğuz köyünün de 1450'ye kadar bu kesimde ortaya çıkmış olabileceği belirtilmektedir. Yine Şeyh Cüneyd'in 1456 yılındaki Trabzon seferi sırasında Ağasar vadisi ve Vakfikebir dolaylarında toplanarak bir müddet burada kaldıkları ve vadinin ilk Türkmen nüfus potansiyelinin onun maiyetindeki Çepni oymak ve obaları olduğu ve bu konuda delil olarak Oğuz köyünün varlığı gösterilmektedir.²⁴

Oğuz köyü, 1486 yılı kayıtlarına göre; Trabzon sancağının “*Zeâmet-i Kürtün*” adıyla anılan idari ünitesi içinde yer almaktaydı²⁵. Kürtün Zeameti, muhtemelen Osmanlı Devleti öncesinde askeri-idari birimi ifade için kullanılan bir terim olmalıdır. Nitekim zeametin yer aldığı kayıta Oğuz köyü dışında Alahnas, Kandavur, Üreğir ve Alayuntlu köylerinin vergi gelirleri bu zeamet içinde değerlendirilmekte ve bunların Trabzon sancakbeyi hâssının bir bölümünü teşkil ettikleri görülmektedir²⁶. Bu köylerin yer aldığı alan, Espiye'nin doğu kesiminden başlayarak Akçaabad nahiyesine kadar uzanmaktadır. Bu alan ise bugün Tirebolu, Yağlıdere, Güce, Harşit (Doğankent), Çanakçı, Görele, Eynesil, Kürtün, Beşikdüzü ve Şalpazarı'nı içine almaktadır. Ancak bu alan içinde o dönemde adı geçen beş köyden başka kırka yakın köy daha bulunmakta ve bunların vergi gelirlerinin de timar olarak dağıtıldığı görülmektedir.²⁷ Bu zeamet birimi, Osmanlı öncesi Çepni beylerinden/kumandanlarından birinin gelir alanını yani etki sahasını gösterdiği ifade edilmektedir.²⁸

1515 yılına gelince bu tarihte de “*Zeâmet-i Kürtün*” teriminin kullanıldığı görülmektedir.²⁹ Çepni vilayeti sınırları içinde yer alan Kürtün'ün

²³ BOA, TD, nr. 52, s. 760.

²⁴ Emecen, *Ağasar Vadisi: Şalpazarı-Beşikdüzü*, s. 42-45, 46, 72-73.

²⁵ BOA, MAD, nr. 828, s. 61, 64-65, 713, 715-716.

²⁶ BOA, MAD, nr. 828, s. 61-67, 713-718.

²⁷ BOA, MAD, nr. 828, s. 719-733, 735-741; Bostan, *Trabzon Sancağı*, s. 44.

²⁸ Emecen, *Ağasar Vadisi: Şalpazarı-Beşikdüzü*, s. 59.

²⁹ BOA, TD, nr. 52, s. 718.

bu tarihte nahiyeye konumunda olduğu, Kürtün, Yağlıdere, Karaburun, Bayramoğlu, Bada, Alahnas, Eleğimlihas, Üreğir ve Harşid bölgelerinin de buraya tabi olduğu anlaşılmaktadır³⁰. Oğuz köyünün kayıtları Kürtün idari birimi içinde yer almaktadır³¹.

1515-1532 tarihleri arasındaki timar kayıtlarını ihtiva eden tahrirde “*Zeâmet-i Kürtün*” tabiri kullanılmaktadır³². Aynı defterde bulunan iki ayrı kayıttaki kâtibin hatası söz konusu değilse kayıtların birinde Oğuz köyü Çepni’ye,³³ diğer bir kayıttaki da Kürtün’e tabi olduğu gösterilmektedir³⁴. Muhtemelen “*Vilayet-i Çepni*” kaza manasında üst birimi, Kürtün Zeameti ve “*Vilayet-i Nahiyeye-i Çepni*”³⁵ idari üniteleri de nahiyeye manasında kullanılmıştır. 1520 tarihli tahrirde göre; Kürtün kaza statüsüne kavuşmuş olup, kazaya Kürtün, Yağlıdere, Üreğir, Karaburun, Alahnas ve Eleğimlihas nahiyeleri tabi bulunmaktaydı.³⁶

1554’te Çepni vilayeti Giresun ve Kürtün olmak üzere iki kazadan oluşmaktaydı.³⁷ Kürtün kazasının idari yapısında bir önceki tahrirde oranla Harşid ve Bada idari bölgelerin nahiyeye statüsüne kavuşmasının ötesinde bir değişiklik olmadığı görülmektedir.³⁸ Oğuz köyü ve bu köyeye tabi mezralar Kürtün nahiyesi içinde kaydedilmektedir.³⁹ 1571 tarihli tahrir kayıtlarında bugünkü Şalpaazarı’nı meydana getiren köy ve mezraların Kürtün nahiyesine tabi olduğu kayıtlardan ortaya çıkmaktadır.⁴⁰ 1583’te de idari yapıda bir değişikliğin olmadığı tespit edilmektedir.⁴¹

XVII. yüzyıla gelince idari yapılanmada önemli değişikliklerin olduğu görülmektedir. Nitekim 1643 tarihli avarız tahririndeki kayıtlara göre, bugünkü Şalpaazarı’nın çevrelediği alan Akhisar köyü adıyla Yavabolu kazasına tabi bulunmaktaydı.⁴² Yavabolu kazasının 1583 tarihinden sonra kurulduğu, diğer bir adının da Görele olduğu 1585 tarihli mühime kaydından anlaşılmaktadır.⁴³

³⁰ Bostan, *Trabzon Sancağı*, s. 44.

³¹ BOA, TD, nr. 52, s. 757-760.

³² BOA, TD, nr. 53, s. 122.

³³ BOA, TD, nr. 53, s. 6.

³⁴ BOA, TD, nr. 53, s. 130.

³⁵ BOA, TD, nr. 53, s. 106.

³⁶ BOA, TD, nr. 387, s. 746-762.

³⁷ BOA, TD, nr. 288, s. 562, 704.

³⁸ BOA, TD, nr. 288, s. 615, 617, 649-653.

³⁹ BOA, TD, nr. 288, s. 601-604.

⁴⁰ BOA, A.DFE, nr. 734, s. 2-3.

⁴¹ Bostan, *Trabzon Sancağı*, s. 46.

⁴² BOA, Kamil Kepeci (=KK), *Mevkufat Kalemi* (=MK), nr. 2605, s. 19a.

⁴³ BOA, *Mühimme Defteri* (=MD), LIX, 230/53 (tarih: 11 Recep 993/9Temmuz 1585).

This image shows a page from a handwritten musical manuscript. The page is divided into two main sections by a vertical line. Each section contains multiple staves of music, written in a cursive, handwritten style. The notation includes various notes, rests, and other musical symbols. At the bottom center of the page, there is a circular stamp with the word "KAYANLIK" written inside it. The paper appears aged and slightly yellowed.

1682 ve 1684 tarihli avarız kayıtlarında Şalpacarı yöresi Akhisar köyü adıyla “*Yavabolu nam-ı diğ̈er Görele*” kazası içinde yer almaktaydı.⁴⁴ Bu bilgilerden Şalpacarı'nın diğ̈er bir adının Akhisar olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim bugünkü Şalpacarı ilçesi dahilinde bulunan yerleşim yerlerinden 19 köy, 21 Şevval 1264 (20 Eylül 1848) tarihli bir sicil kaydında “*Akhisar deresi*” köylerinden olduğu belirtilmektedir⁴⁵. 1850 tarihli *Öşür Defteri*'nde de bu 19 köy “*Nahiye-i Akhisar deresi Vakfikebir tabi-i kaza-yı Akçaabad*” olarak kaydedilmektedir⁴⁶. Akhisar, “*Akhisar deresi*” adıyla ilk olarak 1515 tarihli kayıtlarda yer almaktadır⁴⁷. Bütün bu bilgilerden, bugünkü Şalpacarı (Akhisar) yöresinin XVII. asırda Yavabolu (Görel) kazasına tabi olduğu ortaya çıkmaktadır.

1712 tarihli iki ayrı mühimme kaydında yer alan bilgilere göre; bugünkü Şalpacarı sınırları içinde yer alan Karaşeyh, Karagürgen/Kızılızüm ve Akhisar köylerinin Hatuniye Vakfı köyleri mi, yoksa timar-zeamet köyleri mi oldukları tartışması yaşanmış, yapılan teftişte vakıf köylerinin Akçaabad sınırları içinde olduğu, Kürtün kazası sınırları içinde vakıf köyü bulunmadığı, yukarıda adı geçen köylerin yüz seneden beri Görel/Yavabolu'ya bağı olduğu belirtilmiştir. 1719 tarihinde bölgede yapılan bir başka teftiş sonucunda Akhisar köyünün Yavabolu kazasına tabi olduğu ifade edilmiştir. Ancak 1723 tarihli bir başka kayıta Trabzon kadısının Dersaadet'e gön-derdiği arzda bazı köylerle birlikte Kızılızüm ve Kireç'in de Akçaabad kazasına bağlanmasını istemiştir.⁴⁸

1800 yılında Hatuniye Vakfı'nın sınırları ile ilgili çıkan anlaşmazlık, Akhisar, Oğuz, Kızılızüm, Anbarlı ve Seyyidahmedli köylerinin Görel'e tabi olduğu şeklinde sonuçlandı. Ancak, Ağasar (Akhisar) vadisi köylerinin daha sonra Akçaabad kazasına bağlandığı belirtilmektedir.⁴⁹

⁴⁴ BOA, KK, MK, nr. 2697, s. 64b, 68b; BOA, KK, MK, nr. 2703, s. 48a.

⁴⁵ *Trabzon Şeriyye Sicili (=TŞS)*, nr. 1974 (191), s. 43a; Abdullah Saydam, “XIX. Yüzyılda Reform İhtiyacının Taşradaki Yansımalarından Bir Örnek: Akçaabâd Kazası”, *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı XXI (İstanbul 2001), s. 173-174.

⁴⁶ Zehra Topal, *Akçaabat-Vakfikebir Öşür Defteri*, Ankara 2005, s. 341-368.

⁴⁷ BOA, TD, nr. 52, s.760.

⁴⁸ Bu konuda geniş bilgi için bk. Emecen, *Ağasar Vadisi: Şalpacarı-Beşikdüzü*, s. 63-64, 161-163.

⁴⁹ Abdullah Gülay, *Ağasar Çepni Kültürü Geyikli: Folklor-İnceleme-Araştırma*, İstanbul 2001, s. 543-549.

Aslında adı geçen köylerden Anbarlı ve Seyyidahmedli köyleri ile Aksaklı, İstil, Yavabolu, Korkudan ve Akkilise köyleri 3 Recep 1097 (26 Mayıs 1686) tarihinde Hatuniye Vakfı köyleri olması nedeniyle Trabzon kazasına ilhak olundukları görülmektedir.⁵⁰ Bu sürecin 1520 yılında başladığını söylemek mümkündür.

Nitekim 1520 tarihli tahrirde Yavabolu köyünün Akçaabad nahiyesinin Hatuniye Evkafı'na ait 21 köyü içinde kaydedildiği görülmektedir⁵¹. İşte 1520'de başlayan süreç, XVII. asırda, Yavabolu'dan doğduğu düşünülen ve bunun çevresinde bulunan köylerin de bu vakfa ait olduğu tezini güçlendirmiştir. Nitekim, Oğuz köyünden doğan Akhisar bölgesi köyleri bu asırdan sonra Akçaabad yani Hatuniye Evkafı köyleriyle ilişkilendirilmeye başlandığı yukarı da belirtilmiştir.

XIX. yüzyılda bugünkü Şalpazarı (Akhisar/Ağasar) sınırları içinde bulunan yerleşim yerleri Vakfikebir'e bağlanmıştır. Bu bağlanma işinin 1809 tarihinde gerçekleştiği⁵² belirtilmekle beraber bu bilgiyi tevsik edecek başka bir bilgi ve belgeye ulaşılamadığından kesin bir kanaate varılamamıştır. Muhtemelen bu bölgenin vakıf statüsüne geçirilmesi XIX. asrın ilk çeyreğinde gerçekleşmiş olmalıdır. Nitekim 1835 tarihli "*Kaza-i Yobul tâbi-i Vakfikebir maa Görele tâbi-i Trabzon*" *Nüfus Defterinde* yer alan kayıtlara göre Oğuz köyü dahil Akhisar (Ağasar) vadisindeki bütün köyler Vakfikebir kazasına bağlı olduğu görülmektedir. Defterdeki kayıtlara göre bugünkü Şalpazarı sınırları içinde yer alan yerleşim yerleri şunlardır: Kızılızüm, Çetrik, Timara, Gâvurkıran, Alagâvur, Güdün (Güdül), Turalıuşağı, Kireç, Çamkiriş, Karakaya, Musaali maa Kabasakal ve Tepeağzı ve Pehliçukuru, Dereköy, Simenli, Güristan, Kasımağzı, Düzköy, Dorukkiriş, Çarlaklı, Gölkiriş⁵³. Birlikte yazılan Kabasakal ve Musaali ile Tepeağzı da ayrı köy kabul edildiğinde 1835'te Şalpazarı'na ait 21 köyün varlığı ortaya çıkmaktadır. 1583'te 6 köy ve 2 mezradan oluşan Şalpazarı, yaklaşık iki buçuk asırlık zaman dilimi içinde Çetrik, Timara, Gâvurkıran, Güdün, Karakaya, Kabasakal, Tepeağzı, Pehliçukuru, Simenli, Güristan, Kasımağzı, Düzköy, Dorukkiriş, Çarlaklı ve Gölkiriş adlı 15 yeni köy kurularak iskan açısından

⁵⁰ BOA, KK, MK, nr. 2697, s. 68b-69b; BOA, KK, MK, nr. 2703, s. 6b. Bu ilhakla ilgili Anadolu kadiaskerinin Trabzon kadısına gönderdiği 5 Mayıs 1688 tarihli mektupla ilgili olarak bk. Necmettin Aygün, "Osmanlı Devleti'nde İdari Taksimat Alanındaki Düzenlemelerin Taşradaki Yansımaları: Vakfikebir, Şarlı ve Tonya Örneği (1840-1918)", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 26 (Trabzon 2010), s. 40.

⁵¹ BOA, TD, nr. 387, s. 729.

⁵² Karaca, *Dünden Bugüne Ağasar-Şalpazarı*, s. 235.

⁵³ BOA, *Nüfus Defteri* (=NFS.d), nr. 1155, s. 12-46, 53-54; BOA, *NFS.d*, nr. 1156, s. 14-60, 71-73; Emecen, *Ağasar Vadisi: Şalpazarı-Beşikdüzü*, s. 198-232, 239-241. Ayrıca bk. Ali Mesut Birinci-Mustafa Çakıcı-Zehra Topal, *Akçaabad-Vakfikebir Nüfus Kütüğü* (1835-1845), İstanbul 2012, s. 466-528, 542-546.

önemli gelişme göstermiştir.

Akhisar (Şalpaazarı) köyleri Vakfikebir kazasına bağlanılmakla kalmadığı, statülerinin değiştirilerek Hatuniye Vakfı'nın köyleri haline getirildiği 1844 tarihli *Trabzon Evkaf-ı Vakfiyesi Defteri*'ndeki kayıtlardan ortaya çıkmaktadır. Defterde yer alan kayıtlara göre Akhisar, Kızılızüm ve Oğuz köyleri vakıf köyleri arasında sıralanmaktadır.⁵⁴ Ancak Akhisar köyü ile kastedilen yerin yalnız Kireç köyü mü, yoksa bütün Akhisar yöresi köyleri mi olduğu konusunda kesin bir kanaate varılamamıştır.

Tanzimat ilkelerine göre Akçaabad kazasının mali denetim ve vergi amaçlı yapılan yeni idari yapılanması sonucu dokuz mali bölgeye ayrıldı. 1264 (1848-1849) vergi dağılımını gösteren bu mali bölgelerden Şarlı ve Oğuz nahiyeleri ile Akhisar deresi idari birimi bugünkü Şalpaazarı yerleşim yerlerini doğrudan doğruya ilgilendirmektedir. Nitekim bugün Şalpaazarı'nın iskan birimlerinden olan Gölkiriş, Çarlaklı köyleri Şarlı nahiyesi; Kızılızüm köyü Oğuz nahiyesi; Kireç, Çamkiriş, Karakaya, Güristan, Turalıuşağı, Düzköy, Kasımağzı, Dorukkiriş, Simenli, Alagâvur, Pehliçukur, Güdün, Tepeağzı, Dereköy, Kabasakal, Gâvurkıran, Timara, Çetrik ve Dereköy-Menteşe köyleri Akhisar deresi idari birimi içinde yer almaktaydı.⁵⁵ 1835 tarihli Nüfus Defteri kayıtlarına oranla 1848'de Şalpaazarı yöresinde bir köy artışıyla köy iskan sayısı 22'ye yükselmiştir.

Yine mali kayıtları ihtiva eden 1850 tarihli Akçaabad kazası ve Vakfikebir yöresine ait *Öşür Defteri*'nde yer alan bilgilere göre bugünkü Şalpaazarı ilçesi sınırları dahilinde 1848 yılında olduğu gibi toplam 22 köy yerleşim birimi bulunmaktaydı. Bu köy iskan birimlerinden 19 köy "*Akhisar Deresi Nahiyesi*"ne, 1 köy Oğuz Nahiyesine ve 2 köyün de Şarlı Nahiyesine bağlı olduğu görülmektedir.⁵⁶ Bu tarihteki kayıtlarda dikkat çeken üç önemli husus bulunmaktadır. Biri *Akhisar deresi* idari biriminin "*nahiye*" olarak kaydedilmesi, ikincisi Kireç köyünün "*Kireç Kal'acık*" şeklinde birlikte yazılması⁵⁷, üçüncüsü de İskefiye, Fol, Şarlı, Oğuz ve Akhisar deresi nahiyelerinin "*Vakfikebir tabi-i kaza-i Akçaabad*" ibaresi ile birlikte kayıtlarda yer almalarıdır.⁵⁸ Feridun Emecen, beş nahiye için kullanılan "*Vakfikebir tabi-i kaza-i Akçaabad*" ibaresinin aslında "*Vakfikebir*" diye nitelenen Hatuniye Vakfı'na ait köylerin beş nahiyeye (idari bölge-mali birime) ayrılmasından ileri geldiğini, bunun nahiyelerin idari bakımdan Vakfikebir'e

⁵⁴ Bk. Sebahittin Usta, *Trabzon'da Vakıflar (1550-1650)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü – Doktora tezi, Trabzon 2015, s. 130-131.

⁵⁵ TŞS, nr. 1974 (191), s. 42b-43a; Saydam, "Akçaabâd Kazası", *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı XXI, s. 172, 173-174; Emecen, *Ağasar Vadisi: Şalpaazarı-Beşikdüzü*, s. 126.

⁵⁶ Topal, *Akçaabat-Vakfikebir Öşür Defteri*, s. 302-303, 306-307, 332-333, 340-377.

⁵⁷ Topal, *Akçaabat-Vakfikebir Öşür Defteri*, s. 340-341.

⁵⁸ Topal, *Akçaabat-Vakfikebir Öşür Defteri*, s. 194-195, 248-249, 290-291, 318-319, 340-341.

bağlı olduklarını göstermediğini, sadece bunların hukuki statülerini belirlediğini, bu nahiyelerin idari açıdan Akçaabad kazasına bağlılıklarının devam ettiğini belirtmektedir.⁵⁹ Burada kullanılan nahiye teriminin gerçek anlamda idari birim olarak nahiyeyi ifade etmediğini, sadece bir idari bölgeyi ya da mali birimi ifade ettiğini belirtmek gerekmektedir. Nitekim Şarlı, 1860'lardan sonra nahiye hüviyeti kazanmakla beraber, Vakfikebir ile Görele arasındaki alanda ilk nahiye teşkilatının 1874 tarihinde Şarlı nahiyesi adıyla kurulmuştur. Oğuz, Şarlı ve Akhisar bölgelerine ait köylerde bu nahiyeye bağlanmıştır. Şarlı nahiyesi ilk olarak yeni kurulan Vakfikebir kazasına, kısa bir müddet sonra Görele kazasına, aynı yıl içinde tekrar Vakfikebir'e bağlanmıştır. Ancak ahali arasında yaşanan anlaşmazlık nedeniyle bu bağlılık uzun sürmemiştir. Şarlı müstakil bir resmi nahiye haline getirilerek 1879 yılından 1916 yılına kadar merkez Trabzon kazasına bağlı kalmıştır.⁶⁰

1876 tarihli Trabzon Salnamesine göre Şarlı nahiyesi içinde bugünkü Şalpazarı'nın 24 köyü bulunmaktaydı. 1850-76 yılları arasında Şalpazarı'nda iki köy iskan birimi daha kurulmuş bulunmaktadır. Bunlar daha önce Kireç köyü ile birlikte kaydedilen Kalecik ile Çamkiriş ve Çarlaklı köyleri dışında kurulan ve bugün Akçiriş olarak bilinen "Çamkiriş maa Çarlaklı"dır. Dorukkiriş ile birlikte kaydedilen Doğancı ayrı köy olarak kabul edildiğinde köy sayısı 25'e çıkmaktadır.⁶¹ Bugünkü Şalpazarı'nın güney sınırında XIX. yüzyılın sonlarına doğru Kıran ve Sayvançatağı adlarıyla iki köy daha kurularak,⁶² köy sayısı 27'ye çıkmaktadır.

Akhisar (Ağasar) köylerinin de bağlı bulunduğu Şarlı nahiyesinin arada iki kaza (Vakfikebir ve Akçaabad) atlanarak Trabzon merkez kazaya bağlanması nedeniyle birçok sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu nedenle Şarlı nahiyesinin 2 Nisan 1916 tarihli irade ile Vakfikebir kazasına bağlanması gerçekleşmekle beraber bu karar Ruslar bölgeden çekildikten ve Birinci Dünya Savaşı sona erme aşamasına geldikten sonra Dahiliye Nezaretince 5 Eylül 1918 tarihinde duyuruldu.⁶³

⁵⁹ Emecen, *Ağasar Vadisi: Şalpazarı-Beşikdüzü*, s. 127.

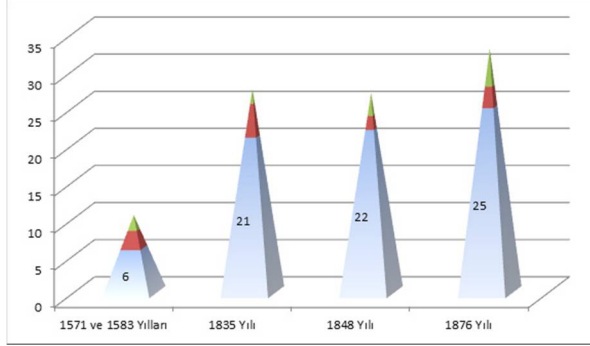
⁶⁰ Emecen, *Ağasar Vadisi: Şalpazarı-Beşikdüzü*, s. 127-137; Aygün, "Osmanlı Devleti'nde İdari Taksimat Alanındaki Düzenlemelerin Taşradaki Yansımaları ...", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 26, s. 49-52, 67; Birinci-Çakıcı-Topal, Akçaabad-Vakfikebir Nüfus Kütüğü, s. 14-16.

⁶¹ *Trabzon Vilayet Salnamesi*, VIII. Defa, Trabzon 1293 (nşr. Kudret Emiroğlu, Ankara 1995), s. 411, 413.

⁶² Emecen, *Ağasar Vadisi: Şalpazarı-Beşikdüzü*, s. 148-149.

⁶³ Emecen, *Ağasar Vadisi: Şalpazarı-Beşikdüzü*, s. 137; Aygün, "Osmanlı Devleti'nde İdari Taksimat Alanındaki Düzenlemelerin Taşradaki Yansımaları...", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 26, s. 72.

Grafik – 1: 1571-1876 Yılları Arasında Köy Sayıları

Şalpazarı'nın Şarlı nahiyesine bağlılığı Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar devam etmiştir. Bir ara Şarlı ve Şalpazarı iki ayrı nahiyeye teşkilatlandırılmış, ancak bunun uzun sürmediği 1926 yılında çıkan Taksimat-ı Mülkiye Nizamnamesiyle iki nahiyenin ilgasından ortaya çıkmaktadır.⁶⁴ 1928 yılında Dahiliye Vekaleti tarafından yayınlanan *Köylerimizin Adları* kitabında Vakfikebir kazasının merkez nahiyesi ile Tonya nahiyeleri dışında nahiyesi bulunmadığı, Şarlı ve Şalpazarı köylerinin de Vakfikebir merkez nahiyesine tabi olduğu görülmektedir. Bu tarihte Şalpazarı'nın köy sayısının 26 olduğu tespit edilmektedir.⁶⁵ 1876 tarihli Salnamede yer alan Dereköy ve Dereköy-Menteşe adlı iki ayrı köyün 1928'de Dereköy adıyla bir köy haline getirildiği anlaşılmaktadır.

1935 yılında yapılan Genel Nüfus Sayımının yayınlanan verilerine göre Şalpazarı, Vakfikebir kazasının nahiyesidir. Bu tarihte Vakfikebir kazasına merkez nahiyesi ile birlikte Beşikdüzü, Şalpazarı ve Tonya olmak üzere toplam dört nahiyeye tabi bulunmaktadır. Şalpazarı nahiyesinin 27 köy iskan birimi bulunduğu görülmektedir. Nahiyenin merkezinin Kireç köyü olduğu belirtilmektedir. Gökçeköy, ilk olarak, Şalpazarı nahiyesi köyleri içinde yer almaktadır.⁶⁶

1940, 1945, 1950, 1955 yılları nüfus sayımlarında Şalpazarı, Vakfikebir kazasının nahiyeye (bucak) idari birimi olarak konumunu korumuş ve köy

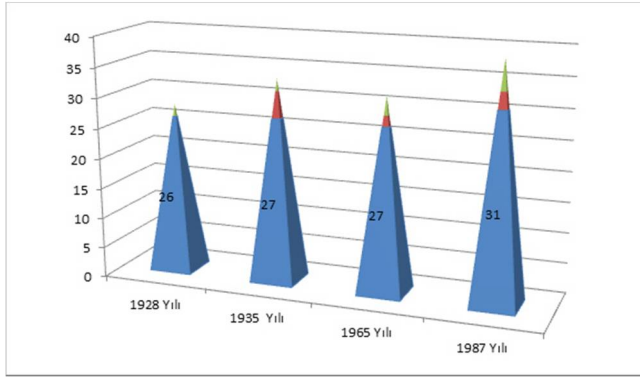
⁶⁴ Emecen, *Ağasar Vadisi: Şalpazarı-Beşikdüzü*, s 138.

⁶⁵ *Köylerimizin Adları*, İstanbul 1928, s.738-740.

⁶⁶ *Genel Nüfus Sayımı-Trabzon Vilayeti: 20 İkteşrin 1935*, c. 54, Ankara 1937, 15-17; *Genel Nüfus Sayımı-Köyler Nüfusu: 20 İkteşrin 1935*, c. 59, s. 15-372. Sebahattin Karaca, Gökçeköy'ün 170 yıl önce kurulduğunu ve ilk zamanlar Gümüşhane'ye, daha sonra Vakfikebir'e, Şalpazarı ilçe olunca buraya bağlandığını ileri sürmektedir (bk. Ağasar-Şalpazarı, s. 264-265) Bu köyün Gümüşhane'ye bağlandığına dair bir kayıta henüz erişilememiştir.

sayısında bir değişiklik olmamıştır.⁶⁷ Şalpazarı nahiyesinin 7 Aralık 1953 tarih ve 4-1945 Sayılı Kararı ile tam teşekküllü hale getirildiği belirtilmektedir.⁶⁸ Şalpazarı, 1960 yılından 1987 yılında ilçe olana kadar “*bucak*” olarak Vakfikebir ilçesi içinde idari konumunu korumuştur.⁶⁹ 1970 sayımlarından itibaren Çamkiriş, Güristan ve Kalecik köy birimlerine rastlanmamaktadır. Bu köylerin, Şalpazarı 2 Haziran 1968 tarihinde belediye teşkilatına kavuşunca merkeze bağlanarak mahalle statüsüne alınmıştır.⁷⁰ 1960 yılı Genel Nüfus Sayımı kayıtlarında Şalpazarı'na tabi Gâvurkiran köyünün adı Ağırtaş, Çarlaklı Çamkiriş'in Akçiriş, Timara'nın Fidanbaşı, Alagâvur'un Geyikli, Güristan'ın Görenli, Pehliçukur'un Pelitçik, Kıranmahalleköy'ün Sütpınar, Kızılüzüm'ün Üzümlü adıyla değiştirildiği görülmektedir.⁷¹ 1970 ila 1975 yılları arasında, daha önceleri yazlık olarak Düzköy ve Dorukkiriş köylüleri tarafından kullanılan Sinlice yerleşim birimi köy statüsüne kavuşturulmuştur.⁷²

Grafik – 2: 1928-1987 Yıllarında İskan Birimleri Sayısı

Şalpazarı, 7 Aralık 1987 tarihinde Vakfikebir ilçesinden ayrılarak ilçe haline getirilmiştir. Turaliuşağı köyü ilçe merkezine bağlanarak ilçenin mahalle sayısı altıya çıkarılmıştır. İlçe merkezinde Turaliuşağı mahalle-

⁶⁷ Genel Nüfus Sayımı: 20 İlkteşrin 1940, Ankara 1944, s. 617, 624, 625-626; Genel Nüfus Sayımı: 21.10.1945, Ankara 1950, s. 593, 594-595; (Genel)Umumi Nüfus Sayımı (1950), Ankara 1951, s. 367; Genel Nüfus Sayımı (1955), Ankara 1961, s. 518, 519.

⁶⁸ Karaca, *Dünden Bugüne Ağasar-Şalpazarı*, s. 235.

⁶⁹ Genel Nüfus Sayımı (1960), Ankara 1963, s. 544, 545-546; Köy Envanter Edütlerine Göre Trabzon, Ankara 1970, s. 144, 146-147; Köy Envanter Edütü 1981-Trabzon, Ankara 1984, s. 61, 62.

⁷⁰ Karaca, *Dünden Bugüne Ağasar-Şalpazarı*, s. 235, 236, 239, 242-243.

⁷¹ Genel Nüfus Sayımı (1960), s.545-546. Karaca, Alagâvur köyü adının Geyikli şeklinde 1957 yılında değiştirildiğini belirtmektedir (bk. *Dünden Bugüne Ağasar-Şalpazarı*, s. 246).

⁷² Karaca, *Dünden Bugüne Ağasar-Şalpazarı*, s. 57, 278-279.

sinden başka Kireç, Çamkiriş, Dereköy, Kalecik ve Sugören (Güristan) mahalleleri bulunmaktaydı. İlçeye Ağırtaş (Gâvurkiran), *Çamlıca*, Çarlıklı, Çetrik, Doğançı, Dorukkiriş, Düzköy, Fidanbaşı (Timara), Geyikli, Gökçeköy, Gölkiriş, Güdün, Kabasakal, Karakaya, Kasımağzı, *Kuzuluk*, Pelitçik (Pehliçukur), Sayvançatak, Simenli, Sinlice, Sütpınar (Kıranmahalleköy), Tepeağzı ve Üzümlü (Kızılızümlü)'nden oluşan toplam 22 köy bağlıydı. Geyikli (Alagâvur) 1992 yılında belde belediyesi olarak teşkilatlandırıldı. Bu belediyenin Yeni Mahalle, Gültepe ve Yeşilyurt adlarıyla üç mahallesi bulunmaktaydı. Kuzuluk köyü, 1986 yılında Gökçeköy'den, Çamlıca köyü de 1990 yılında Doğançı köyünden ayrılarak ayrı köyler haline getirildi.⁷³ 12 Aralık 2012 tarihinde çıkarılan 6360 Sayılı Kanunla Trabzon ilinin Büyük Şehir statüsü kazanması sonucu il ve ilçelere bağlı bütün köyler mahalle konumuna getirildi.

Şalpazarı'nda Nüfus

Bugünkü Şalpazarı'nın ilk yerleşim yerlerini oluşturan mezraların Oğuz köyünün ekinlikleri olduğu ve bunların bilahare köy statüsüne kavuştuğu bilinmektedir. Ağasar vadisinde yer alan bu yerleşim birimlerinin iskanında Oğuz köyünün ana dağıtım merkezi görevi üslendiği belirlenmektedir. Bu nedenle bugünkü Şalpazarı'nın ilk nüfus bilgilerini veren 1571 tarihli tahrirdeki verileri değerlendirmeden, bu tarihten önceki tahrirlerde yer alan Oğuz köyüne ait nüfus bilgilerini değerlendirmenin daha doğru olacağı kanaati hasıl olmuştur.

Oğuz köyü, 1486 yılı tahrir kayıtlarında Kürtün Zeameti adlı idari ünitenin içinde yer almakta ve Trabzon sancakbeyi Sinan Bey'in hâs gelirlerine dahil bulunmaktaydı.⁷⁴ 1515'te Kürtün nahiyesine tabi bulunmakta ve vergi gelirlerinin bir bölümü Pusatlu Zeameti sipahilerinden Yunus v. Hoşkadem'in, diğer bölümü de Görele Kalesi merdlerinden Bayezid v. Ahmed Reis'in timar gelirleri içinde yer aldığı kaydedilmektedir.⁷⁵

Oğuz köyünün nüfusu ile ilgili ilk bilgiler 1486 tarihli tahrirde kaydedildiği görülmektedir. Bu tahrirdeki bilgilere göre; Oğuz köyünde 40 hane ve 15 mücerreden (yetişkin bekar erkekten) teşekkül eden yaklaşık 215 kişilik bir nüfus iskan etmekteydi. Tahrir defterlerinde Oğuz köyü nüfusunun vergi veren normal reaya, bazı hizmetler karşılığında vergiden muaf müsellemler, mütekaait sipahi ve muaf reaya olarak dört gruba ayrıldığı görülmektedir. 1486'da vergi veren normal reaya 15 hane ve 2 bennak hane ve 11 nefer mücerreden meydana gelmekteydi. Muafklar; biri imam, biri

⁷³ Karaca, *Dünden Bugüne Ağasar-Şalpazarı*, s. 57, 235, 283.

⁷⁴ BOA, *MAD*, nr. 828, s. 61, 64-65, 713, 715-716.

⁷⁵ BOA, *TD*, nr. 52, s. 757-760.

divane olmak üzere 7 hanelik bir nüfusa sahipti. Müsellem grubu 5 yamak hane ve bir yamak mücerred, 6 müsellemler hane ve bir müsellemler mücerred ile müsellemler ya da yamak olduğu belirtilmeyen bir mücerredten oluşmaktaydı. Mütaka'it sipahiler 5 hane ve 1 mücerredten teşekkül etmekteydi.⁷⁶ Bu sipahi topluluğu eskiden beri “*tudageldikleri yerleriyle ve yurdlarıyla*” tekaâlif-i örfiye ve avâriz-ı divanîyeden muaf ve müsellemler olageldiklerinden şimdi de aynı muafiyet üzere deftere kaydedildikleri belirtilmektedir.

1515 yılı tahrir kayıtlarına göre Oğuz köyünde yaşayan halkın zemin tasarruf eden haneler hariç tutulduğunda, normal reayanın 48 bennak hane ve 17 caba haneden, müsellemler grubunun 17 bennak hane, 1 caba hane ve 7 mücerredten, muafklar grubunun 8 bennak hane, 1 caba hane ve 1 mücerredten, mütaka'it sipahi grubunun 13 bennak hane ve 2 caba hane olmak üzere toplam 107 hane ve 8 mücerredten teşekkül ettiği ortaya çıkmaktadır.⁷⁷ Bunlar da yaklaşık 533 kişilik bir nüfusa tekabül etmekteydi. Zemin olarak kaydedilen reayanın 8 hane olduğu tespit edilmektedir. 1515'te zemin olarak kaydedilenlerin 1486'da iki hanesi vergi veren reaya, bir hanesi muafklar grubu, üç hanesinin de müsellemler grubu içinde yaşadığı tespit edilmektedir.⁷⁸ İki zemin hanenin 1486'da kaydına rastlanmamaktadır. Bu 8 zeminin başkasının tasarrufuna verilmediği, dolayısıyla bunların ya geri dönecekleri düşünülmüş, ya da kısa bir zaman önce bölgede önemli hadiseler meydana gelerek bunların köyden ayrıldıkları ve tasarruflarındaki topraklar da zemin olarak kayıt altına alınmıştır. Nitekim 1515'te Oğuz köyünde 27 hanenin “*gaib*” olduğu kaydedilmektedir.

1554 tarihli tahrir kayıtlarına göre Oğuz köyünde vergi veren normal reayanın 26 hanesi bennak, 25 hanesi caba, 4 kişisi de mücerred idi. Müsellemler grubu içinde 12 bennak hane, 9 caba hane ve 2 mücerred, muafklar grubu içinde 4 bennak hane ve 1 mücerred, mütaka'it sipahiler topluluğu içinde de 4 bennak hane ve 3 mücerred bulunmaktaydı. Bunlar da toplam 80 hane ve 10 mücerredten oluşan yaklaşık 410 kişilik nüfusa tekabül etmekteydi. Ayrıca köyde zemin ve mevkuף zeminha olmak üzere 46 hanenin kaydı görülmektedir.⁷⁹ Bu zeminlerin 38 hanesi bennak olarak kaydedilmektedir. Zemin ve mevkuף zeminlerin 33 hanesinin 1515 tarihli defterde kaydı bulunmaktadır. Bu 33 hanenin 16 hanesinin “*gaib*” olduğu tespit edilmektedir. 1515'te 27 bennak hane olarak kaydedilen “*gaib*”lerin 11 hanesinin elindeki toprağın ne olduğu ile ilgili bir bilgiye tesadüf edilmemektedir. Muhtemelen bu gaip topraklı hanelerdi.

⁷⁶ BOA, MAD, nr. 828, s. 64-65; 715-716.

⁷⁷ BOA, TD, nr. 52, s. 757-758.

⁷⁸ BOA, MAD, nr. 828, s. 64-65; 715-716.

⁷⁹ BOA, TD, nr. 288, s. 601-604.

Topraklı hane sahipleri başka yere ticaret amacıyla veya başka sebeplerden dolayı ahara giderek toprakları boş kalmaktaydı. İşte bu topraklara zemin adı verilmekteydi. Nitekim “Kızılbaş Fetreti” sırasında Kürtün Vilayetinde birçok kişi ya “*gaib*” olmuş ya da başka yere gitmiştir. Trabzon Kanunnamesinin ekinde: “*Bazı re'âyâ babası yerlerin koyup âhar karyede te'ehhül idüb on beş yıl anda mütemekkin olmakla anda râ'iyyet yazılıub kalkub gıdüğü karyede kadimî tasarruf itdüğü yerleri zemîn bağlanmıştır, öşrü zâyî' olmamak için, şöyle ki zemîn bağlanan kimesneler ol-zemînleri zirâ'at itmeyeler ve zirâ'at idirmeyeler. Anın gibilerden dâhi levendlik yazılı râ'iyyet gibi alına, meğerki yerin sipâhi ma'rifetiyle âhara bey' etmiş ola. Ol-takdırce her kimin tasarrufunda ise bilâ mâni' boz ve mu'attal kalân yerlerden sipâhî yerleri mikdârınca levendliğin taleb ideler, tâ ki timârların hâsılına noksan gelmeye*” denilmektedir⁸⁰.

Tahrir Defterlerinde yer alan kayıtlara göre “Kızılbaş Fetreti” sırasında Kürtün Vilayetinden zorla alıp götürülenlerden geri dönenlerin mülkleri kendilerine iade edildiği belirtilmektedir. Nitekim Oğuz köyü ve bu köyün art alanı olan “*mezra'a-i Alagâvur tabi-i Akhisar deresi ve Sazaklu Karaağaç ve Dereköy ve Çamkiriş ve Kireç ve Karaşeyh ve Karaevgân*” kayıtlarının altında yer alan benzer iki ayrı kayıta aynen şu bilgiler yer almaktadır: “*Bundan evvel Kızılbaş gaflet ile Kürtün vilayetine girup re'âyâ zarûri itâ'at edüp gittikleri sebepten mülkleri ve esbâpları satıldıktan sonra yine vatanlarına gelip mülkleri kendülere emr olunmuş idi. Şol re'âyâ ki gelüp mülküne mutasarrıf oldu hoş ve illâ gelmeyen re'âyânın ve gelüp mülküne mutasarrıf olmayan re'âyânın mülklerine her kim mutasarrıf ise bennâk resmin ve öşrünün vesâir rüsûmun sâhib-i timâra edâ eyleye*”.⁸¹

Yine Oğuz köyündeki müselem cemaati içinde yer alan Ahmed veled-i Resul bin Hûb ve birâderi Hüseyin'in babaları ile ilgili önemli bir kayıt bulunmaktadır. Kayıt şöyledir: “*Mezkûr Hûboğlu Resul, Kızılbaş Fetretinde Görele Kalesinde hizmet edüp, sonra mezbûru Kızılbaş katil eylemiş. Kızılbaş gitti deyu mülkün satmışlar. Teftîş olundukda Kızılbaş gitmediği zâhir olduğu sebepten mülkü yine oğullarına hükm olundu. Ataların ne vechile tasarruf edegeldiyse bunlar dahi mutasarrıf ola*”⁸².

1515 yılı kayıtlarında “*gaib*” olarak kaydedilen halkın önemli bir kısmının geri dönmediği, halkın bir kısmının başka yerlere ticaret veya yerleşme amacıyla gittiği, dolayısıyla dedesinden-babasından kalan toprakların zemin haline geldiği anlaşılmaktadır.

⁸⁰ Bostan, *Trabzon Sancağı*, s. 555.

⁸¹ Bk. BOA, *TD*, nr. 52, s. 758, 760.

⁸² BOA, *TD*, nr. 52, s. 759.

XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Şalpaazarı'nda Nüfus

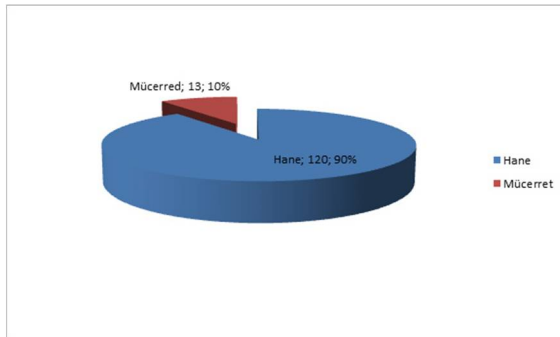
Bugünkü Şalpaazarı'nın sınırları içinde bulunan yerleşim yerlerinin nüfusu ile ilgili bilgi veren ilk arşiv kaydı Kürtün kazasına ait 1571 tarihli bir Mufassal Tahrir Defteri parçasıdır. Bu tahrir hayli eksik olup daha önceki tahrir kayıtlarında mezra olarak ilk sırada yer alan Alagâvur'la ilgili kayıtlar yer almamaktadır. Bunun defterin eksik oluşundan kaynaklandığı açıktır. Bu nedenle daha sonraki tahrir olan 1583 tarihli defterde yer aldığından ve en fazla nüfusa sahip olan köylerden olduğu için 1571 de kesin var olacağı düşünülmüş ve 1583 tarihli defterdeki bilgilere kıyasla 1571'deki nüfusu tespiti çalışılmıştır.

Tablo 1'de görüldüğü gibi 1571 tarihinde bugünkü Şalpaazarı sınırları içinde Dereköy ile birlikte 5 köy iskan birimi ve 2 mezra bulunmaktaydı. Mezralarda nüfus kaydı olmamakla birlikte ileri bir tarihte köy statüsüne kavuştuklarından dolayı bunlara dikkat edilmesi için tablolarda bu mezralara yer verilmiştir.

1571'de Şalpaazarı'na ait beş köy iskan biriminde toplam 9 bennak hane, 14 caba hane (toprağı bulunmayan, yada vergi verecek kadar toprağı bulunmayan hane), 13 mücerred (yetişkin bekar erkek) ve 1 muaf hane olmak üzere yaklaşık 130-140 kişi yaşamaktaydı.

Muaf hane Çamkiriş köyü kayıtları içinde yer alan Hasan'ın oğlu Şeyhi olup, kendisi Karaburun köyünün imamıydı.⁸³ Muafiyeti bundan kaynaklanmaktaydı. Dikkati çeken husus Sazaklı Karaağaç köyünde Turali v. İman ve beş oğlunun bu köyde ikamet etmesidir. Sazaklı Karaağaç köyü daha sonraki kayıtlarda karşımıza Turaliuşağı köyü olarak çıkacaktır ki, bunun nedeni bu köye ilk yerleşenlerin Turali ve oğulları olmasından kaynaklanmaktadır.⁸⁴

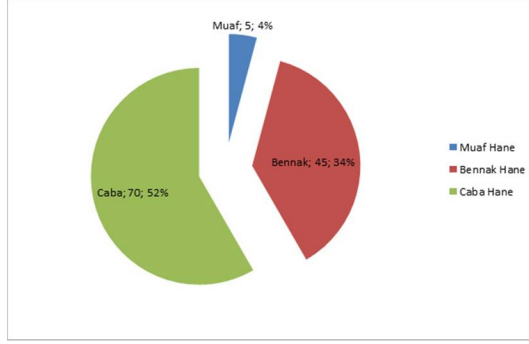
Grafik – 3: 1571 Yılında Nüfusun Hane ve Mücerret Olarak Dağılımı

⁸³ BOA, A.DFE, nr. 734, s. 2.

⁸⁴ BOA, A.DFE, nr. 734, s. 2.

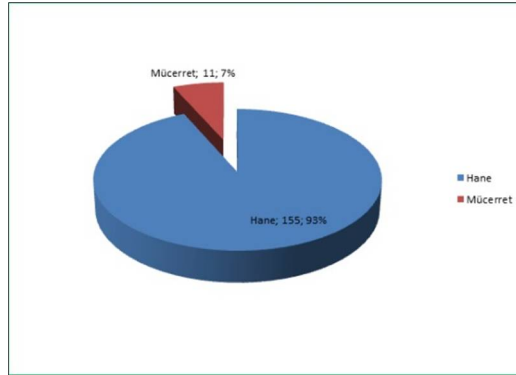
Grafik – 4: 1571 Yılında Hane Nüfusunun Muaf, Bennak ve Caba Olarak Dağılımı

1583'e gelince; bu tarihte köy iskan sayısında bir değişikliğin olmadığı görülmektedir. Bu tarihte Şalpazarı'nın nüfusu; 9 bennak hane, 22 caba hane ve 11 yetişkin bekar erkek nüfus olmak üzere yaklaşık 160-170 kişiden teşekkül etmekteydi.⁸⁵ Bu tarihte Turalioğulları 7 nefer olarak varlıklarını sürdürmekteydi. Turali'nin bu tarihte hayatta olmadığı anlaşılmaktadır. Turali'nin büyük oğlu Ahmet'in kendi oğluna dedesinin adı olan İman adını vermesi dikkat çekmektedir.⁸⁶ 1571'de muaf olduğu anlaşılan Karaburun imamı Şeyhi'nin 1583'de bu görevi ifa etmediği Çamkiriş köyü kayıtları içinde caba hane olarak kaydedilmesinden anlaşılmaktadır.⁸⁷

1571 ila 1583 yılları arasındaki 12 yıllık sürede Şalpazarı'nın nüfusunda yaklaşık %20 civarında bir artış olmuştur.

Grafik - 5: 1583 Yılında Şalpazarı Nüfusunun Hane ve Mücerret Olarak Dağılımı

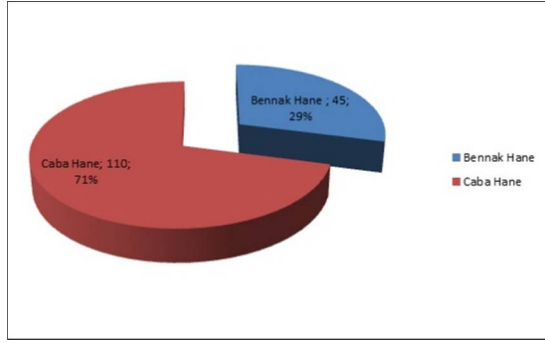

⁸⁵ Bk. Tablo: 1.

⁸⁶ TK.KKA, TD, nr. 43, s. 126b, 127a.

⁸⁷ TK.KKA, TD, nr. 43, s. 126b.

Grafik – 6: 1583 Yılında Şalpaazarı Hane Nüfusunun
Bennak ve Caba Olarak Dağılımı

XVI. yüzyılın ilk onlu yıllarında Oğuz köyünün de içinde bulunduğu “Kürtün vilâyetinde” önemli hadiseler olmuştur. “Kızılbaş Fetreti” diye adlandırılan bu dönemden dolayı bölge halkının Rafizî olabileceği kanaati hasıl olmuştur ki bu kanaatin gerçeklerle bir ilgisi bulunmamaktadır.

Nitekim Yavuz Sultan Selim’in Trabzon sancakbeyliği yaptığı dönemde kardeşleri ile mücadele ettiği sırada (1510’lara doğru) Kürtün bölgesinde Şah İsmail’in propagandasından etkilenen bazı Çepniler olmuştur. Yine 1512 yılında Şah İsmail tarafından Osmanlı sınırına gönderilen Erzincan valisi Nur Ali Halife’nin Şebinkarahisar ve Kürtün çevresinde yaptığı çalışmalar neticesinde bu bölgeden üç-beş bin kişinin aileleriyle birlikte kendisine katıldığı belirtilmektedir.⁸⁸

Bunları doğrulayan bazı deliller 1515 tarihli *Tahrir Defteri*’nde yer almaktadır. Defterde “Kızılbaş Fetreti” adıyla tanımlanan muhtemelen 1512 yılında Trabzon sancağında Çepnilerin yaşadığı bölgelerden biri olan “Kürtün vilâyetinde” büyük karışıklıklar olmuş ve bu bölgedeki köylerde yaşayan halkın bir kısmı Kızılbaşlar tarafından zorla alınıp götürülmüştür. Bu olayla ilgili kayıtlar şöyledir: “Bundan evvel Kızılbaş gaflet ile gelüp, Kürtün vilâyetine girup re’âyâ zarûrî ita’at edüp bile gittikleri sebepten mülkleri ve esbâbları satıldıktan sonra yine vatanlarına gelüp mülkleri kendülere emr olunmuş idi. Şol re’âyâ ki gelüp mülküne mutasarrıf oldu hoş ve illâ gelmeyen re’âyânın ve gelüp mülküne mutasarrıf olmayan re’âyânın mülklerine her kim mutasarrıf ise bennâk resmin ve öşrün vesâir rüsûmun sâhib-i timâra edâ eyleye”.⁸⁹

⁸⁸ Rumlu Hasan, *Ahsenü't-tevarih: Şah İsmail Tarihi*, trc. Cevat Cevan, Ankara 2004, s. 164; Tufan Gündüz, *Son Kızılbaş Şah İsmail*, İstanbul 2010, s. 114.

⁸⁹ Bk. BOA, *TD*, nr. 52, s. 728, 738.

Nitekim "*Kızılbaş Fetreti*" sırasında zorla alınıp götürülen Çepnilerin bugünkü İran sınırlarının dâhiline götürüldüğü ve bunların bugün Güney Azerbaycan'ın Hoy, Salmaz ve Urmiye bölgelerinde Urmiye Gölü'nün batı kısmında yaşadıkları görülmektedir. Bu Çepni gurubu Güney Azerbaycan'da "*Giresun*" veya "*Kiresunlu Türkleri*" adıyla bilinmektedir. Bunlar, Şafi mezhebinden olup, lehçeleri de Karadeniz ve Tebriz Türkçesi arasında bir karakter arz etmektedir.⁹⁰

Burada bir parantez açarak "*Kürtün vilâyetinde*" yaşayan Çepni Türklerinin Rafizîlikle bir ilgilerinin olup olmadığı konusuna açıklık getirmek için bir iki hususa temas etmekte fayda vardır. Konu ile ilgili arşiv kayıtlarına yansıyan diğer bilgiler şöyledir:

1 Mart 1550 tarihli bir kayıтта Giresun kalesi dizdarının "*Kızılbaşlık töhmetiyle mahpus olan kimesneleri...*" salıverdiğine dikkat çekilmektedir.⁹¹ Ancak bu bilgilerin verildiği defterde bulunan 2 Mart 1550 tarihli bir başka kayıтта Trabzon sancakbeyi, Kürtün ve Giresun kadıları saraya mektup gönderip "*Kızılbaşlık (melâhide)*" töhmetiyle hapse atılanların bir kısmının "*ehl-i sünnet ve'l-cema'at*"tan olduklarını belirtmektedirler.⁹²

1566 yılının başında Trabzon sancak beyi Süleyman Bey, Divan-ı Hümayun'a bir mektup göndererek Kürtün kazası halkının "*Çepni*" olup "*Kızılbaş*" sempaticanı olduklarını ve bunlardan 30 kişinin "*Yukarı Canibe*" (Safevi topraklarına) gittiğini, eğer gerekli tedbirler alınmazsa tamamının göçüp gidebileceklerini bildirdi. Bunun üzerine Divan'dan sancak beyine bir hüküm gönderilerek, gerçekten Safevilerle ilişkisi olanlar varsa bunları takip edip yakalayarak durumlarının "*şer'le teftiş*" edilmesini, "*rafz ve ilhadları*" sabit ve zahir olanların haps edilerek merkeze göndermesi istenmektedir. Ayrıca bu teftişi yaparken Safevilerle alakası olmayan "*Sünnîleri*" gözaltına alıp hapsedmemesi, bu konuyu çok dikkatli ve gizli bir şekilde teftiş etmesi emr edilmektedir.⁹³

999 (1590-1591) tarihli bir hükümde de Tirebolu'ya tâbi Taşlıca köyünde şeyh olan bir şahsın mübarek aylarda "*tevâbilerinin avratlarıyla birlikte Kızılbaş âyinine şarap içüp fisk-ı fücûrda buldukları*" kaydedilmektedir.⁹⁴ Taşlıca ilk olarak 1571 tarihli tahrirde "*Zâviye-i Taşlıca, haliyâ mescid der-tasarruf-ı derviş Pir Gaib, bâ-berât-ı Sultanî*" şeklinde geçmektedir.⁹⁵ 1583 tarihli tahrir kayıtlarında da Taşlıca mezra olarak yer almaktadır.⁹⁶ Burada Taşlıca adıyla kaydedilen bir zaviye bulunmaktadır.

⁹⁰ Yaşar Kalafat, *İran Türklüğü*, İstanbul 2005, s. 131.

⁹¹ BOA, KK, *Divan-ı Hümayun Ruus (DHR)*, nr. 209, s. 2.

⁹² Bk. BOA, KK, *DHR*, nr. 209, .s. 3.

⁹³ BOA, MD, nr. V, 513/1401.

⁹⁴ BOA, MD, nr. LXVIII, 98/49.

⁹⁵ BOA, A. DFE, nr. 734, s. 10.

⁹⁶ TK. KKA, TD, nr. 43, s. 131b.

“*Cemâat-ı Zâviye-i Taşlıca ki haliyâ Mescid*” diye kaydedilen yerin Dede veled-i Pir Gaib'in tasarrufunda olduğu ve zaviyede 17 hanenin ikamet ettiği belirtilmektedir. Bunlar önceleri zaviyedarlık görevi ifa ettikleri için öşür ve rüsumdan muaf bulunuyorlardı. Ancak şimdi buradan yol geçmediğinden zaviyedarlıkları kaldırılıp vergi vermekle yükümlü kılındılar.⁹⁷ Muhtemelen, adı geçen zaviye 1554 tarihli tahrir kayıtlarında yer almadığına göre bu tarihten sonra kurulmuş olmalıdır.⁹⁸

Bazı araştırmacılar Taşlıca'da bulunan zaviyeyi Güvenç Abdal'la ilişkilendirerek dolayısıyla bölgede Batınî tesirlerin yoğun olduğunu ve bu tesirlerin sonucunda Aleviliğin geliştiğini ileri sürmektedirler.⁹⁹ XV, XVI ve XVII. yüzyıl arşiv kayıtlarında Güvenç Abdal ile ilişkilendirilen bir kayıt olmadığı gibi, Güvenç Abdal dergâhı ile bağlantılı bulunan bir tekke ve zaviye de bulunmamaktadır.

Bütün bu bilgilerden ortaya çıkan sonuç şudur: “*Kızılbaş Fetretî*” sırasında, Kürtün Vilayetinden zorla alınıp götürülen Çepniler olduğu gibi, az sayıda da olsa bazı “*Kızılbaş*” sempatizanı bulunmakla beraber bunların zaman içinde hiçbir tesirleri kalmamıştır.¹⁰⁰

Nitekim XV. ve XVI. yüz yıl tahrir kayıtlarında Oğuz köyünde ikamet edenler içinde Ömer, Osman şahıs ve baba adlarını taşıyanlar olduğu gibi cami imamları ve fakihler de bulunmaktadır.¹⁰¹ Aynı şekilde buna benzer kayıtların Oğuz köyünün art alanı olan Akhisar'a bağlı yerleşim birimlerinde de görülmektedir. Bu kayıtların XIX. yüz yıla ait *Nüfus Defterleri*'nde çok daha fazla olduğu tespit edilmektedir.¹⁰²

⁹⁷ TK. KKA, TD, nr. 43, s. 130b.

⁹⁸ Bu zaviye ile ilgili geniş bilgi için bk. Mehmet Fatsa, “Çepnilerin Dinî Mensubiyeti ve Kürtün'de Bir Tekke: Güvenç Abdal Meselesi”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı 13, Trabzon 2012, s. 27-48.

⁹⁹ Alemdar Yalçın-Hacı Yılmaz, “Güvenç Abdal Ocağı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* (=TKHBVD), Sayı 35 (Ankara 2005), s. 9-27; Yalçın-Başak Uysal, “Karadeniz Çepnileri 1: Taşlıca Köyü”, *TKHBVD*, Sayı 35, s. 29-36; Yalçın-Uysal, “Karadeniz Çepnileri 2: Eskiköy”, *TKHBVD*, Sayı 35, s. 37-42; Yalçın-Uysal-Güzzade Dikeroğlu, “Karadeniz Çepnileri 3: Şalpazarı ve Gürgentepe”, *TKHBVD*, Sayı 35, s. 43-46; Necati Demir, “Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesinde Çepni Türkmenleri ile Güvenç Abdal Ocağı'nın Kuruluşu”, *TKHBVD*, Sayı 63 (Ankara 2012), s. 85, 89, 105; Ekrem Ünlü, *Harşit Vadisi Tarih ve Kültür Yazıları*, İstanbul 2016, s. 19-37; Veli Saltık, Çepniler ve Güvenç Abdal Ocağı, Ankara 2016, s. 148-200; Hakkı Bayraktar, “Doğu Karadeniz ve Ağasar Çepnileri”, <http://www.gundemyazar.com/dogu-karadeniz-agasar-cepnileri/> 26.05.2017.

¹⁰⁰ Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Bostan, “Giresun Çevresi Çepnilerinin Dini Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Geçmişten Günümüze Giresun'da Dinî Hayat Sempozyumu –I* (25-27 Ekim 2013), c. I, İstanbul 2015, s. 42-58.

¹⁰¹ BOA, MAD, nr. 828, s. 64-65, 715-716; BOA, TD, nr. 52, s. 757-760; BOA, TD, nr. 288, s. 601-604; BOA, A.DFE, nr. 734, s. 2-3; TK.KKA, TD, nr. 43, s. 111b, 126b, 127a.

¹⁰² BOA, *Nüfus Defteri* (=NFS.d), nr. 1155, s. 12-46, 53-54; BOA, NFS.d, nr. 1156, s. 14-60, 71-73.

Tablo I: XVI. ve XVII. Yüzyılda Bugünkü Şalpazarı'nda Yerleşim Yerleri ve Nüfus

XVI. yy ŞALPAZARI	1571 Yılı (BOA, A.DFE, nr. 734)						1583 Yılı (TK.KKA, TD, nr. 43)						1682 Yılı (BOA, KK, MK, nr. 2697)	
	Muaf Hane	Bennak Hane	Caba Hane	Mücerred	Nefer Toplamı	Tahmini Nüfus	Muaf Hane	Bennak Hane	Caba Hane	Mücerred	Nefer Toplamı	Tahmini Nüfus	Nefer Toplamı	Tahmini Nüfus
Alagâvur (Alakâfir) maa Dereköy	-	{3}	{5}	{5}	{13}	{45}	-	3	9	2	14	62		
Çamkiriş	1	1	3	1	6	26	-	1	3	4	8	24		
Kireç n.d. Kalecik	-	1	1	-	2	10	-	1	1	1	3	11		
Sarnıç	-	1	1	-	2	10	-	1	1	-	2	10		
Sazaklı Karaağaç	-	3	4	7	14	42	-	3	8	4	15	59		
Mezraa-i Karaşeyh, Karagürgen n.d. Kızılızüm	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	56	280
AKHİSAR KÖYLERİ NÜFUS TOPLAMI	1	9	14	13	37	133	-	9	22	11	42	166		

XVII. yüzyılda bugünkü Şalpazarı dahilindeki iskan birimlerinde yaşayan halkı tespit etmemize yardımcı olacak tahrir kayıtları bulunmamaktadır. Bu dönemde nüfusu belirlememize kısmen yardımcı olacak kayıtlar *Avarız Defterleri*'nde yer almaktadır. Bu dönemde Şalpazarı'nın yerleşim yerleri konusunda bilgi veren üç avarız kaydı bulunmaktadır. Bu üç avarız kaydında Şalpazarı yöresi köyleri Akhisar köyü adıyla yer almaktadır.

XVII. asırdan Tanzimat'a kadar yeni fethedilen Girid, Uyvar, Mora ve Gence gibi yerler hariç eski usulde tahrir yapılmadığından bunun yerine Avârız-hâneleri tahriri yapılmıştır.¹⁰³ *Tahrir Defterleri*'nde olduğu gibi Avâ-

¹⁰³ Avârız-hâneleri ve avârız vergisi ile ilgili olarak bk. Ömer Lütfi Barkan, "Avârız", *İslam Ansiklopedisi* (=İA), II, 13-19; Halil Sahillioğlu, "Avârız", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (=DİA), IV, 108-109; Bruce Mc Gowan, "Osmanlı Avârız-Nüzül Teşekkülü 1600-1830", *VIII. Tarih Kongresi, Ankara 11-15 Ekim 1976 Kongreye Sunulan Bildiriler*,

rız Defterleri de mufassal ve icmâl olmak üzere iki şekilde düzenlenmiştir. *Mufassal Avâriz Defterleri* şehir, kasaba ve köylerde ikamet eden yetişkin erkek nüfusun (vergi mükellefi reâyâ, piyâde, müsellemler gibi askeri zümreler ve mütekaidler) şahıs ve baba adları ile birlikte ve yekünleri de “neferen” kaydedildikten sonra muaf olanlar haricindeki nüfusun kaç avâriz-hânesine tekabül ettiğinin hesaplanıp yazıldığı defterlerdir.¹⁰⁴ *İcmâl Avâriz Defterleri* ise mufassal defterlere kayıtlı olan gerçek hânelerden birden fazla hâne birleştirilerek oluşturulan avâriz-hânelerin sayı ve vergi nispetlerini ihtiva etmektedir. Avâriz-hânelerin kaç gerçek hânedan oluştuğu zaman ve yöreye göre değişkenlik göstermektedir.¹⁰⁵ 1683-1684 (H.1095) tarihli Trabzon Sancağı ve bu sancağa tabi kazalara ait yerleşim birimi kayıtlarına göre bir avâriz-hâne yaklaşık 20 gerçek hânedan teşekkül etmekteydi.¹⁰⁶ Bu nedenle bir avâriz-hânesinin kaç gerçek hânedan oluştuğu bilinmedikçe icmâl Avâriz Defterleri'ni kullanarak bir yerleşim yerinin nüfusunu tespit etmek güçtür.¹⁰⁷

1643 tarihli ilk avarız defterine göre Akhisar köyünün 3 avarız hanesi vardır.¹⁰⁸ Trabzon bölgesinde bir avarız hane, 20 haneden meydana gelmekteydi. Buna göre Şalpazarı'nda 1643 tarihinde yaklaşık 300 kişi yaşamaktaydı.

1682 tarihli avarız defteri mufassal olup avarız vergisi veren bütün haneler isim isim defterde kaydedilmektedir. Bu tarihte Şalpazarı'nda 56 neferden avarız vergisi alındığı görülmektedir.¹⁰⁹ Bu da yaklaşık 280-300 kişilik nüfus demektir. “*Turali Mehmed*” adında birinin avarız mükellefi olması, Akhisar köyü ile sadece Kireç ve Alagâvur'un kastedilmediği ortaya çıkmaktadır. Nitekim Turalioğulları, Sazaklı Karaağaç köyünde ikamet etmekteydiler.

c.II, Ankara 1981, s.1327-1331; Emecen, “Kayacık Kazâsının Avâriz Defteri”, *Tarih Enstitüsü Dergisi* (=TED), Sayı 12 (İstanbul 1982), s.159-170; *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989, s.123; Mustafa Öztürk, “1616 Tarihli Halep Avâriz-Hâne Defteri”, *OTAM*, Sayı 8 (Ankara 1997), s. 251; Oktay Özel, “Avâriz ve Cizye Defterleri”, *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, Derleyenler Halil İnalçık - Şevket Pamuk, Ankara 2000, s.36-38.

¹⁰⁴ Avâriz vergisinin şehir ve köylerde emlak ve arâzi tasarruf eden veya geçimini sağlayan devamlı bir işe sahip şahıslardan alındığına dâir bk. Lütfi Güçer, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububât Meselesi ve Hububâtın Alman Vergiler*, İstanbul 1964, s. 71. XVII. yüzyılda Manisa kazasında avâriz-hânelerin tespitinde “ev” itibarının önem kazandığına dâir bk. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, s.123-124 dpn.43.

¹⁰⁵ Bk. Barkan, “Avâriz”, *İA*, II, 15; Sahillioğlu, “Avâriz”, *DİA*, IV, 108; Güçer, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububât Meselesi*, s. 73 dpn.68b; Emecen, “Kayacık Kazâsının Avâriz Defteri”, *TED*, Sayı 12, s.165-170; Öztürk, “1616 Tarihli Halep Avâriz Hâne Defteri”, *OTAM*, Sayı 8, s.253, 270-273; Turan Gökçe, *XVI ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye (Denizli) Kazâsı*, Ankara 2000, s.93-96.

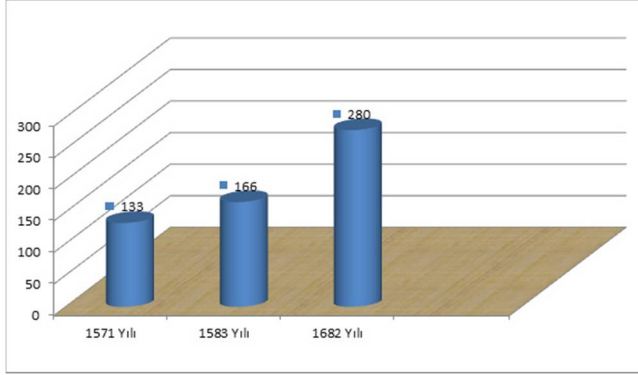
¹⁰⁶ BOA, KK, MK, nr. 2703, s. 46a-50a.

¹⁰⁷ Özel, “Avâriz ve Cizye Defterleri”, *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, s.45.

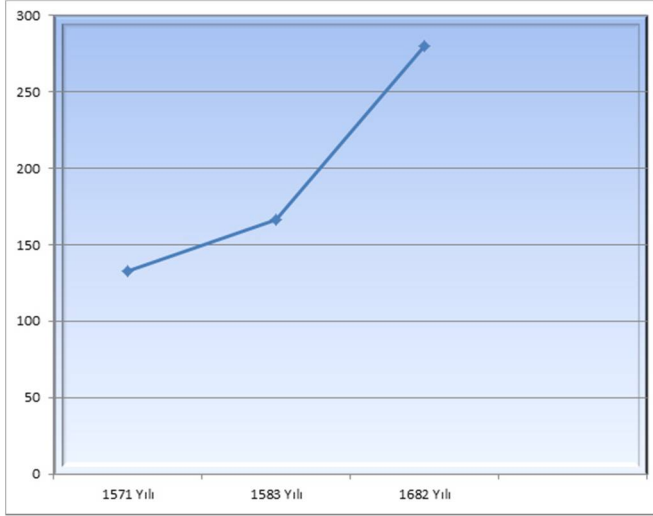
¹⁰⁸ BOA, KK, MK, nr 2605, s. 19.

¹⁰⁹ Bk. BOA, KK, MK, nr 2697, s. 68b.

Grafik – 7: 1571, 1583 ve 1682 Yıllarında Akhisar Nüfusu

Grafik – 8: 1571, 1583 ve 1682 Yıllarında Nüfusun Büyüme Çizelgesi

1686 tarihli üçüncü defterde yer alan bilgilere göre Akhisar köyünde 2 hane artı 3 rub'luk avarız vergisi alınmaktaydı¹¹⁰ ki buda 56 nefere tekabül etmekteydi.

Bir asırlık zaman diliminde Şalpazarı'nın nüfusu 166 kişiden 280 kişiye yükselerek yaklaşık % 41 oranında artış göstermiştir.

¹¹⁰ BOA, KK, MK, nr. 2703, s. 48a.

Tablo II: XIX. Yüzyılda Bugünkü Şalpaazarı'nda Yerleşim Yerleri ve Nüfus

XIX. yy ŞALPAZARI	1835'te Nüfus (BOA, NFS.d, nr. 1155, 1156)			1845'te Nüfus (BOA, NFS.d, nr. 1155, 1156)			1835-1845 Yılları Arasında Doğan ve Ölen Erkek Nüfus		1850'de Öşür Veren Nüfus	1876 (1293) Tarihli Trabzon Vilayet Salnamesi		
	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu	Toplam Nüfus	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu	Toplam Nüfus	Doğanlar	Ölenler	Hane	Hane	Nüfus Toplamı	
Alagâvur	167	167	334	167	167	334	23	23	75	90	310	
Çamkiriş	58	58	116	64	64	128	13	7	43	22	80	
Çamkiriş maa Çarlaklı										20	60	
Çarlaklı	55	55	110	60*	60	120	21	16	54	40	121	
Çetrik	47	47	94	43	43	86	10	14	22	20	73	
Dereköy	121	121	242	131	131	162	27	17	36	25	150	
Dereköy-Menteşe	-	-	-	-	-	-	-	-	22	30	80	
Dorukkiriş maa Doğancı	246	246	492	258	258	516	42	30	123 {125}	160	520	
Düzköy	82	82	164	88**	88	176	21	17	80	50	170	
Gâvurkiran	50	50	100	48	48	96	2	4	52	26	91	
Gölkiriş	42	42	84	49	49	98	10	3	18	17	65	
Güristan	93	93	186	94	94	188	12	11	57	50	190	
Güdül	80	80	160	81	81	162	11	10	36	42	165	
Karakaya	40	40	80	45	45	90	10	5	27	24	82	
Kasımağzı	73	73	146	77	77	154	11	7	52	40	140	
Kızılüzüm	139	139	278	134	134	268	22	27	73	85	300	
Kireç										17	62	
Kalecik	88	88	176	86	86	172	11	13	34 {32}	20	65	
Kabasakal										52	50	120
Pehliçukur (Musa Ali)	189	189	378	187	187	374	33	35	31	32	112	
Tepeağzı										16	8	53
Simenli	55	55	110	51	51	102	3	7	20 {22}	25	91	
Timara	71	71	142	77	77	154	15	9	32	40	160	
Turaluşağı	84	84	168	94	94	188	21	11	69 {68}	36	129	
TOPLAM	1782	1782	3564	1842	1842	3684	318	259	1024 {1025}	969	3389	

* 5 kişi 1842'den sonra geldi.

** 2 kişi yeni geldi (27.03.1838).

XIX. Yüzyılda Şal pazarı'nda Nüfus

XVIII. asırda Şal pazarı'nın yerleşim yerlerinin nüfusu ile ilgili bilgi veren bir belgeye henüz ulaşılammıştır.

XIX. yüzyıla gelince; bu dönemde Şal pazarı'nın iskan birimlerinin nüfusu konusunda ayrıntılı bilgi veren *Nüfus Defterleri* yanında *Öşür Defteri* ve Salname kayıtları bulunmaktadır.

1835 ila 1845 tarihleri arasındaki nüfus kayıtlarını ihtiva eden *Nüfus Defterlerine* göre Şal pazarı yöresinde birlikte yazılan Musa Ali (Pehliçukur),¹¹¹ Kabasakal ve Tepeağzı köyleri 1850 kayıtlarında üç ayrı köy iskan birimi olarak kaydedildiğinden bu tarihlerde de bu köyleri üç ayrı köy olarak ele almak mümkündür. Buna göre 1835'te 21 (19) köy iskan biriminde 1782 erkek nüfusu yaşamaktaydı. Kadın nüfusunun yaklaşık erkek nüfusu kadar olduğu düşünülmektedir. Bu duruma göre Şal pazarı'nın 1835'teki nüfusu yaklaşık 3500-3600 kişi olduğu tahmin edilmektedir. 1845 yılında nüfusun yaklaşık 3600-3700 kişi olduğu görülmektedir.¹¹² 1835-1845 yılları arasında 318 erkek çocuğun doğduğu, 259 erkeğin de vefat ettiği nüfus kayıtlarından tespit edilmektedir. Bu kayıtlardan 10 yıllık sürede nüfusun fazla bir artış göstermediği ortaya çıkmaktadır.¹¹³

1850 yılında Şal pazarı sınırları içinde yer alan 21 köy iskan biriminde öşür vergisi veren 1025 hane bulunmaktaydı.¹¹⁴ Bunlar da yaklaşık 3000-3500 kişilik nüfusa tekabül ettiği tahmin edilmektedir. 1876 tarihli salnamedeki verilere göre Şal pazarı'na tabi 25 köy yerleşim yerinde 969 haneden müteşekkil yaklaşık 3400 kişiden oluşan bir nüfus ikamet etmekteydi. 1845-1876 yılları arasındaki 30 yıldan fazla zaman diliminde nüfusta bir artışın olmadığı, aksine nüfusun azaldığı görülmektedir. Nitekim bu tarihler arasında nüfusun yaklaşık %9 nispetinde azaldığı tespit edilmektedir. Nüfusun azalışına etki eden nedenler içinde başka yerleşim yerlerine yapılan göçün yanında, salgın hastalıklarının da önemli bir payı olduğu düşünülmektedir.

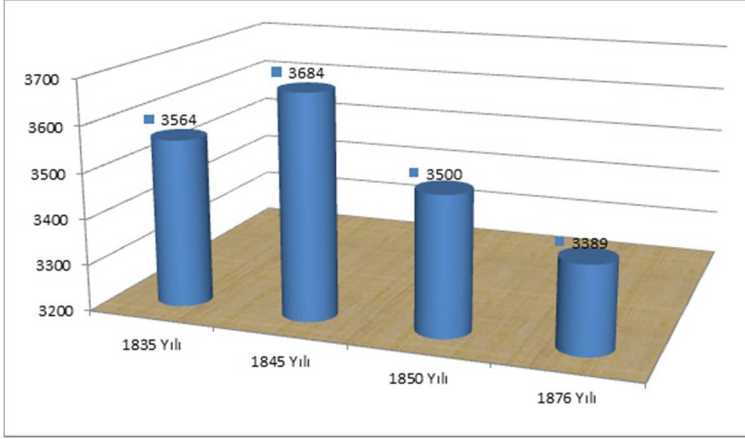
¹¹¹ Musa Ali köyünün 1848 ve 1850 tarihli kayıtlarda Pehliçukur adıyla varlığını devam ettirdiği nüfus ve öşür defterlerindeki hane kayıtlarından tespit edilmektedir (BOA, *NFS.d.*, nr. 1155, s. 33-35; BOA, *NFS.d.*, nr. 1156, s. 39-42; *TŞS*, nr. 1974 (191), s. 43a; Topal, *Akçaabat-Vakfikebir Öşür Defteri*, s. 360-361).

¹¹² Tablo: I.

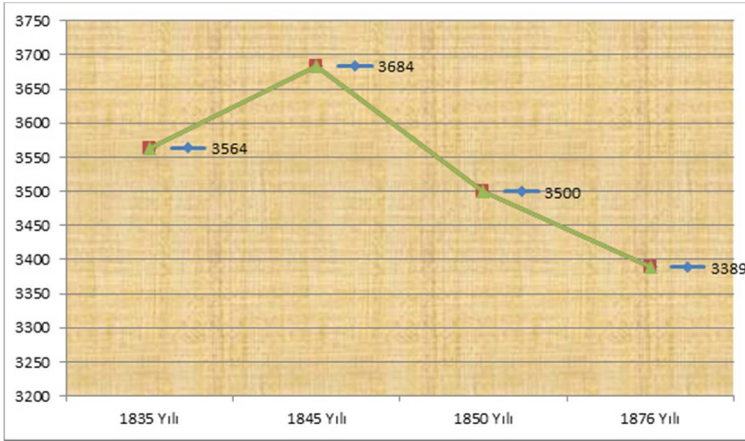
¹¹³ BOA, *NFS.d.*, nr. 1155, s. 12-46, 53-54; BOA, *NFS.d.*, nr. 1156, s. 14-60, 71-73.

¹¹⁴ Topal, *Akçaabat-Vakfikebir Öşür Defteri*, s. 194-195, 248-249, 290-291, 318-319, 340-341.

Grafik – 9: 1835-1876 Yıllarında Nüfus

Grafik – 10: XIX. Yüzyılda Nüfusun Artış ve Düşüş Çizelgesi

XIX. yüzyıla ait Trabzon Kadı Sicilleri, Nüfus Defterleri ve Öşür Defteri'nde yer alan kayıtlara göre bugünkü Şalpaazarı'na tabi 22 köyden 13 köyde imamın bulunduğu ve bunların bu köylerdeki camilerde görev yaptığı anlaşılmaktadır. Nitekim 1835'te Kızılızümlü, Çetrik, Timara, Alagâvur, Turaliuşağı, Kireç, Karakaya, Güristan, Düzköy, Dorukkiriş ve Çarlaklı köylerinde imamın bulunduğu ve bunların kaydedildikleri köylerde imamlık yaptıkları belirtilmektedir.¹¹⁵ 1850 yılında da Gâvurkiran köyünde Molla Mehmed'in, Alagâvur köyünde Hüseyin'in imamlık yanında hatiplik göre-

¹¹⁵ BOA, *NFS.d.*, nr. 1155, s. 12-46, 53-54; BOA, *NFS.d.*, nr. 1156, s. 14-60, 71-73; Emecen, *Ağasar Vadisi: Şalpaazarı-Beşikdüzü*, s. 198-232, 239-241.

vini de ifa ettiği, ayrıca bu köyde İmamoğlu Hüseyin ile Ali'nin ve Halil Efendioğlu'nun yaşadığı kaydedilmektedir. Kızılüzüm köyünde Mollaoğlu Ahmed'in, Timara köyünde Mollaoğlu Osman'ın, Turaliuşağı köyünde İmamoğlu Ali'nin, Çamkiriş köyünde imam Ali ve Hatip İsmail Efendi'nin, Karakaya köyünde Molla Hüseyin ile Şeyhoğlu Ömer ve Bekir'in yanında Mollahasanoğlu ve İmamoğlu adlı ailelerin yaşadığı kayıt-lardan ortaya çıkmaktadır. Kabasakal köyünde Mollahasanoğlu Hüseyin'in, Düzköy'de Molla Hasan'ın, Pehliçukur köyünde Müderris Hasan Efendi'nin, Çarlıklı köyünde de Molla Hasan'ın bulunduğu tespit edilmektedir.¹¹⁶ 1849 tarihli bir ahkam kaydında da Akhisar köyü Dereköy mahallesinde bulunan camide, evkaf muhasebesinden verilen beratla Mehmed Veliyyüddin Halife'nin imam ve hatip olduğu belirtilmektedir.¹¹⁷

1872 yılında Doğançık köyünde bir caminin yapıldığı bilinmektedir.¹¹⁸

4 Haziran 1911 tarihli bir sicil kaydında Çarlıklı Çamkiriş köyünde bulunan caminin imanlık görevi aynı köyden Ustaalioğlu Abdullah Efendi bin Ali'ye yeniden verildiği ifade edilmektedir. 18 Haziran 1911 tarihli bir başka kayıta Kıranmahalle (Sütpınar) köyü muhtarı Karagözoğlu Hasan Ali bin Osman ve ihtiyar heyetinden Piç Alioğlu Osman bin. Osman, Ayvazoğlu Mustafa bin İbrahim ve Ayvazoğlu Ali bin Osman ile Kır Alioğlu Osman bin Hüseyin, Trabzon Kadı Mahkemesine çıkarak köylerinin büyük ve nüfusunun çok olduğunu, ancak köylerinde ve yakınında Cuma ve Bayram namazlarını kılacak caminin olmadığını ve en yakın caminin iki saat mesafede bulunduğunu, köylerinde yeniden inşa ve ihya olunan mescitin cami mesabesinde olduğunu, burada Cuma ve Bayram namazlarının kılınmasına izin ve ruhsat verilmesi taleplerine olumlu cevap verilmiştir. Bu caminin imamlık ve hatiplik görevi aynı köyden İmamoğlu Mehmed Efendi bin Hüseyin Efendi'ye tevdi edilmiştir.¹¹⁹

Cuma ve Bayram namazlarının kılındığı 15 caminin ve çok sayıda mescit ve molla'nın yanı sıra hatip ve müderrislerin bulunduğu Şal pazarı'nda Rafiziliğin etkisinin kaldığını söylemek doğru değildir.

¹¹⁶ Topal, *Akçaabat-Vakfikebir Öşür Defteri*, s. 194-195, 248-249, 290-291, 318-319, 340-377; Emecen, *Ağasar Vadisi: Şal pazarı-Beşikdüzü*, s. 263-264, 273-274, 277-289.

Aygün, "Osmanlı Devleti'nde İdari Taksimat Alanındaki Düzenlemelerin Taşradaki Yansımaları...", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 26, s. 43 dñn. 41.

¹¹⁸ *Kültür Varlıklarıyla Trabzon: İlçeler-Köyler*, c. I, (yay. haz. M. Reşat Sümerkan- İbrahim Okman), Trabzon 1999, s. 74.

¹¹⁹ Ahmet Yazıcı, *2091 Nolu Trabzon Şer'iyye Sicil Defterinin Değerlendirilmesi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü – Yüksek Lisans tezi, Samsun 1999, s. 222, 223-224, 226.

XX. ve XXI. Yüzyıllarda Şalpazarı'nda Nüfus

XX. yüzyıla gelince bu döneme ait ilk nüfus tahriri 1927 yılına aittir. Bu tarihte Şalpazarı ve buraya bağlı köyler ve nüfusları ile ilgili bir bilgi verilmemektedir. İlk ayrıntılı bilgi 1935 yılında yapılan Genel Nüfus Sayımı verilerinde yer almaktadır. 1935'te Şalpazarı nahiyesine tabi 27 köy bulunmaktaydı. 27 köyde toplam 4500 kişisi erkek ve 5464 kişisi kadın nüfus olmak üzere toplam 9964 kişi iskan etmekteydi¹²⁰. 1876-1935 yıllarında geçen 59 yıllık dönemde nüfus yaklaşık %200 oranında artış göstermiştir.

1940, 1945, 1950, 1955, 1960 ve 1965 yılı nüfus sayımları kayıtlarına göre, Şalpazarı'na tabi yerleşim yerlerinde bir değişiklik olmamıştır. Bu yıllarda köy sayısı 27'de kalmıştır. 1940 yılında 4851 kişisi erkek ve 5973 kişisi de kadın olmak üzere toplam 10824 kişi,¹²¹ 1945'te 5060 kişisi erkek ve 5963 kişisi de kadınlardan oluşmak üzere toplam 11023 kişi,¹²² 1950'de 11662 kişi,¹²³ 1955'te 5963 kişi erkek ve 7014 kişisi de kadın olmak üzere toplam 12977 kişi,¹²⁴ 1960'da 6865 kişisi erkek ve 7968 kişisi de kadın olmak üzere toplam 14833 kişi¹²⁵ ve 1965'te 9053 kişisi erkek ve 9698 kişisi de kadınlardan oluşmak üzere toplam 18751 kişi olduğu görülmektedir.¹²⁶ 1935-1965 yılları arasında geçen 30 yıllık zaman diliminde Şalpazarı'nın nüfusu yaklaşık %90 oranında büyümüştür.

1970 yılı sayımlarında Çamkiriş, Güristan ve Kalecik köy birimlerine rastlanmamaktadır. Adı geçen köylerin, Şalpazarı 2 Haziran 1968 tarihinde belediye teşkilatına kavuşması nedeniyle Şalpazarı merkezine bağlanarak mahalle statüsüne kavuşmuşlardır. Bu tarihte nahiyenin nüfusu 11196 kişisi erkek ve 12131 kişisi kadın olmak üzere toplam 23327 kişiye yükselmiştir.¹²⁷ Beş yıllık sürede nüfusun yaklaşık 4600 kişi çoğaldığı anlaşılmaktadır. 1975'te nüfus 24953 kişiye, 1981'de 25363 kişiye yükselmiş ve 1985'te de 21205 kişiye düşmüştür.¹²⁸ 1981-1985 yılları arasındaki dört yıllık sürede Şalpazarı'nın nüfusu 4158 kişi azalmıştır.

¹²⁰ Genel Nüfus Sayımı-Trabzon Vilayeti: 20 İkteşrin 1935, c. 54, s. 16.

¹²¹ Genel Nüfus Sayımı: 20 İkteşrin 1940, s. 625-626.

¹²² Genel Nüfus Sayımı: 21.10.1945, s. 594-595.

¹²³ (Genel)Umumi Nüfus Sayımı (1950), s. 367.

¹²⁴ Genel Nüfus Sayımı (1955), s. 519.

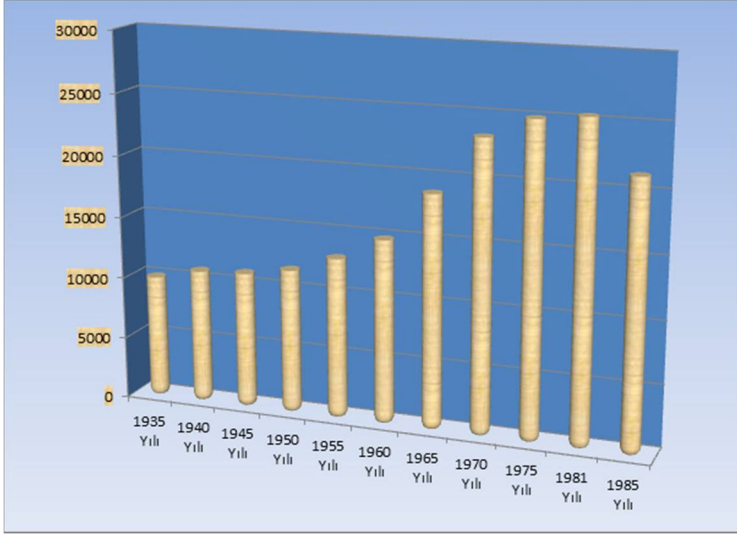
¹²⁵ Genel Nüfus Sayımı (1960), s. 545-546.

¹²⁶ Karaca, *Dünden Bugüne Ağasar-Şalpazarı*, s. 57.

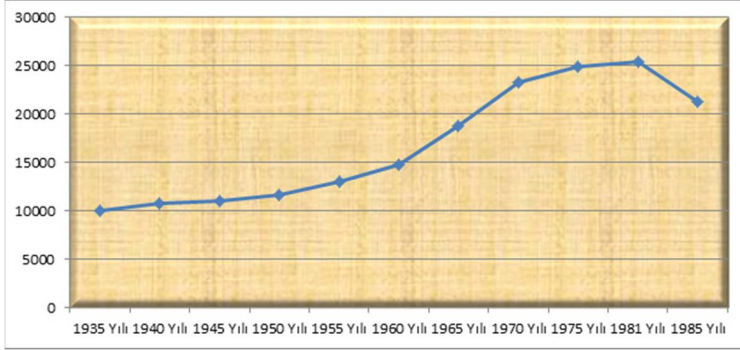
¹²⁷ Karaca, *Dünden Bugüne Ağasar-Şalpazarı*, s. 57.

¹²⁸ Bk. Tablo: III.

Grafik – 11: 1935-1985 Yılları Arasında Nüfusun Büyüme ve Azalma Çizelgesi

Grafik – 12: 1935-1985 Yıllarında Nüfusun Büyüme Seyri

Şalpaazarı, 1987’de Vakfikebir ilçesinden ayrılıp müstakil ilçe haline gelince, merkezde bulunan Kireç, Kalecik, Çamkiriş, Güristan (Sugören) mahallelerine ilaveten Dereköy ve Turaliüşağı köyleri de mahalle statüsüne kavuşturularak ilçenin mahalle sayısı dörtten altıya çıkarıldığı görülmektedir.

1955 sayımından sonra Alagâvur köyü Geyikli adıyla adı değiştirilmiştir. Bu köy, 1992 yılında Geyikli belde belediyesi olarak teşkilatlandırıldı. Bu belde belediyesinin Yenimahalle, Gültepe ve Yeşilyurt adlarıyla üç mahalleden teşekkül ettiği tespit edilmektedir.

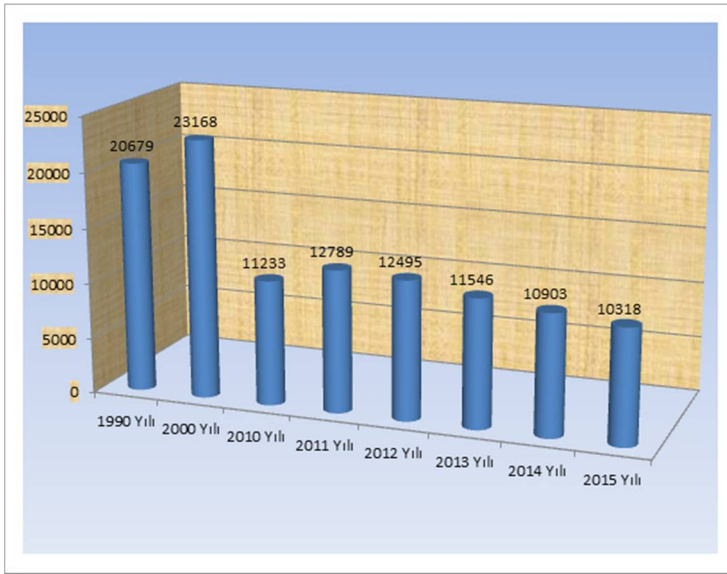
Tablo III: XX. Yüzyıllarda Bugünkü Şalpaazarı'nın Yerleşim Yerleri ve Nüfusu

XX. yy ŞALPAZARI	1935'te Nüfus	1940'da Nüfus	1945'te Nüfus	1950'de Nüfus	1955'te Nüfus	1960'da Nüfus	1965'te Nüfus	1970'de nüfus	1975'te Nüfus	1981'de Nüfus	1985'te Nüfus
Şalpaazarı-Merkez (Kireç) Mahalle	166	211	220	239	262	340	1283	5971	7150	7635	3255
Ağırtaş (Gâvurkiran)	235	237	295	270	303	378	477	490	532	501	507
Akçiriş (Çarlıkhamkiriş)	150	178	166	175	196	186	172	180	149	163	113
Çamkiriş	187	220	213	216	209	253	495	-	-	-	-
Çamlıca	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çarlıklı	311	331	316	273	321	382	375	341	328	303	263
Çetrik	173	187	189	202	206	258	273	257	286	264	250
Dereköy	177	193	329	208	262	373	799	848	1011	685	824
Doğancı	583	600	701	747	813	918	915	1079	1198	1245	1257
Dorukkiriş	449	472	491	556	595	670	755	827	854	916	863
Düzköy	327	233	327	369	377	461	512	643	703	665	654
Fidanbaşı (Timara)	358	395	424	456	415	460	534	510	487	483	441
Geyikli (Alagâvur)	1277	1439	1385	1539	1691	1908	1258	2176	2482	2393	2846
Gökçeköy	1281	1475	1496	1585	1941	2011	2591	2556	1745	1855	2168
Gölkiriş	189	263	189	184	222	254	304	319	313	314	330
Görenli (Güristan)	284	293	344	353	373	422	363	-	-	-	-
Güdün (Güdül)	209	222	230	249	285	321	678	462	470	433	418
Kabasakal	344	356	346	350	413	563	271	754	868	929	821
Kalecik	106	123	135	146	162	168	354	-	-	-	-
Karakaya	229	246	225	244	270	288	584	373	408	413	241
Karamağzı (Kasımağzı)	348	353	320	350	423	535	485	660	691	626	679
Kuzuluk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pelitçik (Pehliçukur)	315	365	307	367	350	410	648	598	572	525	533
Sayvançatak	380	434	434	409	550	607	406	470	624	634	704
Simenli	496	493	417	434	470	531	629	691	794	814	777
Sinlice	-	-	-	-	-	-	-	-	470	627	607
Sütpınar (Kıranmahalleköy)	261	284	306	380	356	379	548	668	496	516	592
Tepeağzı	197	242	220	232	249	247	303	403	336	337	343
Turaluşağı	269	280	283	316	355	436	527	606	624	733	327
Üzümözü (Kızılüzüm)	663	729	715	813	915	1074	1212	1445	1362	1354	1096
TOPLAM	9964	10824	11102	11662	12971	14831	18751	23321	24951	25363	21205

1990-1997 yıllarında Şalpazarı ilçesinin altı mahallesinden Çamkiriş mahallesinde 722, Dereköy’de 1267, Kalecik’te 481, Kireç’te 1337, Sugören (Güristan)’de 767 ve Turaliüşağı’nda da 773 kişilik nüfus yaşamaktaydı. Bu yıllarda Şalpazarı merkezinde toplam 5347 kişiden oluşan bir nüfusun ikamet ettiği ortaya çıkmaktadır. Geyikli (Alagâvur) beldesinin üç mahallesinde toplam 3000 kişi iskan etmekteydi.¹²⁹ Şalpazarı ilçesi sınırları dahilinde yer alan 23 köy ile 9 mahallede 20679 kişiden teşekkül eden bir nüfusun ikamet ettiği tespit edilmektedir. Bu dönemde ilçe nüfusunun yaklaşık %26’sı ilçe merkezinde, %14.5’u Geyikli beldesinde, geriye kalan yaklaşık %59’luk bölümü de köylerde oturmaktaydı. Şalpazarı’nın 1981’den sonra başlayan nüfus düşüşünün 1990-1997 yıllarında da devam ettiği görülmektedir.

Şalpazarı ilçesi nüfusunun 2000 yılında 23168 kişiye yükseldiği, 2010 yılında da 11233 kişiye düşerek on yıl içinde yaklaşık %52 oranında azaldığı tespit edilmektedir. 2011’de toplam ilçe nüfusunun 12789 kişi, 2012’de de 12495 kişiden oluştuğu anlaşılmaktadır. 2012 tarihinde çıkarılan 6360 Sayılı Kanunla Trabzon ilinin Büyük Şehir statüsü kazanması sonucu bu ile bağlı ilçelerin bütün köyleri mahalle statüsüne kavuşturuldu. 2013’te mahalle yerleşim yerlerinden teşekkül eden Şalpazarı ilçesinin nüfusu 11546 kişi, 2014’te 10903 kişi, 2015’te de 10318 kişi olduğu görülmektedir.¹³⁰

Grafik – 13: 1990-2015 Yıllarında Nüfus

¹²⁹ Bk. Tablo: 4.

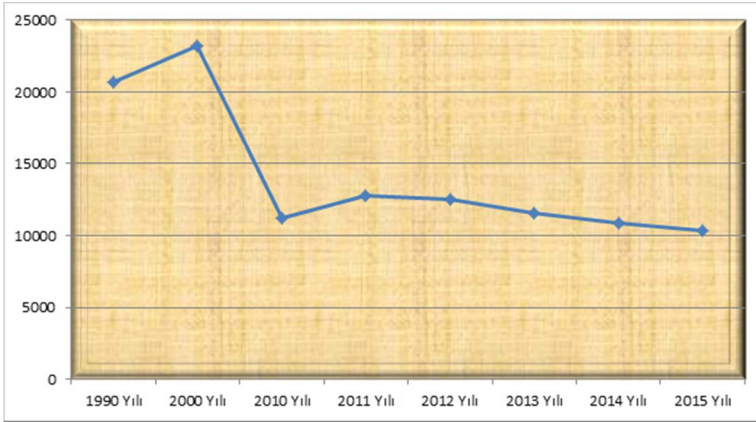
¹³⁰ Bk. Tablo: 4.

Şalpaazarı'nın nüfusu 1981-2015 yılları arasındaki yaklaşık 35 yıllık sürede 25363 kişiden 10318 kişiye düşerek %146 nispetinde küçülmüştür. Nüfusun bu denli azalmasında ilçe dışına ve özellikle büyük şehirlere göçün büyük etkisi bulunmaktadır.

Aslında bugünkü Şalpaazarı ilçesinin oluşmasında Oğuz köyünün ana dağıtım merkezi olarak büyük bir etkisi bulunmaktadır. Nitekim XVI. yüzyılın başlarında Oğuz köyünün birer mezrası konumunda bulunan yerler, bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren iskana açılarak köy yerleşim birimi haline gelmeye başlamış ve buralara ilk yerleşenlerin Oğuz köyü sakinleri olduğu tespit edilmiştir.¹³¹

Şalpaazarı iskan birimlerine Oğuz köyü merkezli yerleşimlerin XIX. yüzyılda da devam ettiği görülmektedir. Nitekim 1835-1845 tarihli nüfus kayıtlarını ihtiva eden Nüfus Kütüğü'nde yer alan bilgilere göre İmadoğullarından Hüseyin b. Hasan ve kardeşi Mehmet çocukları ile birlikte toplam 8 kişinin Oğuz köyünden gelip Alagâvur (Alagağur) köyüne iskân etmişlerdir.¹³²

Grafik – 14: 1990-2015 Yılları Arasında Nüfusun Yükseliş ve Düşüş Çizelgesi

1835-1845 yıllarında Şalpaazarı'nda içe ve dışa yönelik iskanın bütün hızıyla sürdüğü kayıtlardan ortaya çıkmaktadır. Başka kazadan, Kızılüzüm köyüne Dervişoğullarından 66 kişi, Kelalioğullarından 3 kişi, Karaalioğullarından 4 kişi, Kemiksizoğullarından 4 kişi, Bektaşoğullarından 3 kişi, Çobanoğullarından 2 kişi, Halilioğullarından 1 kişi ve Kıratioğullarından 2 kişi gelip yerleşmiştir.¹³³ Vakfikebir'e tabi Kılıda köyünden Muslaşoğlu

¹³¹ BOA, TD, nr. 288, s. 602.

¹³² Birinci-Çakıcı-Topal, *Akçaabad-Vakfikebir Nüfus Kütüğü*, s. 483, 727-728.

¹³³ Emecen, *Ağasar Vadisi: Şalpaazarı-Beşikdüzü*, s 200-201; Birinci-Çakıcı-Topal, *Akçaabad-Vakfikebir Nüfus Kütüğü*, s. 469-471.

Osman, Timara köyüne gelip iskan etmiştir.¹³⁴ Turaliüşağı köyüne Vakfikebir'e bağlı Cebele (Ceble) köyünden Dirminoğlu Hüseyin ve iki oğlu ile aynı aileden Ahmet'in yanısıra Bektaşoğlu İbrahim ve oğlu ve ayrıca Akçaabad'a tabi Zangariya köyünden Karaalioğlu Hasan ve oğlunun yerleştiği görülmektedir.¹³⁵ Karakaya köyünden üç kişinin İstanbul'a gittiği belirtilmektedir.¹³⁶ Dereköy'den Mihçioğlu Ali b. Hasan'ın hizmetkarı Ali b. Adem bu köye Akçaabad kazasından geldi.¹³⁷ Güristan köyünden Kılıçoğlu Hüseyin Bursa'ya giderken, Akçaabad'a bağlı Bodamiya köyünden Karagözoğlu Hüseyin ve oğlu ile Bulamaoğlu Ali ve üç oğlu, yine Yetim İbişoğlu Hüseyin b. İbrahim ve oğlu bu köye yerleşti.¹³⁸ Düzköy'de Uzunzade Mehmet'in gulamı Arab başka kazaya giderken, hademelerinden Ahmet, Vakfikebir'e tabi Akkilise köyüne gitti. Cebele köyünden Kuruoğlu İbrahim ve oğlu Düzköy'e gelip yerleşti.¹³⁹ Dorukkiriş köyüne, Cebele köyünden üç kişi gelip iskan etti.¹⁴⁰ Çarlaklı köyünden Çirakoğlu Mahmut Bursa'ya giderken, Gökiriş köyünden Eminbeyzade Mir Mürsel'in hademesi Musaoğlu Mustafa Bolşa köyüne, Haliloğlu Osman Şar köyüne ve Horosoğlu İbrahim Hodala köyüne nakledildi. Çepnioğlu Osman da Hodala köyünden Gökiriş'e gelip yerleşti.¹⁴¹

XX. yüzyılın sonlarında ve XXI. yüzyılda Şalpazarı'na tabi yerleşim birimlerinde dışa yönelik iskânın had safhaya ulaştığı nüfus verilerinden ortaya çıkmaktadır. Nitekim 1981 yılı nüfus verilerine göre ilçenin toplam nüfusu 25363 kişi iken 1985'te 21205 kişiye düştüğü görülmektedir.¹⁴² 2000 yılında 23168 kişiden meydana gelen nüfusun, 2010 yılında yarı yarıya azalarak 11233 kişiye, beş yıl sonra da 10318 kişiye düştüğü tespit edilmektedir.¹⁴³ 1981 ila 2015 yılları arasındaki 35 yılda Şalpazarı'nın nüfusu artması gerekirken yaklaşık %146 nispetinde düşüş göstermiştir. Nüfusun bu denli azalmasının nedeni ekilebilir toprağın az olması ve arazinin engebeli olmasından dolayı nüfusun başta İstanbul, İzmit ve Bursa gibi büyük şehirlere, başka illere ve ilçelere göç etmesinden kaynaklanmaktadır.¹⁴⁴

¹³⁴ Birinci-Çakıcı-Topal, *Akçaabad-Vakfikebir Nüfus Kütüğü*, s. 475.

¹³⁵ Emecen, *Ağasar Vadisî: Şalpazarı-Beşikdüzü*, s. 211; Birinci-Çakıcı-Topal, *Akçaabad-Vakfikebir Nüfus Kütüğü*, s. 489.

¹³⁶ Birinci-Çakıcı-Topal, *Akçaabad-Vakfikebir Nüfus Kütüğü*, s. 495, 496.

¹³⁷ Birinci-Çakıcı-Topal, *Akçaabad-Vakfikebir Nüfus Kütüğü*, s.507, 508..

¹³⁸ Birinci-Çakıcı-Topal, *Akçaabad-Vakfikebir Nüfus Kütüğü*, s. 512, 513.

¹³⁹ Birinci-Çakıcı-Topal, *Akçaabad-Vakfikebir Nüfus Kütüğü*, s. 518, 519.

¹⁴⁰ Birinci-Çakıcı-Topal, *Akçaabad-Vakfikebir Nüfus Kütüğü*, s. 528.

¹⁴¹ Birinci-Çakıcı-Topal, *Akçaabad-Vakfikebir Nüfus Kütüğü*, s. 543, 545, 546.

¹⁴² Bk. Tablo:III.

¹⁴³ Bk. Tablo:IV.

¹⁴⁴ Karaca, *Dünden Bugüne Ağasar-Şalpazarı*, s. 235-236, 238, 256, 257, 259, 265.

Tablo IV: XIX. Yüzyılın Sonlarında ve XXI. Yüzyılın Başlarında Şalpaazarı İlçesinin Yerleşim Yerleri ve Nüfusu

XX. yy ŞALPAZARI	1990 ve 1997'de Nüfus	2000'de Nüfus	2010'da Nüfus	2011'de Nüfus	2012'de Nüfus	2013'de Nüfus	2014'de Nüfus	2015'te Nüfus
ŞALPAZARI İLÇESİ MAHALLELERİ								
Çamkiriş	722							
Dereköy	1267							
Kalecik	481	7591	3397	4999	4736			
Kireç	1337							
Sugören (Körüsten/Güristan)	767							
Turalıuşağı	773							
GEYİKLİ (ALAGAVUR) BELDESİ MAHALLELERİ								
Yenimahalle								
Gültepe	3000	5134	1784	1784	1672			
Yeşilyurt								
KÖYLER								
Ağırtaş (Gâvurkıran)	458	273	198	198	259			
Akçişir (Çarlıklıçamkiriş)	106	92	126	85	90			
Çamlıca	235	275	120	120	126			
Çarlıklı	230	160	95	95	105			
Çetrik	240	195	152	152	166			
Doğancı	776	557	379	379	363			
Dorukkiriş	739	515	{360}	360	342			
Düzköy	655	390	324	324	322			
Fidanbaşı (Timara)	372	257	{161}	161	181			
Gökçeköy	1145	912	{449}	449	465			
Gölkiriş	327	254	160	160	154			
Güdün (Güdül)	386	292	228	228	226			
Kabasakal	726	442	380	380	354			
Karakaya	358	284	170	170	176			
Karamağzı (Kasımağzı)	686	337	{253}	253	230			
Kuzuluk	815	626	349	349	390			
Pelitçik (Pehliçukur)	438		127	127	125			
Sayvançatak	514	707	273	273	270			
Simenli	742	1062	535	535	526			
Sinlice	417	355	199	199	217			
Sütpınar (Kıranmahalleköy)	585	1226	376	376	442			
Tepeağzı	293	158	118	118	139			
Üzümlü (Kızılüzüm)	1089	1074	520	520	519			
TOPLAM	18983 {20679}	23390 {23168}	11305 {11233}	11010 {12789}	10923 {12495}	11546	10903	10318

Şalpazarı'nda İktisadi Yapı

XVI. ve XVII. yüzyıllarda bugünkü Şalpazarı ilçesi dahilindeki iskan birimlerinde yaşayan halk, tarım ve hayvancılık yaparak geçimini sağladığı tahrir ve avarız kayıtlarından anlaşılmaktadır.

XVI. Yüzyılda Şalpazarında İktisadi Hayat

a. Şalpazarı'nda Raiyyet Rüsümü Kalemleri

XVI. asırda halktan “*raiyyet*” resmi adı altında çeşitli vergiler alınmaktaydı. Bu vergiler bennak, caba ve niyabet resmi ile tabu-i zemin, bâd-ı hevâ, arusiyye ve deştânî vergileri olduğu tespit edilmektedir. XVII. yüzyılda halktan alınan avarız vergisi de raiyyet rüsümü içinde değerlendirilmektedir.¹⁴⁵

Bennak resmi yarım çiftlikten daha az toprağı bulunan halktan alınan bir vergidir. Çift sahibi hanelerin ellerinde 60 dönüm, bennak hanelerin de 10 dönüm araziye sahip oldukları düşünülmektedir.¹⁴⁶ Caba haneler ise ellerinde toprak bulunmayan fakir aile reisleri olarak değerlendirilmektedir.¹⁴⁷ Halktan alınan raiyyet resimleri içinde arusiyye ve bâd-ı hevâ zuhurata bağılı olduğu için, bunların önceden ne kadar bir yeküne ulaşacaklarını tespit etmek mümkün değildir. Nitekim bir köyde bir yıl içinde kaç kız ve dulun evleneceğini, kaç kişinin suç işleyeceğini ve suç nevilerinin ne olacağını önceden tespit imkânı bulunmamaktadır. Adı geçen vergiler bu nedenle tahrirlere tahmini rakamlar olarak kaydedilmiştir. Resm-i arusiyye, evlenen kız ve dullardan alınan gerdek resmidir. Cerâyim resmi yerine kullanılan bâd-ı hevâ ise halk arasında meydana gelen her çeşit kavga, yaralama, adam öldürme v.s. gibi suçlardan alınan vergidir.

Niyâbet resmine gelince, bu vergiyi bâd-ı hevâ vergileri grubu içinde değerlendirmek mümkün değildir. Zira bu vergi Trabzon sancağında devamlı bir vergi haline gelmiştir. Niyâbet resimleri asayiş ve nizamın sağlanması için alınan bir vergidir.¹⁴⁸ Trabzon kanunnâmesinde serbest timarlar için 6 akça, serbest olmayan timarlar için de 3 akça alındığı belirtilmekle beraber, 1583 yılı tahrir kayıtlarında serbest ve serbest olmayan timarlardan hâne ba-

¹⁴⁵ Halil İnalçık, “Osmanlılarda Raiyyet Rüsümü”, *Belleten*, XXIII / 92 (Ankara 1959), s. 581-582, 589-590.

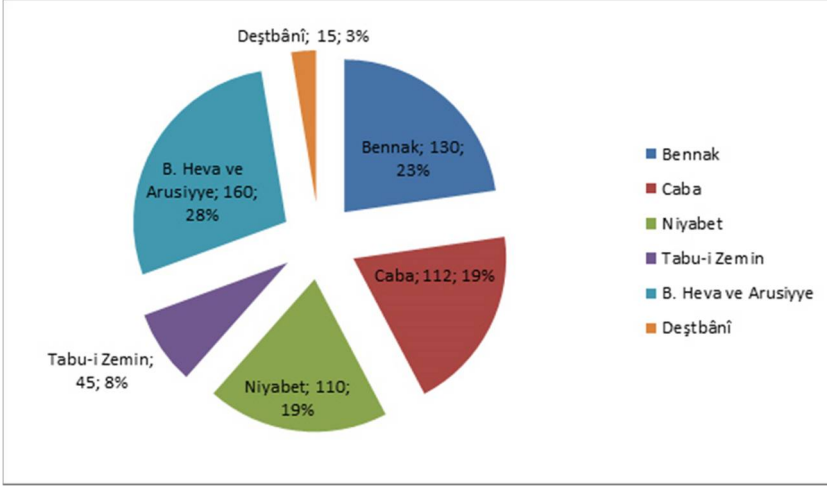
¹⁴⁶ Çift ve bennak hanelerin ellerinde kaç dönümlük arazi bulunduğuna dair bk. Neşet Çağatay, “Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler”, *Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, V/5 (Ankara 1957), s. 497-498; İnalçık, “Osmanlılarda Raiyyet Rüsümü”, *Belleten*, XXIII / 92, s. 581-582, 589-590.

¹⁴⁷ Emecen, *Doğu Karadeniz’de İki Kıyı Kasabasının Tarihi: Bulancak-Piraziz*, İstanbul 2005, s. 125.

¹⁴⁸ Ö. Lütü Barkan, *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirâi Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları, Kanûnlar*, I, İstanbul 1943, s. 268.

şına 5 akça alındığı görülmektedir.¹⁴⁹ Bu uygulamanın Trabzon sancağına tabi kazalardan sadece Kürtün (Yağlıdere) ve Çepni kazalarında olduğu tespit edilmektedir.¹⁵⁰

Grafik – 15: 1571 Yılında Halktan Alınan Raiyyet Rüsümünün Dağılımı

Adet-i deştbanîye gelince; bu vergi de zuhurata bağlı bir vergi olup, zamanla düzenli vergilerden biri haline gelmiştir. Bu vergi önceleri herhangi bir şahsın at ve davarının başkasının ekinine girdiğinde ödediği para cezası iken, sonraları tarla, bağ, bahçe gibi ekili ve dikili alanları hayvanların ziyanından ve hırsızlardan korumak için tutulan kır bekçisine verilen düzenli bir vergi haline gelmiştir.¹⁵¹

Tapu-yı zemin resmi, bir zemin vergisi değildir. Bu vergi, herhangi bir sebep ile boş kalan toprakların sipahi veya vakıf mütevellisi tarafından bir başka çiftçiye tapuya, tapu resmi mukabilinde verilmesi hadisesidir. Tapu resmi, toprağın peşin kirası değil, toprağın tasarruf hakkının satın alınması ile ilgilidir. Bu vergi her yıl değil, toprak tapuya verildiği zaman bir defaya mahsus olarak alınır.¹⁵²

XVI. asırda bugünkü Şalpaazarı dahilindeki iskan birimlerinden Sarnıç köyünde zemin bulunmakla birlikte, buradan zemin öşrü alınmadığı anlaşılmaktadır. Zemin öşrü, zemin adıyla kaydedilen toprak parçalarını aynı

¹⁴⁹ Bk. BOA, *A.DFE*, nr. 734, s. 2-3; TK. KKA, *TD*, nr. 43, s. 111b, 126b, 127a.

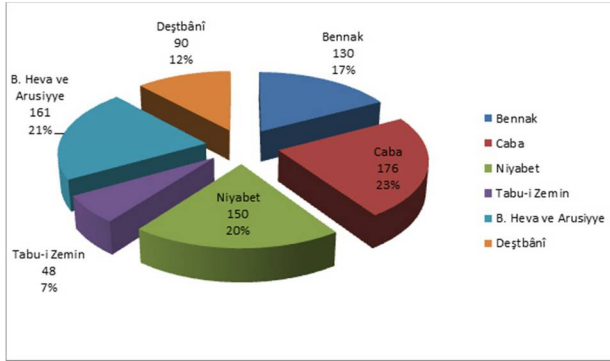
¹⁵⁰ TK. KKA, *TD*, nr. 43, s. 68b-184a.

¹⁵¹ Bahaeddin Yediylidiz, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Ankara 1985, s. 122.

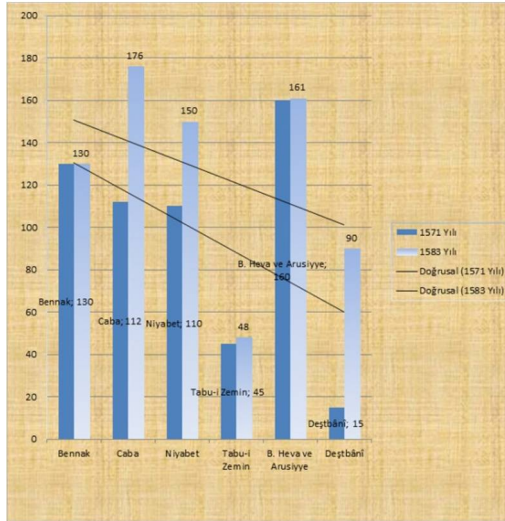
¹⁵² Barkan, *Türkiye'de Toprak Meselesi, Toplu Eserler I*, İstanbul 1980, s. 305-309; Mustafa Akdağ, *Türkiyenin İktisadi ve İçtimâî Tarihi*, c. II, İstanbul 1979, s. 124-125, 375-376, 390.

köyden veya başka köylerden gelip tasarruf eden kişilerden alınan vergidir. Topraklı hane sahiplerinin başka yere ticaret amacıyla veya başka sebeplerden dolayı giderek toprakları boş kalmaktaydı. İşte bu topraklara zemin adı verilmekteydi. 1571 ve 1583 tarihli kayıtlarda Sarnıç köyündeki bir bennaklık zeminin Mehmed v. Hasan'a ait olduğu, ancak bunun köy halkının tasarrufunda bulunduğu belirtilmektedir. Köydeki bennak sayısı kaydedilirken bu bir bennaklık zeminin bennak toplamı içinde değerlendirilmediği ve bununla ilgili zemin öşrü adıyla da bir verginin alınmadığı anlaşılmaktadır.¹⁵³

Grafik – 16: 1583 Yılında Halktan Alınan Raiyyet Rüsümünün Dağılımı

Grafik – 17: 1571 ve 1583 Yıllarında Halktan Alınan Raiyyet Rüsümünün Dağılımı

¹⁵³ BOA, *A.DFE*, nr. 734, s. 3; TK. KKA, *TD*, nr. 43, s. 127a.

1571 ve 1583 tarihlerinde bennak hanelerden 13 akça, caba hanelerden de 8 akça vergi alınmaktaydı. Halktan alınan raiyyet resminin 1571'de 572 akça, 1583'te de 755 akça olduğu tespit edilmektedir. En çok verginin sırasıyla Sazaklı Karaağaç, Alakâfir maa Dereköy'den alındığı görülmektedir.¹⁵⁴

Tablo V: XVI. Yüzyıllarda Bugünkü Şalpazarı İlçesindeki Yerleşim Yerlerinden Reâyadan Alınan Vergiler

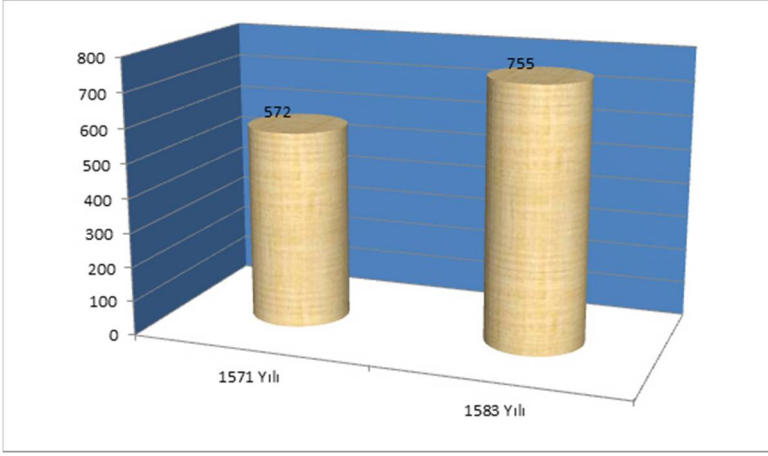
YERLEŞİM YERLERİ	Yıllar	Resm-i Bennak	Resm-i Caba	Resm-i Niyabet	Resm-i Tabu-i Zemin	Bâd-ı Hevâ ve Arusiyye	Deştânî	Rusum-ı saire	Raiyyet Resmi Yekünü
Alakâfir maa Dereköy	1571	{39}	{40}	{40}	{13}	{40}	-	-	{172}
	1583	39	72	60	13	40	-	-	224
Çamkiriş	1571	13	24	20	6	33	-	-	96
	1583	13	24	20	9	34	20	-	120
Kireç n.d. Kalecik	1571	13	8	-	{12}	{15}	-	170*	{48}
	1583	13	8	-	12	15	-	-	48
Sarnıç	1571	26	8	15	-	{30}	{15}	151**	{94}
	1583	26	8	15	-	30	15	-	94
Sazaklı Karaağaç	1571	39	32	35	14	42	-	-	162
	1583	39	64	55	14	42	55	-	269
Mezraa-i Karaşeyh, Karagürgen n.d. Kızılızüm	1571	-	-	-	-	-	-	-	-
	1583	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	1571	130	112	110	45	160	15	-	572
	1583	130	176	150	48	161	90	-	755

*1571 tarihli tahrirde Kireç köyüne ait Öşr-i Galat ve Rusum-ı Saire birlikte 170 akça olarak kaydedilmiştir. 1583 tarihli kayıtlar göz önüne alınarak Rusum-ı Saire, 12 akça Resm-i Tabu-i Zemin ve 15 akçası da Bâd-ı Hevâ ve Arusiyye olmak üzere 27 akça olarak hesaplanmıştır.

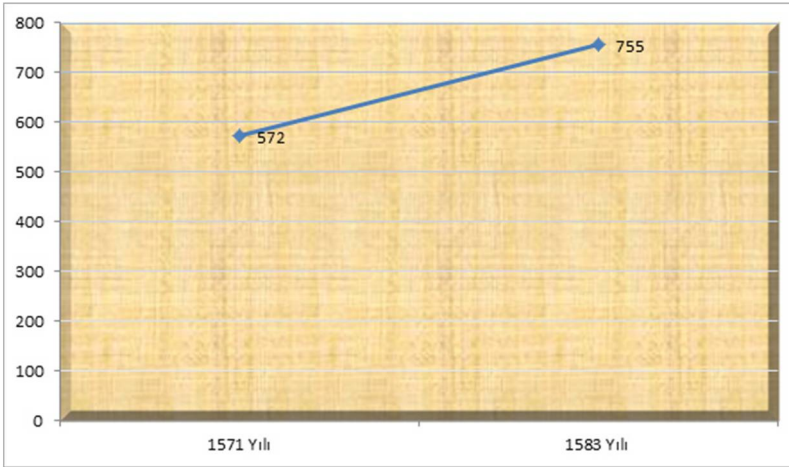
**Sarnıç köyü ile ilgili 1571 tarihli kayıtlarda Rusûm-ı Sâire 151 akça olarak yazılmakla beraber bu verginin tamamının Raiyyet Resmi olduğu düşünülmemektedir. 151 akçanın, 1583'te olduğu gibi 30 akçası Bâd-ı Hevâ ve Arusiyye, 15 akçası da Deştânî vergisi olmalıdır. Geriye kalan 106 akçanın 15 akçası Meyve Öşrü, 20 akçası Öşr-i Küvvere, 20 akçası da Resm-i Ganem, geriye kalan 61 akçanın da Erzen Öşrü olabileceği var sayılmıştır.

¹⁵⁴ Bk. Tablo: V.

Grafik – 18: 1571 ve 1583 Yıllarında Halktan Alınan Raiyyet Rüsümü Miktarı

Grafik – 19: 1571 - 1583 Yıllarında Halktan Alınan Raiyyet Rüsümünün Yükseliş Çizelgesi

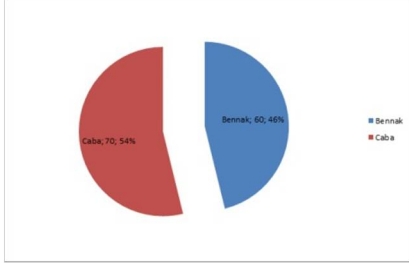

XVI. asır tahrir kayıtlarında yer alan bilgilere göre toprak tasarruf eden hane sayısı fazla değildir. Nitekim 1571 yılında bugünkü Şal pazarı yerleşim yerlerinde 11 hane bennak ve 1 hane zemin bennak olmak üzere toplam 12 bennakın olduğu tespit edilmektedir. 1583 yılında bennak sayısında bir değişikliğin olmadığı görülmektedir. Toprak sahibi olmayan caba hanelerin sayısı 1571’de 14 hane iken 1583’te 22 haneye yükselmiştir.¹⁵⁵ Bu veriler göz önüne alınarak XVI. yüzyılın ikinci yarısında Şal pazarı’nda

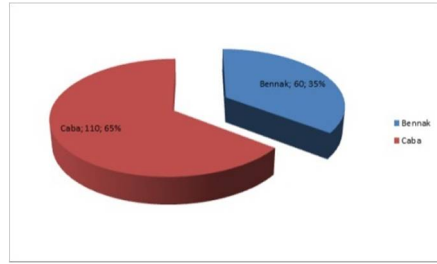
¹⁵⁵ Bk. Tablo: VI.

tarıma açık toprak miktarının yaklaşık 120 dönüm olduğunu söylemek mümkündür.¹⁵⁶

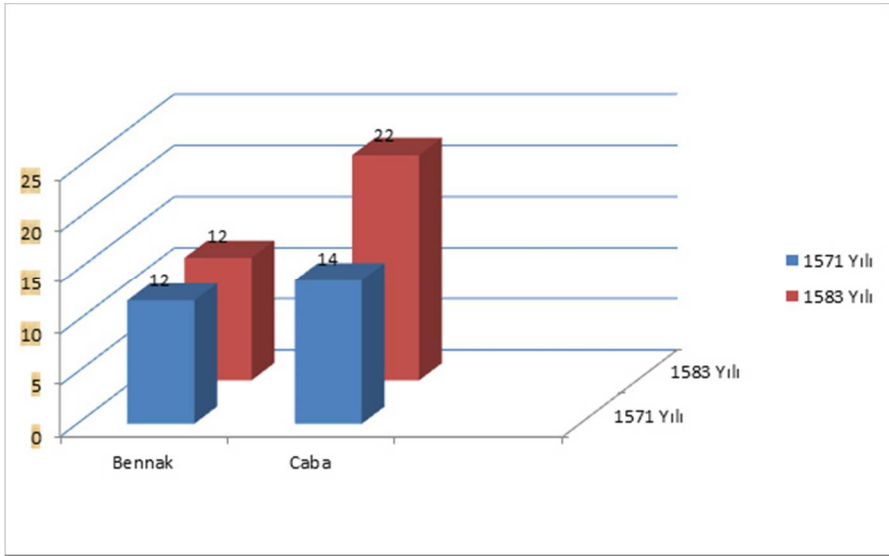
Grafik – 20: 1571 Yıllarında Hanelerin Topraklı ve Topraksız Olarak Dağılımı

Grafik – 21: 1583 Yıllarında Hanelerin Topraklı ve Topraksız Olarak Dağılımı

Grafik – 22: 1571 ve 1583 Yıllarında Topraklı ve Topraksız Halkın Dağılım Çizelgesi

¹⁵⁶ Bk. Tablo:VII.

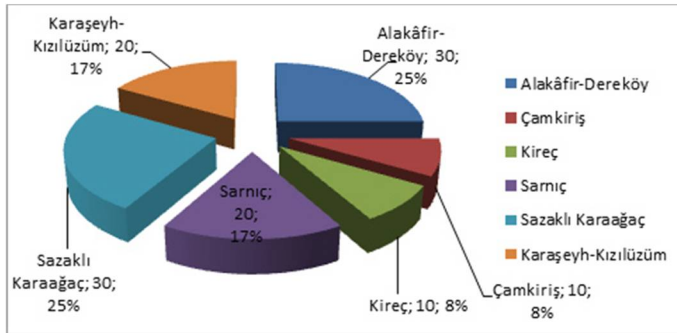
Tablo VI: XVI. Asırlarda Bugünkü Şalpaazarı İlçesindeki Halkın Tasarrufundaki Topraklar (Bennak, Caba ve Zeminlerin Sayısı)

YERLEŞİM YERLERİ	1571 Yılı			1583 Yılı		
	Bennak	Caba	Zemin Bennak	Bennak	Caba	Zemin Bennak
Alakâfir maa Dereköy	{3}	{5}	-	3	9	-
Çamkiriş	1	3	-	1	3	-
Kireç n.d. Kalecik	1	1	-	1	1	-
Sarnıç	1	1	1	1	1	1
Sazaklı Karaağaç	3	4	-	3	8	-
Mezraa-i Karaşeyh, Karagürgen n.d. Kızılüzüm	{2}	-	-	{2}	-	-
TOPLAM	11	14	1	11	22	1

Tablo VII: XVI. Yüzyılda Bugünkü Şalpaazarı İlçesindeki Halkın Elinde Bulunan Toprağın Dönüm Olarak Miktarı

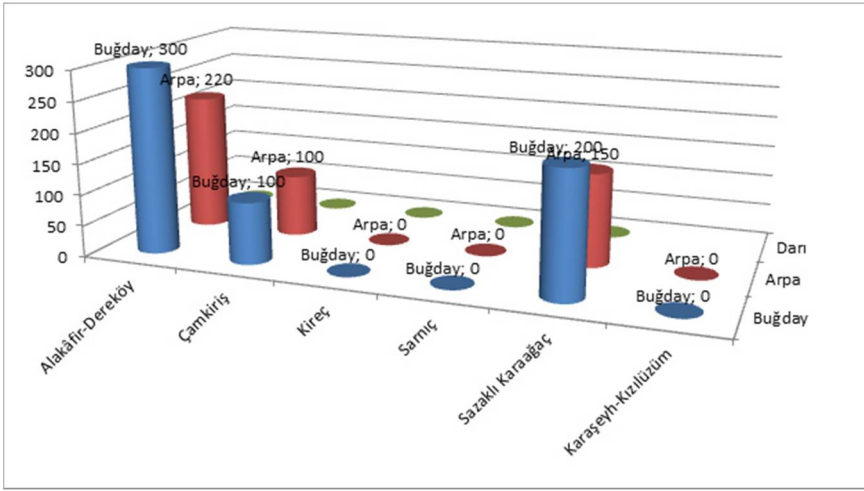
YERLEŞİM YERLERİ	1571 Yılı	1583 Yılı
	Dönüm	Dönüm
Alakâfir maa Dereköy	{30}	30
Çamkiriş	10	10
Kireç n.d. Kalecik	10	10
Sarnıç	20	20
Sazaklı Karaağaç	30	30
Mezraa-i Karaşeyh, Karagürgen n.d. Kızılüzüm	{20}	{20}
TOPLAM	120	120

Grafik – 23: XVI. Yüzyılda Bugünkü Şalpaazarı İlçesindeki Tarıma Açık Toprağın İskan Birimlerine Göre Dağılımı

XVI. yüzyılda Şalpaazarı'nda tarıma açık topraklarda tahıl ürünü olarak buğday, arpa ve darı ekimi yapıldığı tahrir kayıtlarından ortaya çıkmaktadır. Trabzon Kanunnamesinde yer alan: “*livâ-i mezbûr kurâsının sınırları mahlût olub mümtâz ve mu'ayyen sınırları olmamağın herkes ra'iyetlî ra'iyetin ta'sîr idermiş, girü ber-karâr-ı sâbık kadîmden oligeldüğü üzere ta'sîr ideler*”¹⁵⁷ hükmü göz önüne alınarak bu sancakta yetiştirilen ürünlerden 1/10 oranında vergi alındığı esas alınmıştır. Tablo: 8'deki veriler göz önüne alındığında bugünkü Şalpaazarı'ndaki tarım alanlarında 1571'de 600 kile, 1583'te 700 kile buğday üretildiği hesaplanmaktadır. Arpa üretiminin 1571'de 470 kile, 1583'te de 530 kile olduğu tespit edilmektedir. 1571'de bölgede darı üretimi yapılmazken, 1583'te 520 kile ürün elde edildiği kayıtlardan ortaya çıkmaktadır. Bu dönemde en çok tahıl ürününün Alakâfir maa Dereköy'de elde edildiği görülmektedir.¹⁵⁸

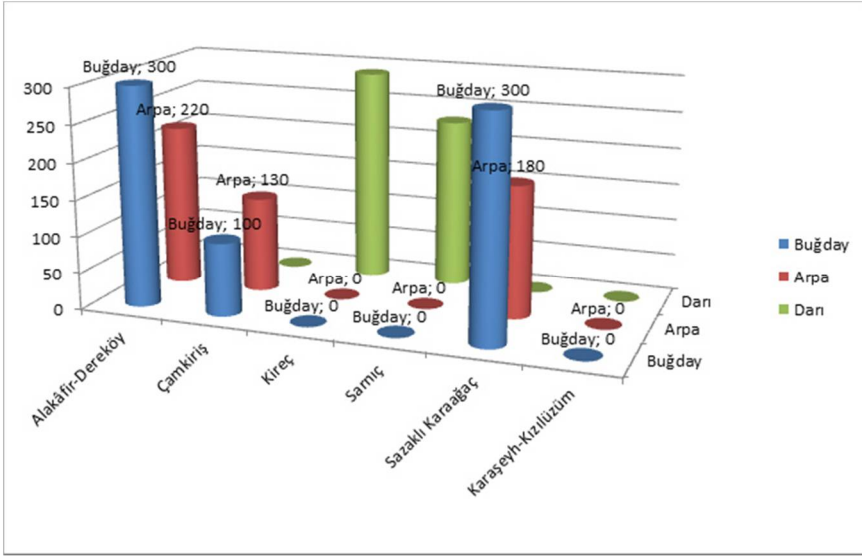
Grafik – 24: 1571'de Bugünkü Şalpaazarı İlçesindeki İskan Birimlerinde Buğday, Arpa ve Darı Üretim Miktarı

¹⁵⁷ TK. KKA, TD, nr. 29, s. 4a.

¹⁵⁸ Bk. Tablo:VIII.

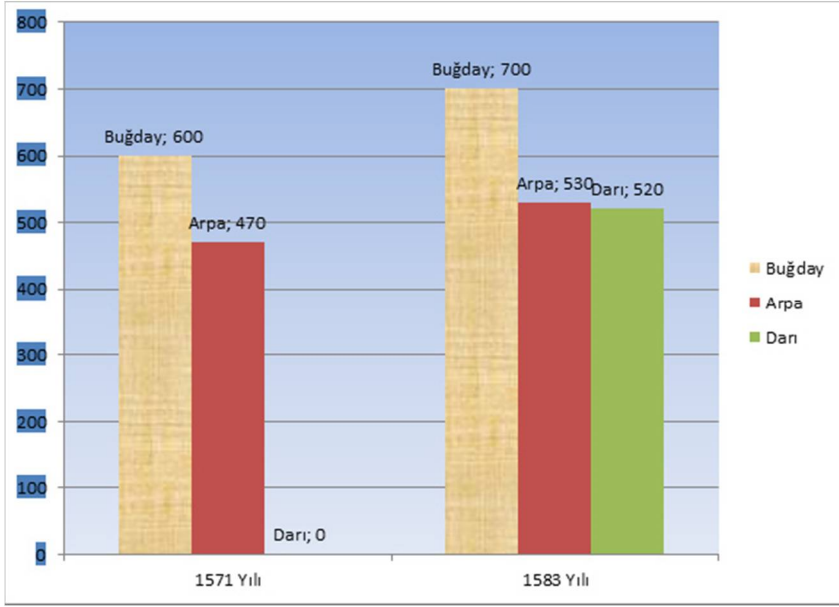
Grafik – 25: 1583'te Bugünkü Şalpazarı İlçesindeki İskan Birimlerinde Buğday, Arpa ve Darı Üretim Miktarı

Tablo VIII: XVI. Yüzyılda Bugünkü Şalpazarı İlçesinde Hububattan Alınan Aynı Öşrün Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı

YERLEŞİM YERLERİ	Hınta-Gendüm (Buğday)		Şa'ir (Arpa)		Erzen (Darı)	
	1571	1583	1571	1583	1571	1583
	Kile	Kile	Kile	Kile	Kile	Kile
Alakâfir maa Dereköy	{30}	30	{22}	22	-	-
Çamkiriş	10	9 {10}	10	13	-	-
Kireç n.d. Kalecik	-	-	-	-	-	29
Sarnıç	-	-	-	-	-	23
Sazaklı Karaağaç	20	30	15	18	-	-
Mezraa-i Kardeşeyh, Karagürgen n.d. Kızılüzüm	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	60	70	47	53		52

Grafik –26: 1571 ve 1583'te Şalpaazarı'nda Buğday, Arpa ve Darı Üretiminin Çizelgesi

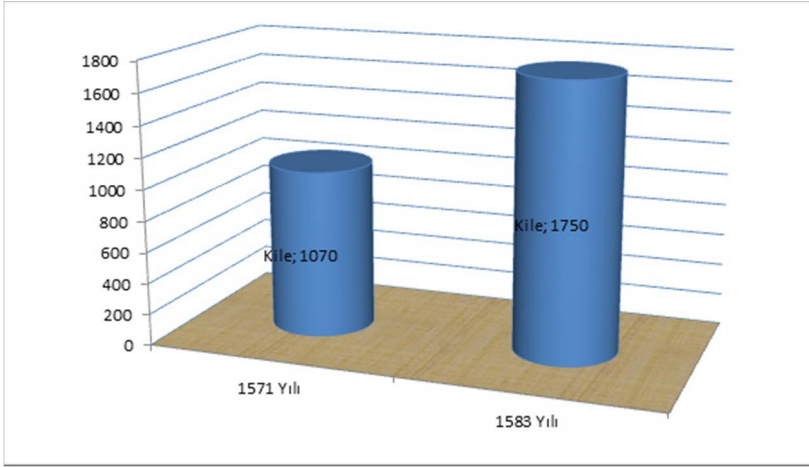

Bugünkü Şalpaazarı ilçesi dahilindeki yerleşim yerlerinde hububat üretim miktarının 1571 yılında 27452 kiloya, 1583'te de 44898 kiloya tekbül ettiği yapılan hesaplamalardan ortaya çıkmaktadır.¹⁵⁹ 1571'de kişi başına yaklaşık 206 kg hububat ürünü düşerken, 1583 yılında da 270 kg düştüğü hesaplanmaktadır. 1571 yılında bir kile arpa ve darının tahrir kıymeti 8 akça iken 1583'te 10 akçaya yükselmiştir. Bir kile buğdayın tahrir kıymeti 1571'de 10 akça iken 1583'te 12 akçaya yükseldiği görülmektedir.¹⁶⁰ Şalpaazarı dahilindeki yerleşim yerlerinde üretilen hububattan alınan nakdi verginin değerinin 1571'de 976 akça iken 1583'te %100'ün üzerinde artarak 1890 akça olduğu Tablo: 11'deki verilerden anlaşılmaktadır.

¹⁵⁹ Bk. Tablo: IX.

¹⁶⁰ Bk. Tablo: X.

Grafik –27: 1571 ve 1583 Yıllarında Şalpaazarı’nda Hububat Üretiminin Kile Olarak Yekünleri

Tablo IX: XVI. Yüzyılda Bugünkü Şalpaazarı İlçesi Dahilindeki Yerleşim Yerlerinde Hububat Üretim Miktarı

Mahsüller	1571 Yılı			1583 Yılı		
	Öşr Yekünü (Kile)	Üretim Yekünü (Kile)	Kg Olarak Karşılığı	Öşr Yekünü (Kile)	Üretim Yekünü (Kile)	Kg Olarak Karşılığı
Arpa (Şa'ir)	47	470	12.058,32	53	530	13.597,68
Buğday (Hinta-Gendüm)	60	600	15.393,6	70	700	17.959,2
Darı (Erzen)	-	-	-	52	520	13.341,12
TOPLAM	107	1070	27.451,92	175	1750	44.898

Tablo X: XVI. Asırda Bugünkü Şalpaazarı İlçesinde Hububatın Nakdi Değeri

Mahsüller	1571	1583
	Akça	Akça
Erzen (Darı)	{8}*	10
Hinta-Gendüm (Buğday)	10	12
Şa'ir (Arpa)	8	10

* 1571'de Şalpaazarı dahilindeki köylerde erzen kaydı bulunmamakla birlikte aynı defterdeki diğer kayıtlardan bir kile erzenin tahrir kıymetinin 8 akça olduğu tespit edilmektedir.

Bu tablodan anlaşıldığına göre 1571 ila 1583 yılları arasındaki on iki yıllık sürede bugünkü Şalpazarı sınırları dahilinde yer alan iskan birimlerinde darı ve arpada enflasyon %25 iken buğday fiyatlarında %20 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo XI: XVI. Yüzyılda Bugünkü Şalpazarı İlçesinde Hububattan Alınan Verginin Nakdi Değeri

Mahsüller	1571	1583
	Akça	Akça
Erzen (Darı)	-	520
Hınta-Gendüm (Buğday)	600	840
Şa'ir (Arpa)	376	530
TOPLAM	976	1890

XVI. asırda bugünkü Şalpazarı'na tabi yerleşim yerlerindeki tarım arazilerinde az da olsa meyve yetiştiriciliğinin de yapıldığı tahrir kayıtlarından ortaya çıkmaktadır. 1571 yılı kayıtlarından anlaşıldığına göre bölgede yetiştirilen meyvelerden vergi alınacak düzeyde üretim yapılamadığı anlaşılmaktadır. 1583 yılında yörede yetiştirilen meyveler yeterli düzeyde olmadığından sadece Sarnıç köyünden yılda 15 akça vergi alınabilmekteydi. Şalpazarı'nda bahçeciliğinin de revaçta olduğu hemen hemen her köyden alınan bostan öşründen tespit edilmektedir. 1571'de 34 akça bostan öşrü alınırken, 1583'te bunun 39 akçaya yükseldiği görülmektedir.¹⁶¹

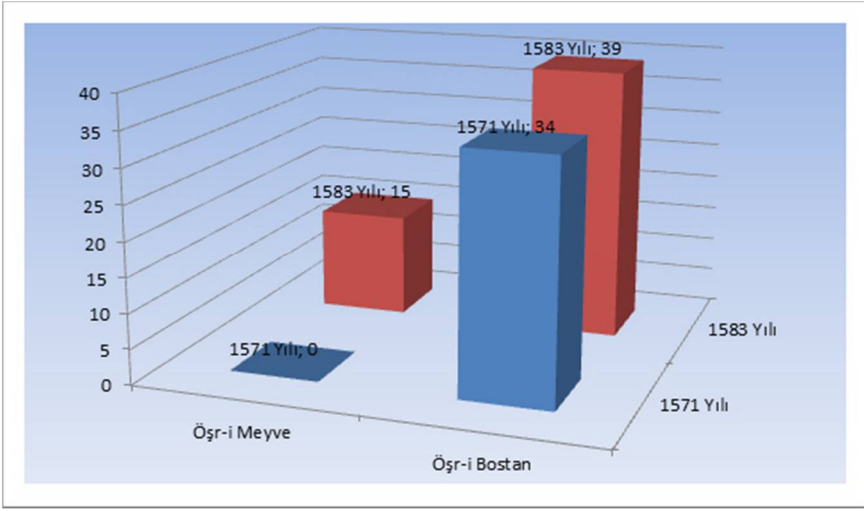
Tablo XII: XVI. Yüzyılda Bugünkü Şalpazarı'ndaki Yerleşim Yerlerinde Meyvelerden Alınan Vergiler

Yerleşim Yerleri	Öşr-i Meyve		Öşr-i Bostan*	
	1571 Yılı	1583 Yılı	1571 Yılı	1583 Yılı
	Akça	Akça	Akça	Akça
Alakâfir maa Dereköy	-	-	{10}	10
Çamkiriş	-	-	8	9
Kireç n.d. Kalecik	-	-	-	4
Sarnıç	-	15	-	-
Sazaklı Karağaç	-	-	16	16
Mezraa-i Karaşeyh, Karagürgen n.d. Kızılüzüm	-	-	-	-
TOPLAM	-	15	34	39

*Öşr-i Bostan 1571 tarihli kayıtlarda Resm-i Bostan şeklinde kaydedilmiştir.

¹⁶¹ Bk. Tablo: XII.

Grafik – 28: 1571 - 1583 Yıllarında Şal pazarı'nda Üretilen Meyve ve Bostan'dan Alınan Öşür Miktarının Seyir Çizelgesi

Yörede tarımcılığın yanında hayvancılığın da önemli düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 1571 yılında 246 akça ağnam resmi yanında kovanlardan alınan küvvare öşrü 122 akça idi. 1583 yılı kayıtlarına göre ağnam resmi 226 akçaya düşmüş, kovan öşrü de 140 akçaya yükselmiştir.¹⁶² XVI. yüzyılda Şal pazarı'ndaki iskan birimlerinde yaşayan halktan besledikleri koyunlardan Bayburt Sancağı ve Ordu Kazasında olduğu gibi iki koyuna bir akça vergi alınmaktaydı.¹⁶³ Alınan ağnam vergisi göz önüne alınarak yörede en az 1571'de 492 baş, 1583'te de 452 baş koyunun bulunduğunu söylemek mümkündür.

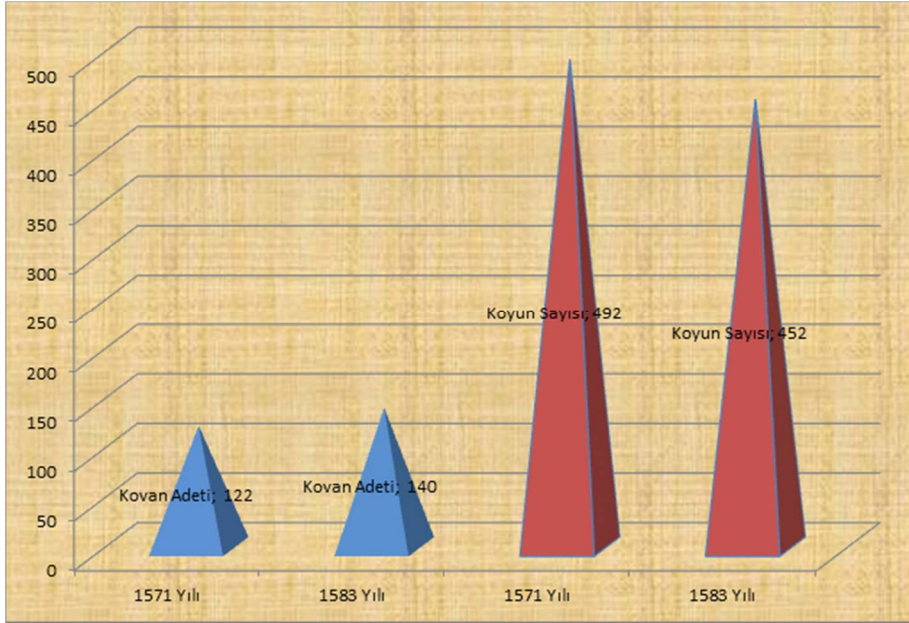
Aynı yüzyılda halkın ürettiği baldan, aynı ölçü verilmediğinden kovan başına öşür alındığı anlaşılmaktadır. Bayburt sancağı ve Ordu kazasında verimli kovanlardan iki akça ve az verimli kovanlardan da bir akça alındığından¹⁶⁴ Şal pazarı sınırları dahilindeki iskan birimlerinde bal üretimi yapan halktan kovan başına bir akça alındığı düşünülmektedir. Buna göre 1571'de 122 kovan, 1583'te de 140 adet kovan bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

¹⁶² Bk. Tablo: XIII.

¹⁶³ İsmet Miroğlu, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, İstanbul 1975, s. 16162, 168; Yediyıldız, *Ordu Kazası*, s. 152.

¹⁶⁴ Miroğlu, *Bayburt Sancağı*, s. 168; Yediyıldız, *Ordu Kazası*, s. 157.

Grafik –29: 1571 ve 1583 Yıllarında Şalpazarı'ndaki Halkın Elindeki Kovan ve Koyun Sayısı

Tablo XIII: XVI. Yüzyılda Bugünkü Şalpazarı İlçesi Sınırları Dahilinde Bulunan Yerleşim Yerlerinde Hayvanlardan Alınan Vergi Miktarı

Yerleşim Yerleri	Resm-i Ağnam		Öşr-i Küvvare (Kovan)	
	1571 Yılı	1583 Yılı	1571 Yılı	1583 Yılı
	Akça	Akça	Akça	Akça
Alakâfir maa Dereköy	{100}	100	{50}	50
Çamkiriş	86	96	30	-
Kireç n.d. Kalecik	-	10	-	28
Sarnıç	-	20	-	20
Sazaklı Karaağaç	60	-	42	42
Mezraa-i Karaşeyh, Karagürgen n.d. Kızılüzüm	-	-	-	-
TOPLAM	246	226	122	140

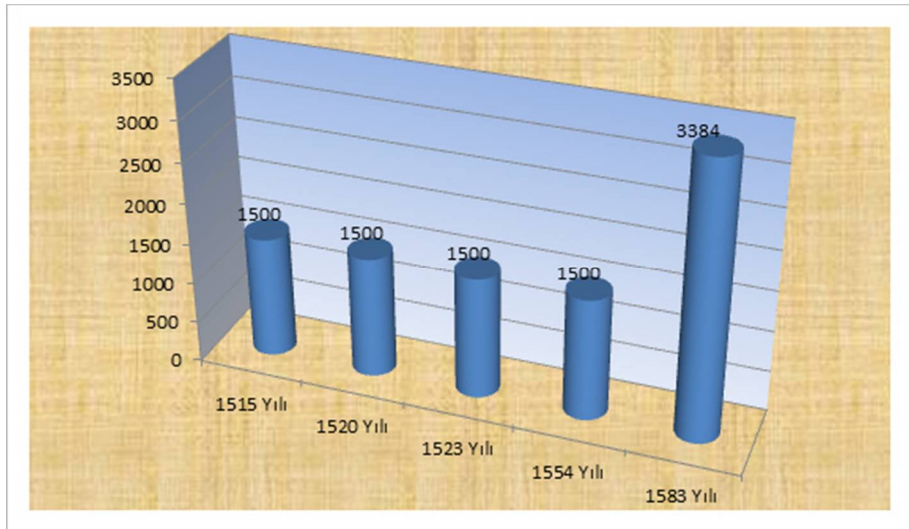
XVI. yüzyılda bugünkü Şalpazarı'na tabi yerleşim yerlerinde sanayi işletmesi olarak değerlendirilebilecek değirmen tesisleri bulunmaktaydı. Bunların sayısı 1571'de 2 ve 1583'te de 3 bâb olduğu tespit edilmektedir. 1571'de bu değirmenler Kireç n.d. Kalecik ve Alakâfir maa Dereköy köyle-

rinde bulunurken 1583'te bunlara Sazaklı Karaağaç köyü eklenmiştir. Kireç n.d. Kalecik köyündeki değirmenden 20 akça icâre alınırken Alakâfir maa Dereköy ile Sazaklı Karaağaç köylerindeki değirmenlerden yılda 36 akça icare alınmaktaydı.¹⁶⁵

Tablo XIV: XVI. Yüzyılda Bugünkü Şalpazarı İlçesi Sınırları Dahilinde Bulunan Değirmenlerin Sayısı ve Bunlardan Alınan Vergi Miktarı

Yerleşim Yerleri	Resm-i Asiyab (Değirmen)			
	Değirmen Sayısı		Hâsıl	
	1571 Yılı	1583 Yılı	1571 Yılı	1583 Yılı
Alakâfir maa Dereköy	{1}	1	{36}	36
Çamkiriş	-	-	-	-
Kireç n.d. Kalecik	1	1	20	20
Sarnıç				
Sazaklı Karaağaç	-	1	-	36
Mezraa-i Karaşeyh, Karagürgen n.d. Kızılızüüm	-	-	-	-
TOPLAM	2	3	56	92

Grafik – 30: XVI. Yüzyılda Şalpazarı Yöresinde Halktan Alınan Verginin Yükseliş Seyri

¹⁶⁵ Bk. Tablo: XIV.

Tablo XV: XVI. Yüzyılda Bugünkü Şalpazarı İlçesi Akhisar Köy ve Mezralarından Reâyadan Alman Vergilerin Nakdi Değeri

Yerleşim Yerlerine Göre Reâyadan Alınan Vergi Hasılı	1515	1520	1523	1554	1571	1583 Yılı
	Yılı	Yılı	Yılı	Yılı	Yılı	Yılı
	Vergi Hasılı (Akça)	Vergi Hasılı (Akça)	Vergi Hasılı (Akça)	Vergi Hasılı (Akça)	Vergi Hasılı (Akça)	Vergi Hasılı (Akça)
Alakâfir maa Dereköy					{844}	1000
Çamkiriş					400	515 {475}
Kireç n.d. Kalecik					170	400
Sarnıç					200	500 {379}
Sazaklı Karaağaç				1500	600	1000 {903}
Mezraa-i Karaşeyh, Karagürgen n.d. Kızılızüm					150	227
TOPLAM	1500	1500	1500		2364	3647 {3384}

XVII. Yüzyılda Şalpazarında İktisadi Hayat

XVII. yüzyılda bugünkü Şalpazarı'na tabi iskan birimlerindeki iktisadi hayatla ilgili bilgi veren defterler Avarız Defterlerindeki avarız vergisi kayıtlarıdır. Avâriz vergisi XV. ve XVI. asırlarda olağanüstü hallerde alınan bir vergi iken, XVII. asırda ise düzenli olarak alınmaya başlanmış ve 1830 yılında da kaldırılmıştır.¹⁶⁶ Avarız vergisi raiyyet rüsumu içinde değerlendirilmektedir.¹⁶⁷

Osmanlı Devleti'nde hazineye bir yük getirmeden ticaret ve seyahat güvenliğinin sağlanması, haberleşmenin kesintisiz sürdürülmesi, önemli maden ve işletmelerin ihtiyaçlarının karşılanması, köprülerin ve yolların tamiri, dinî hizmetlerin ifası ve savaşa katılan askerlerin iaşesinin temini için çeşitli organizasyonlar oluşturulmuştur ki, bu organizasyonlar avarız vergileri aracılığı ile finanse edilmekteydi.¹⁶⁸ Avarız vergileri bu nedenlerle XVII. ve XVIII. yüzyıllarda büyük bir öneme sahipti. Avarız hane vergisi Askeri zümrelerden, tüccarlardan, dini hizmet ifa eden cami ve zaviye görevlilerinden, muhassıl, amil gibi görevlilerden, vakıf reayasından ve pirifâni,

¹⁶⁶ Avâriz-hâneleri ve avâriz vergisi ile ilgili olarak bk. Barkan, "Avâriz", *İA, II*, 13-19; Sahilli-oğlu, "Avâriz", *DİA*, IV, 108-109; Gowan, "Osmanlı Avâriz-Nüzül Teşekkülü 1600-1830", *VIII. Tarih Kongresi, Ankara 11-15 Ekim 1976 Kongreye Sunulan Bildiriler*, c.II, s.1327-1331; Emecen, "Kayacık Kazasının Avâriz Defteri", *TED*, Sayı 12, s.159-170; *XVI. Asırda Manisa Kazası*, s. 123.

¹⁶⁷ İnalçık, "Osmanlılarda Raiyyet Rüsümü", *Belleten*, XXIII / 92, s. 581-582, 589-590.

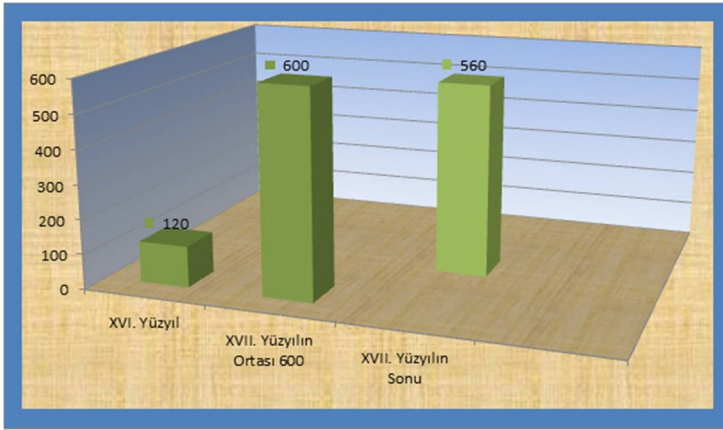
¹⁶⁸ Levent Küçük, *Osmanlı Vergi Hukukunda Avarız Kavramı ve Avarızın İdaredeki Rolü*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2007, s. 42.

kör, topal gibi çalışamayacak durumda olanlardan alınmamaktaydı.¹⁶⁹

XVII. yüzyıla gelince, bu dönemde tarıma açık toprak miktarını tespiti yardımcı olacak avarız kayıtlarından başka kayıt bulunmamaktadır. Avarız vergisi toprak sahibi hanelerden alındığına göre,¹⁷⁰ avarız vergisi verebilecek konumda olan bütün haneleri toprak sahibi olarak kabul etmek gerekmektedir. Ancak bunların ne miktar toprak tasarruf ettikleri hususunda bir bilgiye erişmiş değiliz. Bölgede toprak tasarruf edenlerin bennak haneler olduğu göz önüne alınırsa, avarız vermekle yükümlü hanelerin de en az bennaklar kadar toprak tasarruf ettiklerini düşünmek yanlış olmasa gerekir. Biz burada avarız vergisi vermekle yükümlü haneleri en az bennak miktarınca toprak tasarruf ettikleri varsayımı ile hareket edeceğiz. Buna göre 1643 tarihli ilk avarız defterine göre Akhisar köyünün 3 avarız hanesi bulunmakta¹⁷¹, bunlar da 60 gerçek haneye tekabül etmekteydi. 1682 tarihinde de Akhisar'da 56 gerçek avarız hanesi bulunmaktaydı.¹⁷²

Akhisar'da (bugünkü Şalpazarı'nda) XVII. yüz yılın ortalarında 600 dönüm, aynı yüzyılın sonlarında da 560 dönümlük toprağın ziraata açık olduğu tahmin edilmektedir. 1583-1682 yıllarındaki yaklaşık bir asırlık dönemde bölgedeki tarıma açık toprak miktarının yaklaşık 3,5 kat büyüdüğü hesaplanmaktadır.

Grafik 31: XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Akhisar'da Tarıma Açık Toprağın Büyüme Seyri

¹⁶⁹ Küçük, *Osmanlı Vergi Hukukunda Avarız Kavramı*, s. 38, 39-40, 51, 103.

¹⁷⁰ Avarız vergisinin şehir ve köylerde emlak ve arazi tasarruf eden veya geçimini sağlayan devamlı bir işe sahip şahıslardan alındığına dair bk. Güçer, *Osmanlı İmparatorluğunda Hububât Meselesi ve Hububâtın Alınan Vergiler*, s. 71. XVII. yüzyılda Manisa kazasında avarız-hanelerin tespitinde "ev" itibarının önem kazandığına dair bk. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, s. 123-124 dnp.43.

¹⁷¹ BOA, KK, MK, nr 2605, s. 19.

¹⁷² BOA, KK, MK, nr 2697, s. 68b.

1650 yılında Trabzon sancağında avarızhane başına 300 akça avarız vergisi ve 25 akça da mübaşirin maişeti için alınırken, aynı tarihte avarızhanelerden bedel-i nüzûl olarak 300 akça ve mübaşir için 50 akça alınmaktaydı. 1668-1669 yıllarında avarızhane başına 400 akça avarız vergisi ve 50 akça da mübaşir için, aynı tarihlerde avarızhane başına bedel-i nüzûl 600 akça ve mübaşir için 30 akça alındığı belirtilmektedir¹⁷³. 1683 yılı ve sonrasında avarızhanelerden 400'er akça avarız akçası ve mübaşir için 50'şer akça, bedel-i nüzûl için avarızhane başına 600'er akça ve mübaşirin maişeti için de 30'ar akça tahsil edilmekteydi.¹⁷⁴ 1735 yılında avarızhanelerden 400'er akça avarız vergisi alındığı anlaşılmaktadır.¹⁷⁵

XVII. yüzyılda Şal pazarı'nda (Akhisar'da) avarızdan muaf köprücü, derbentçi gibi zümrelerin bulunup bulunmadığına dair bir kayıt 1643 ve 1682 tarihli *Avarızhane Defterleri*'nde yer almamaktadır. Ancak XIX. yüzyılda bugünkü Şal pazarı'nı çevreleyen alanda 10 adet köprü bulunmaktaydı.¹⁷⁶

Yine avarız kayıtlarında Akhisar (Şal pazarı) bölgesinde muaf zümrelerden şahinci ve doğancı gibi av hayvanı yetiştiren zümrelerin bulunup bulunmadığına dair bir kayıt yoksa da, başka kayıtlarda olabileceği izlenimi veren bilgiler bulunmaktadır. Nitekim 1629 yılı Mart ayında Yavabolu (Görel) kadısına yazılan bir hükümde Akhisar Karaburun "*kayacıları*"nın (şahin ve atmaca yavrularını sarp kayalara çıkıp yuvalarından toplayan kimselerin) ellerinde emr-i şerif olduğu, bunlardan "*avâız-ı dîvâniye ve tekâlif-i örfiyye*" vergilerinin alınmaması gerektiği halde Akhisar'da olan kethüdaların bu vergiyi talep ettikleri anlaşıldığından bu duruma mani olması emredilmektedir.¹⁷⁷ Burada adı geçen Karaburun'un, Karaburun köyü, yoksa Akhisar'da bir mevki yeri olup olmadığı konusunda kesin bir yargıya varılamamakla birlikte Karaburun köyünün Akhisar bölgesinden hayli uzak (Tirebolu'ya yakın) olması nedeniyle buranın Akhisar yöresinde bir mevki yeri olabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla XVII. yüzyılda olduğu gibi XVI. yüzyılda da Akhisar (Şal pazarı) yöresinde avarızdan ve örfi vergilerden muaf kayacılar ve şahincilerin bulunduğu muhtemeldir. XIX. yüzyılda Şal pazarı'nda Doğancı adlı köyün varlığı,¹⁷⁸ bölgede kayacılar ve şahincilerin bulunduğu düşüncesini güçlendirmektedir.

¹⁷³ Kenan İnan, *Onyedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Hayat*, Trabzon 2013, s. 286-288.

¹⁷⁴ Temel Öztürk, *Osmanlıların Kuzey ve Doğu Seferlerinde Savaş ve Trabzon*, Trabzon 2011, s. 202.

¹⁷⁵ Öztürk, *Savaş ve Trabzon*, s. 201 dpn. 993.

¹⁷⁶ *Kültür Varlıklarıyla Trabzon: İlçeler-Köyler*, c. I, s. 149-151.

¹⁷⁷ Orhan Zerey, *1824 Nolu Trabzon Kadı Sicili*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü – Yüksek Lisans tezi, Trabzon 2003, s. 65.

¹⁷⁸ *Trabzon Vilayet Salnamesi*, VIII, s. 413.

1824 Nolu Trabzon Kadı Sicilinde yer alan 1631 yılı Mayıs ayına ait bir narh kaydına göre Torul balının bir kıyyesi (okkası = 1,2828 kg.) 20, mercimein 4, nohutun 6, baklanın 3, peynirin 6, sirkenin 3, taze soğanın 1, fındığın 6, ceviz içinin 6 ve sadeyağın da 21 akça olduğu belirtilmektedir.¹⁷⁹ 1687 yılında Trabzon'da bir kile arpanın değeri 20 akça, bir kile buğdayın değeri de 40 akça idi. 1688 yılında arpanın kilesi 50, unun kilesi 100, koyunun adedi 300, sadeyağın kıyyesi 30, balın kıyyesi 20 akça olduğu belirtilmekte,¹⁸⁰ dolayısıyla Şalpazarı'nda da fiyatların aşağı yukarı aynı olduğu düşünülmektedir. 1631-1688 yılları arasındaki 57 yıllık dönemde sadeyağın kıyyesi 21 akçadan 30 akçaya yükselerek yaklaşık %43 nispetinde artış gösterdiği hesaplanmaktadır.

XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Şalpazarı'nda İktisadi Hayat

XVIII. yüzyılda bugünkü Şalpazarı dahilinde bulunan iskan birimlerindeki iktisadi hayatı tespite yardımcı olacak kayıtlara ulaşılamadı. Bu yüzyılda Trabzon Sicil kayıtlarına dayanılarak yapılan araştırmalardan bölgede alım satımı yapılan ürünlerin fiyatları konusunda bir fikir edinmek mümkündür.

1701 yılında Trabzon'da bir kile buğdayın fiyatı 180 akça, iken 1715 yılında 442 akçaya yükselmiştir. Ancak 1733 yılında 300 akçaya düşmüştür. 1718 yılında arpanın bir kilesinin fiyatı 160-200 akça arasında değişmektedir. Bir kıyye unun fiyatı 1715-1725 yılları arasında 8 akça iken, 1727 ve 1728 yıllarında 10 akçaya, 1750 yılında da 15 akçaya yükselmiştir. 1714 yılında koyun etinin bir kıyyesi 19 akça, kuzu etinin 5 akça iken 1750 yılında koyun etinin 12 akçaya, kuzu etinin de 8 akçaya yükseldiği görülmektedir. 1714'te sadeyağın ve zeytinyağının kıyyesi 40 akça iken, 1750'de sadeyağın fiyatı 48 akçaya yükselmiş, zeytinyağı da 36 akçaya gerilemiştir. Bir kıyye tuz 1714'te 1 akçaya satılırken, 1727 ve 1736 yıllarında 2 akçadan satılmış, 1750'de 1,5 akçaya düşmüştür. 1715 yılında İzmir sabununun bir kıyyesinin fiyatı 33 akça iken, 1749 yılında 30 akçaya indiği görülmektedir.¹⁸¹

1797 yılında bir kile buğdayın fiyatı 80 para (160 akça), arpanın 50 para idi. 1806 ve 1807 yıllarında buğdayın fiyatı 160 para iken, arpanın fiyatı da 120 para olduğu belirtilmektedir. 1814 ve 1824 yıllarında bir kile buğday 200 para değerinde iken, aynı tarihlerde arpanın fiyatının 120 para olduğu görülmektedir. Koyun etinin kıyyesi 1791'de 7 para, 1820'de 20 para, inek etinin de 1791'de 4 ve 1820'de 16 para olduğu anlaşılmaktadır. Sadeyağın kıyyesi 1791'de 25 para iken 1820'de 116 para, zeytinyağının

¹⁷⁹ Zerey, *1824 Nolu Trabzon Kadı Sicili*, s. 62.

¹⁸⁰ Öztürk, *Savaş ve Trabzon*, s. 204, 205.

¹⁸¹ Öztürk, "Trabzon'da Fiyatlar (1700-1750)", *Trabzon Tarihi Sempozyumu (6-8 Kasım 1998) Bildiriler*, Trabzon 1999, s. 357, 359.

kıyyesi 1791'de 28 para, 1820 yılında da 120 para olduğu anlaşılmaktadır. 1791'de bir kıyye bal 2 para, 1820'de 60 para değerinde idi. Bir kıyye peynir 1791'de 8 paraya, 1810 yılında 24 paraya alıcı bulmaktaydı. Tuzun kıyyesi 1793'te 2 paraya satılırken 1820'de 6 paraya satıldığı görülmektedir.¹⁸²

Şalpaazarı'na yakın olan Tirebolu kasabasının 1842 tarihli narh kayıtlarına göre; bir kıyye ekmek 32 para, sarımsak 30 para, soğan 10 para, koyun eti 44 para, keçi eti 40 para, sığır eti 24 para, öküz eti 22 para, buğday 10 para, Samsun tütünü 6 para, Gebekilise tütünü 42 para, mum 5 kuruş, çarık fiyatları da kalitesine göre 2 kuruş ile 33 kuruş arasında bir değere sahipti.¹⁸³

XIX. asırda Şalpaazarı'nda yaşayan halkın daha önceki asırlarda olduğu gibi tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlamaktaydı. Nitekim 1850 yılında Şalpaazarı'na tabi köy iskan birimlerinde 1024 hane öşür vergisi vermekteydi. Öşür vergisi toprak ürünlerinden alınan bir vergi olduğundan halkın tamamına yakınının toprak tasarruf ettiği dolayısıyla çiftçi olduğu ortaya çıkmaktadır. Halkın bir kısmının din görevlisi olduğu imam, hatip, müderris ve molla kayıtlarından tespit edilmektedir. Bunların dışında meslek olarak nalbantçılık, mihçilik, tarakçılık, koruculuk, demircilik, fındıkçılık, hancılık, balcılık, ustalık, tekneçilik, varilcilik, kahvecilik, kalafatçılık, çobanlık, bakkallık ve kedhüdalık gibi mesleklerin de icra edildiği bu mesleklerin lakap ve soyadı olarak kullanılmasından anlaşılmaktadır.¹⁸⁴

XIX. yüzyılda Şalpaazarı köylerinde etinden ve sütünden yararlanan hayvanlar yanında yük ve binek hayvanlarının da beslendiği ve yetiştirildiği salname kayıtlarından tespit edilmektedir. 1877 tarihli salnamede yer alan bilgilere göre bugünkü Şalpaazarı'na tabi iskan birimlerinde yaşayan halk toplam 2482 baş koyun, 913 baş keçi, 1660 baş inek ve 54 baş öküz beslemekteydi. Küçük baş hayvanların büyük baş hayvanlardan daha fazla olduğu görülmektedir. En çok koyunun sırasıyla Kızılüzüm, Alagâvur ve Timara köylerinde, en az koyunun da Torukkiriş maa Doğancı, Pehliçukur ve Çetrik köylerinde bulunmaktaydı. Keçi hayvanının en fazla Dereköy, Kabasakal ve Güristan köylerinde en azının da Simenli, Karakaya ve Güdül köylerinde beslendiği tespit edilmektedir. Çamkiriş köyünde küçükbaş hayvanın bulunmadığı kayıtlardan ortaya çıkmaktadır. Kireç köyünde keçi beslenmekle birlikte koyun beslenmediği anlaşılmaktadır. Çamkiriş maa Çarlaklı, Turaliüşağı ve Tepeağzı köylerinde keçi hayvanının kaydına rastlanmamaktadır.

¹⁸² Mustafa Öztürk, "19. Yüzyılın Başlarında Trabzon'da Fiyatlar", *Trabzon Tarihi Sempozyumu (6-8 Kasım 1998) Bildiriler*, s. 371-373.

¹⁸³ Ayhan Yüksel, *Tirebolu – Bir Sahil Kasabasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1788-1858)*, İstanbul 2003, s. 38, 249.

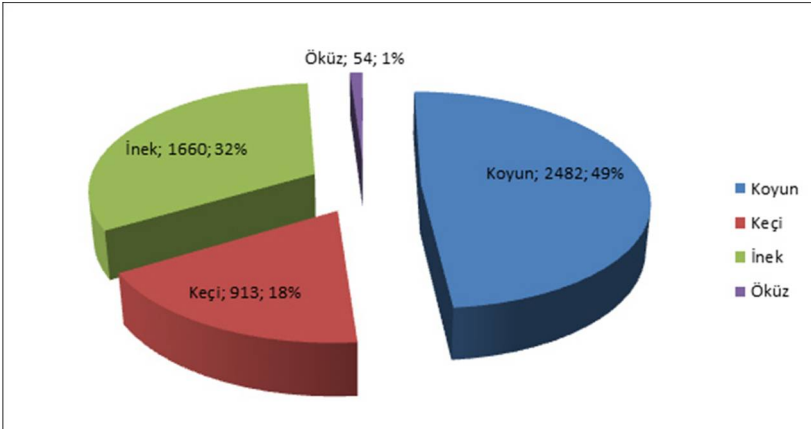
¹⁸⁴ BOA, *NFS.d.*, nr. 1155, s. 12-46, 53-54; BOA, *NFS.d.*, nr. 1156, s. 14-60, 71-73; Emecen, *Ağasar Vadisi: Şalpaazarı-Beşikdüzü*, s. 198-232, 239-241, 263-264, 273-274, 277-289; Topal, *Akçaabat-Vakfikebir Öşür Defteri*, s. 194-195, 248-249, 290-291, 318-319, 340-377.

İnek ve öküz gibi büyük baş hayvanların Şalpaazarı'nın bütün köylerinde bulunduğu tespit edilmektedir. En çok inek Torukkiriş maa Doğancı köyünde (250 baş), en az da Gökiriş ve Kireç köylerinde (25'er baş) beslenmekteydi. Öküz hayvanı en fazla Torukkiriş maa Doğancı köyü ile Kasımağzı, Alagâvur ve Kabasakal köylerinde olduğu görülmektedir¹⁸⁵.

Etinden, sütünden ve yününden faydalanılan büyük ve küçük baş hayvanların toplamı 5109 baştır. Bunların yaklaşık %49'unu koyunlar (2482 baş), %32'sini inekler (1660 baş), %18'ini keçiler (913 baş) ve %1'ini de öküzler (54 baş) teşkil etmekteydi.¹⁸⁶

Etinden, sütünden ve yününden faydalanılan bu hayvanların yanında binek ve yük hayvanlarının da küçümsemeyecek sayıda olduğu salnamedeki kayıtlardan ortaya çıkmaktadır. Yörede 86 baş at, 43 baş kısrağ ve 35 baş ester olmak üzere toplam 164 baş binek ve yük hayvanı bulunmaktaydı. Grafik 32'de görüldüğü gibi binek ve yük hayvanlarının %53'ünü atlar, %26'sını kısrağlar ve %21'ini de esterler teşkil etmekteydi.

Grafik – 32: 1876 Yılında Şalpaazarı'nda Etinden ve Sütünden Faydalanılan Hayvanların Çizelgesi

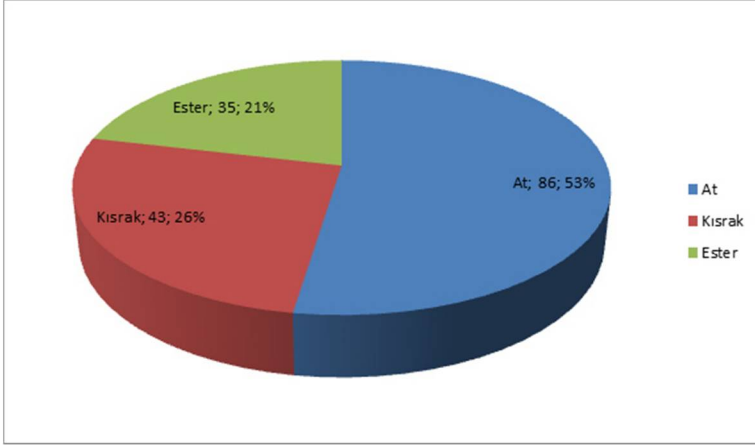
Üretime katkısı olan hayvanların toplam sayısının 5273 baş olduğu görülmektedir. Bunların %96.88'i etinden, sütünden ve yününden faydalanılan hayvanlar (5109 baş) ve %3.11'ini de binek ve yük hayvanları (164 baş) oluşturmaktaydı. En çok hayvanın sırasıyla Kızılüzüm, Alagâvur ve Timara köylerinde beslendiği tespit edilmektedir. En az hayvanın da Çamkiriş köyünde bakıldığı anlaşılmaktadır.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Bk. Tablo: XVI.

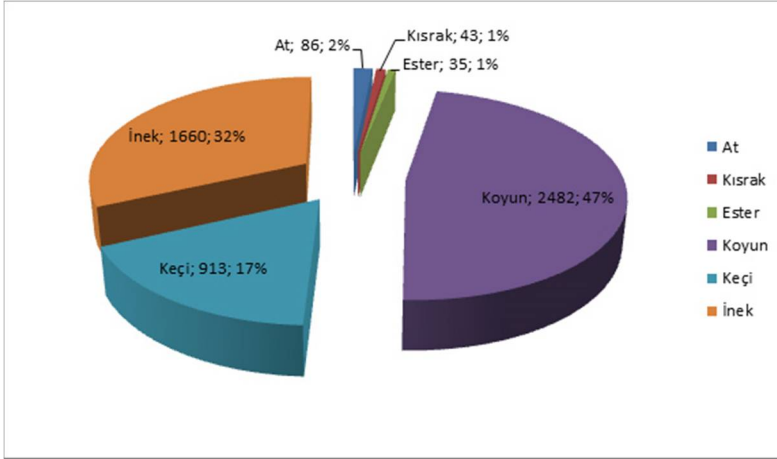
¹⁸⁶ Bk. Grafik: 32.

¹⁸⁷ Tablo: XVI.

Grafik – 33: 1876 Yılında Şalpaazarı'nda Binek ve Yük Hayvanlarının Çizelgesi

Grafik – 34: 1876 Yılında Şalpaazarı'nda Halkın Beslediği Hayvanların Çizelgesi

XIX. yüzyılda Şalpaazarı çevresinde sekizi Akhisar (Ağasar) deresi üzerinde, biri Alaca deresi, biri de Güdün deresi üzerinde olmak üzere toplam 10 adet kemer köprü bulunmaktaydı. Bunların sekizinin XIX. yüzyıl yapımı olduğu belirtilmekte, diğer ikisinin yapımı ile ilgili bir bilgi verilmemekle beraber aynı yüzyılda yapılmış olabileceği muhtemeldir. Akhisar deresi üzerinde bulunan köprüler; Kısık köprü (bugünkü Şalpaazarı ilçe merkezinde), Düzköy (Düzköy ile Dereköy'ü birbirine bağlayan yol üzerinde), Çetrik köyü, Dereköy, Değirmenyanı (Dorukkiriş ile Geyikli köylerini birbirine bağlayan yol üzerinde), Simenli köyü (Yarık mevkii yakınında), Güristan ve Gâvurkiran köylerini birbirine bağlayan Sugören-Ağırtaş köyleri, Üzümmözü ile Çarlıklı

köylerini birbirine bağlayan Cürüğü mevkisi köprüleridir. Alaca deresi üzerinde Alaca köprüsü (Gökçeköy'de), Güdün deresi üzerinde Güdün (Güdül) köyü ile Pelitçik köylerini birbirine bağlayan Karaağaç köprüsü bulunmaktaydı.¹⁸⁸ Geyikli (Alagâvur) beldesinde de ne zaman yapıldığı belirtilmeyen Zeynel'in köprüsü, Adembilmez deresi köprüsü ve Saylıbu köprüsü adıyla anılan kemer tipinde üç köprü olduğu ifade edilmektedir.¹⁸⁹ Bu köprülerin bölgenin ulaşımında önemli rol oynadıkları şüphesizdir.

Tablo XVI: XIX. Yüzyılın Sonlarında Bugünkü Şalpazarı İlçesi Dahilindeki Yerleşim Yerlerinde Üretime Katkısı Olan Hayvan Türleri ve Bunların Sayısı

Yerleşim Yerleri	Koyun	Keçi	At	Kısrak	Ester	İnek	Öküz	TOPLAM
Alagâvur	358	35	6	2	4	150	4	559
Çamkiriş	-	-	2	-	-	35	1	38
Çamkiriş maa Çarlaklı	58	-	1	-	-	40	2	101
Çarlaklı	54	17	9	2	1	50	2	135
Çetrik	31	24	-	-	-	30	1	86
Dereköy	103	94	3	2	2	50	3	257
Dereköy-Menteşe	96	40	3	2	2	60	2	205
Dorukkiriş maa Doğancı	15	43	10	3	3	250	5	329
Düzköy	82	71	3	2	-	100	3	261
Gâvurkıran	162	70	3	7	-	50	2	294
Gölkiriş	104	31	3	1	-	25	1	165
Güristan	147	78	5	-	5	100	2	337
Güdül (Güdün)	65	15	4	3	2	80	2	171
Kasımağzı	105	20	3	2	2	80	4	216
Kızılüzüm	392	76	10	5	5	100	3	591
Kireç	-	43	2	2	-	25	1	73
Kalecik	48	20	2	1	1	35	1	108
Kabasakal	122	93	4	2	2	100	4	327
Karakaya	59	7	1	1	-	30	1	99
Pehliçukur	25	60	2	1	-	60	2	150
Tepeağzı	40	-	1	-	-	30	2	73
Simenli	51	4	2	2	3	50	1	113
Timara	302	72	5	3	3	80	3	468
Turaluşağı	63	-	2	-	-	50	2	117
TOPLAM	2482	913	86	43	35	1660	54	5273

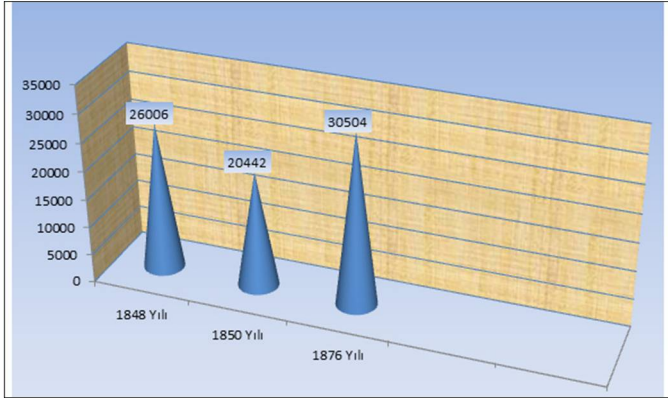
¹⁸⁸ Bölgedeki köprülerle ilgili bk. *Kültür Varlıklarıyla Trabzon: İlçeler-Köyler*, c. I, s. 149-152; Karaca, *Dünden Bugüne Ağasar-Şalpazarı*, s. 172.

¹⁸⁹ Karaca, *Dünden Bugüne Ağasar-Şalpazarı*, s. 250.

Bölgede cami ve köprülerin yanı sıra tarihi yapı olarak Geç Bizans Döneminde yapıldığı düşünülen ve Kalecik mahallesinde bulunan Ağasar (Kalecik) kalesi, XIX. yüzyılda yapıldığı belirtilen Çömezoğulları çeşmesi (Kalecik mahallesinde iken Şalpazarı girişine taşınan) ile yine XIX-XX. yüzyıllara ait olduğu belirtilen Kalecik mahallesi mezarlığı bulunmaktadır.¹⁹⁰

1264 (1848-1849) yılında Akhisar deresi (Şalpazarı) köylerinde toplam 26.006 kuruş 80 para vergi alınmaktaydı¹⁹¹. Hane başına yıllık 31 kuruş 17 para vergi alındığı belirtilmektedir.¹⁹² Bu tarihte en çok verginin sırasıyla Kızılızüüm, Dorukkiriş maa Doğancı ve Güristan köylerinden, en az verginin de Simenli, Tepeağzı, Çamkiriş, Çamkiriş maa Çarlaklı ve Karakaya köylerinden alındığı tespit edilmektedir.¹⁹³ 1850 yılında Şalpazarı köylerinden toplam 20.442 kuruş öşür vergisi alınmaktaydı.¹⁹⁴ 1848-1850 yılları arasındaki iki yıllık dönemde halktan alınan verginin olağanüstü bir durum yoksa 26.006 kuruş 80 paradan 20.442 kuruşa düşerek %21.40 oranında (5564 kuruş 80 para) azalması mümkün değildir. 1850 yılı ile ilgili verilen rakam halktan alınan öşür vergisi olduğuna göre 1848 alınan verginin sadece öşür vergisi olmayıp diğer vergileri de ihtiva ettiği düşünülmektedir. 1876 yılına gelince; bu tarihte Şalpazarı'nda halktan alınan vergi toplamı 30.504 kuruştur. 1848-1876 tarihleri arasındaki 28 yıllık dönemde halktan alınan vergi miktarı %17.29 oranında artış göstermiştir.

Grafik –35: 1848, 1850 ve 1876 Yıllarında Halktan Alınan Verginin Miktarının Çizelgesi

¹⁹⁰ *Kültür Varlıklarıyla Trabzon: İlçeler-Köyler*, c. I, s. 74, 97, 115, 149-152, 180.

¹⁹¹ TŞS, nr. 1974, s.42b-43a.

¹⁹² Saydam, "Akçaabâd Kazası", *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı XXI, s. 174.

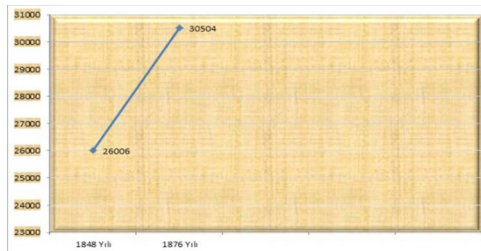
¹⁹³ Bk. Tablo: XVII.

¹⁹⁴ Topal, *Akçaabat-Vakfikebir Öşür Defteri*, s. 194-195, 248-249, 290-291, 318-319, 340-377.

Tablo XVII: XIX. Yüzyılda Bugünkü Şalpaazarı İlçesi İskan Birimlerinde Halktan Alınan Vergilerin Nakdi Değeri

Yerleşim Yerlerine Göre Reâyâdan Alınan Vergi Hâsılı	1848	1850	1876
	Vergi Hâsılı (Kuruş, para)	Öşür Hâsılı (Kuruş, para)	Vergi Hâsılı (Kuruş, para)
Alagâvur	1664	1805	2244
Çamkiriş	526	425	646
Çamkiriş maa Çarlaklı	526	600	449
Çarlaklı	925,50	1100	1148
Çetrik	398,30	310	508
Dereköy	623	995	763
Dereköy-Menteşe	690,20	634	771
Dorukkiriş maa Doğancı	2087,20	2405	2972
Düzköy	1484	1775	1737
Gâvurkiran	963,20	725	1072
Gölkiriş	643,20	625	751
Güristan	1896	1010	2013
Güdül (Güdün)	1536	710	1647
Kasmağzı	1200	830	1385
Kızılızüüm	3958	1075	4208
Kireç			652
Kalecik	1046	754,5	610
Kabasakal	1559	1250	1778
Karakaya	526	425	656
Pehliçukur	835	540	991
Tepeağzı	422	304	541
Simenli	408	575	529
Timara	971,20	804,5	1141
Turalıuşağı	1119	765	1292
TOPLAM	26.006,80	20.442	30.504

Grafik –36: 1848 ve 1876 Yıllarında Halktan Alınan Verginin Yükseliş Seyri

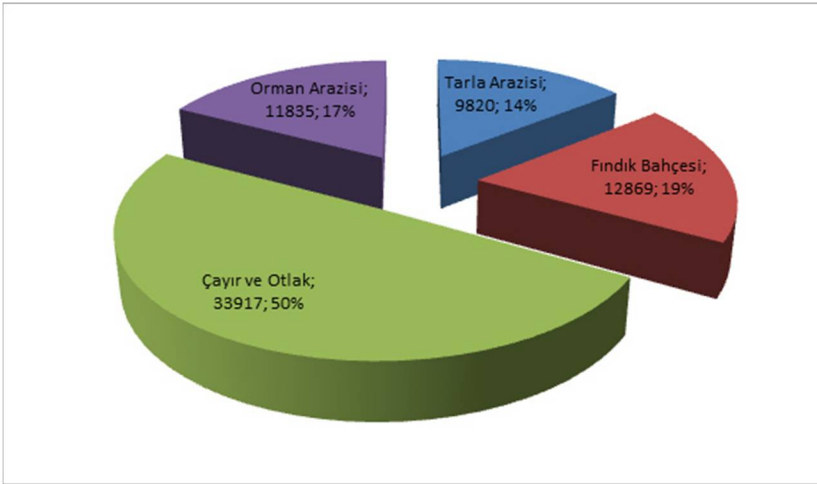

XX. ve XXI. Yüzyıllarda Şalpazarı'nda İktisadi Hayat

XX. ve XXI. yüzyıllarda Şalpazarı'na tabi iskan birimlerinde yaşayan halkın büyük çoğunluğu tarım ve hayvancılıkla uğraşarak geçimini sağlamaktaydı. Şalpazarı arazisinin son derece engebeli olması, tarıma elverişsiz olması ve tarıma açık toprakların azlığı halkın önemli bir bölümünün gurbete çıkmasına, ya da başka illere gidip yerleşmesine sebep olmuştur. Nitekim nüfusun 2/3'ü gurbet, tahsil ve memurluk gibi işler nedeniyle ilçe dışında yaşamaktadır.¹⁹⁵

Şalpazarı'nın 138 kilometrekare yüzölçümü bulunmakla beraber¹⁹⁶, XX. yüzyılın sonlarında bu alanın 9820 dekarı ekilen tarla arazisi, 12869 dekarı fındık bahçesi, 33917 dekarı çayır ve otlak, 11835 dekarı orman arazisi olmak üzere toplam 68441 dekarı (dönümü) yani 68,441 kilometre karesi¹⁹⁷ halkın tasarrufunda olduğu ortaya çıkıyor. Nitekim bölgedeki ormanla kaplı alanın 6898 hektar (68,98 kilometrekare) olduğu belirtilmekte,¹⁹⁸ dolayısıyla 11835 dekarlık (11,835 kilometrekarelik) orman alanının halkın odun, kereste, yaprak ihtiyacını karşıladığı alanı ifade ettiği ortaya çıkmaktadır. Orman, tarla, fındık, çayır ve otlaklarla birlikte toplam 125,586 kilometrekarelik alan dışındaki 12,414 kilometrekarelik alanın kullanılmayacak derecede taşlık ve çıplak yerler olduğu düşünülmektedir.

Grafik –37: XX. Yüzyılın Sonlarında Şalpazarı'nda Arazinin Dağılımı

¹⁹⁵ Karaca, *Dünden Bugüne Ağasar-Şalpazarı*, s. 55.

¹⁹⁶ Karaca, *Dünden Bugüne Ağasar-Şalpazarı*, s. 53.

¹⁹⁷ Karaca, *Dünden Bugüne Ağasar-Şalpazarı*, s. 71.

¹⁹⁸ Karaca, *Dünden Bugüne Ağasar-Şalpazarı*, s. 67.

Tablo XVIII: XX. Yüzyılın Sonlarında Şalpaazarı İskan Birimlerinde Arazi Miktarı

XX. ve XXI. yy ŞALPAZARI	Ekilen Tarla Arazisi (Dekar)	Fındık Arazisi (Dekar)	Çayır ve Otlak (Dekar)	Orman Arazisi (Dekar)	TOPLAM Arazi (Dekar)
Şalpaazarı-Merkez (Kireç Kalecik, Çamkirişi, Güristan (Sugören), Dereköy ve Turalıuşağı) Mahalle	2375	4750	2500	1950	11575
Ağırtaş (Gâvurkiran)	295	503	483	190	1471
Akçiriş (Çarlıkçamkiriş)	58	584	135	92	869
Çamlıca	63	2	404	53	522
Çarlaklı	73	733	53	176	1035
Çetrik	132	519	761	175	1587
Doğancı	294	19	1651	88	2052
Dorukkiriş	643	75	850	189	1757
Düzköy	347	150	217	143	857
Fidanbaşı (Timara)	217	318	530	681	1746
Geyikli (Alagâvur)	1238	398	8440	1159	11235
Gökçeköy	523	34	3017	2122	5696
Gölkiriş	157	437	383	58	1035
Güdün (Güdül)	171	221	475	145	1012
Kabasakal	349	419	720	487	1975
Karakaya	142	375	334	217	1068
Karamağzı (Kasımağzı)	279	391	606	396	1672
Kuzuluk	352	32	2431	388	3203
Pelitçik (Pehliçukur)	294	270	1016	389	1969
Sayvançatak	467	51	1561	476	2555
Simenli	490	116	1223	420	2249
Sinlice	148	23	2291	498	2960
Sütpınar (Kıranmahalleköy)	168	85	2275	111	2639
Tepeağzı	121	141	702	86	1050
Üzümlü (Kızılüzüm)	424	2223	859	1146	4652
TOPLAM	9820	12869	33917	11835	68441

XX. yüzyılın sonlarında Şalpaazarı halkın tasarrufundaki toplam 68441 dekarlık arazinin %14'ünü ekilen tarım arazileri, %19'unu fındık bahçeleri, %50'sini çayır ve otlaklar, %17'sini de ormanlık alanlar oluşturuyordu.¹⁹⁹

¹⁹⁹ Bk. Grafik: 37.

XXI. yüzyılın başlarında Şalpaazarı'nda 18000 dekarlık alanda fındık üretimi yapılmakta, 6900 dekar alanda mısır, 3200 dekar alanda da patates üretilmekteydi. Geriye kalan arazinin çayır ve orman vasıflı olduğu belirtilmektedir.²⁰⁰ Görüldüğü üzere XX. yüzyılın sonları ile XXI. yüzyılın başlarında Şalpaazarı'ndaki ekilen tarım arazisinde önemli bir değişiklik olmamakla birlikte fındık ekim alanlarında yaklaşık 5000 dekarlık artış gerçekleşmiştir.

XX. yüzyılın sonlarında Şalpaazarı'ndaki iskan birimlerinde en çok ekilen tarım arazisinin ilçe merkezindeki mahalleler başta olmak üzere Geyikli (Alagâvur) beldesi ve Dorukkiriş köyünde iken en azının da Akçiriş (Çarlıkçıamkiriş), Çamlıca ve Çarlıklı köylerinde olduğu tespit edilmiştir. Fındık arazisinin ise en fazla bulunduğu yerleşim birimleri içinde ilçe merkezi, Üzümlü (Kızılüzüm) ve Çarlıklı köyleri, en azının bulunduğu iskan birimleri içinde de Çamlıca, Doğancı ve Sinlice ilk sıralarda yer almaktaydı. Çayır ve otlakların en çok Geyikli beldesinde, orman arazisinin de Gökçeköy'de olduğu görülmektedir.²⁰¹

1999 yılında Şalpaazarı'nda mısır ekimi yapılan 21080 dekarlık alanda 3689 ton, 33917 dekarlık alanda patates ekimi yapılarak 6090 ton ürün elde edildiği belirtilmektedir. Yine 1285 (muhtemelen 12850) dekarlık fındık bahçesinden 1030 ton fındık alındığı ifade edilmektedir.²⁰² Bu tarihte mısır, patates ve fındıktan elde edilen ürünün kapasitesinin yaklaşık 11000 ton olduğu, bunun da %34'ünü mısır, %56'sını patates ve %10'unu da fındığın teşkil ettiği hesaplanmaktadır.

Tablo XIX: 1999 Yılında Şalpaazarı'nda Tarım Alanında Üretim Miktarı

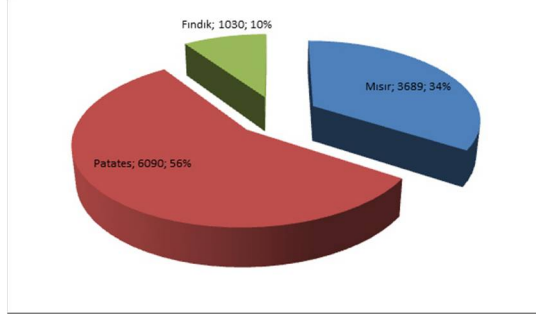
Ürün Cinsi	Üretim Sahası (Dekar)	Üretim Miktarı (Ton)
Mısır	21080	3689
Patates	33917	6090
Fındık	1285	1030
Toplam	57282	10809

²⁰⁰ “Nüfus ve Ekonomi”, <http://www.salpazari.bel.tr/2016-05-06-18-20-40/nuefus-ve-ekonomi>.

²⁰¹ Bk. Tablo: XVIII.

²⁰² Karaca, *Dünden Bugüne Ağasar-Şalpaazarı*, s. 70.

Grafik –38: 1999 Yılında Şalpaazarı'nda Tarım Alanındaki Üretim Dağılımı

XIX. asırda olduğu gibi, XX. asırda da Şalpaazarı'nda hayvancılığın önemli bir noktada olduğu beslenen büyük baş ve küçük baş hayvan sayısından anlaşılmaktadır. Nitekim XX. yüzyılın sonlarında bölgede 10699 baş büyük hayvan (inek) ve 5315 baş küçük hayvan (koyun ve keçi) beslenmekteydi. Ayrıca 8000 adet kümes hayvanının bulunduğu anlaşılmaktadır.²⁰³ XXI. yüzyılın başlarında ilçe sınırları dahilinde beslenen hayvan sayısında bir düşüş olduğu gözlemlenmektedir. Bu dönemde bölgede 7000 adet büyükbaş, 4000 adet küçükbaş ve 1000 adet de tavuğun olduğu, az sayıda da taşımacılıkta kullanılan katır, at ve eşeğin bulunduğu belirtilmektedir.²⁰⁴

XX. yüzyılın sonlarında en çok hayvanın çayırılık ve otlak alanları bol olan Geyikli (Alagâvur) beldesinde, en az hayvanın da Akçiriş (Çarlıklı-çamkiriş) köyünde beslendiği görülmektedir.²⁰⁵ Bu asırda Şalpaazarı'nda bulunan toplam 24014 adet hayvanın %45'ini büyükbaş (inek), %22'sini küçükbaş (koyun ve keçi), %33'ünü de kümes hayvanları teşkil etmekteydi.

Bu dönemde arıcılığında önemli bir düzeyde olduğu ilçe dahilinde 3420 arı kovanının bulunmasından anlaşılmaktadır. En çok kovan (mevcu-dün %39.47'si) Sütçinar köyünde bulunurken, Akçiriş, Çamlıca, Çarlıklı, Çetrik, Düzköy, Gölçiriş, Karakaya ve Kasımağzı köylerinde bulunmamaktaydı.

Arıcılığın XXI. yüzyılın başlarında daha da geliştiği fenni ve ilkel arı kovanı sayısının 5850 adete çıkmasından anlaşılmaktadır. Bu dönemde kovanlardan elde edilen bal ilçe ekonomisine yılda 1.170.000.000 TL'lik katkı sağladığı ifade edilmektedir. Tarım ve hayvancılık alanında yapılan üretimin ilçe ekonomisine yıllık katkısının 8.712.500.000 TL dolayında bulunduğu belirtilmektedir.²⁰⁶

²⁰³ Karaca, *Dünden Bugüne Ağasar-Şalpaazarı*, s. 70.

²⁰⁴ "Nüfus ve Ekonomi", <http://www.salpazari.bel.tr/2016-05-06-18-20-40/nuefus-ve-ekonomi>.

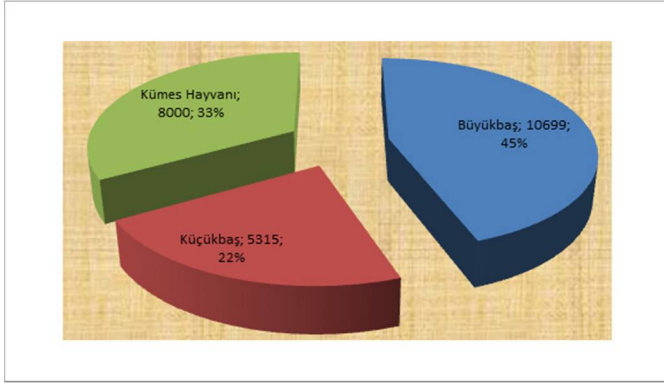
²⁰⁵ Bk. Tablo: XX.

²⁰⁶ "Nüfus ve Ekonomi", <http://www.salpazari.bel.tr/2016-05-06-18-20-40/nuefus-ve-ekonomi>.

Şalpaazarı'nda fındık, mısır, patatesin dışında fasulye, karalahana, pırasa da üretilmektedir. Meyve olarak elma, armut, kara üzüm, kiraz, dut, ceviz, erik ve ayva gibi meyveler de yetiştirilmektedir.²⁰⁷

Yörede etinden, sütünden ve yününden yararlanan çok sayıda hayvan bulunduğu ve otlatılacak yeterlilikte meraların da varlığı yaylacılığı önemli hale getirmiştir. Şalpaazarlılar; Kadirga, Erikbeli, Alaca ve Sisdağı yaylalarını kullanmaktadırlar.²⁰⁸

Grafik 39: XX. Yüzyılın Sonlarında Şalpaazarı'nda Büyük ve Küçük Baş Hayvanlar ile Kümes Hayvanlarının Dağılımı

Şalpaazarı'nda sanayi işletmesi olarak su değirmenleri bulunmaktadır. Geyikli beldesinde 6 adet, Ağırtaş, Düzköy, Gökçeköy, Gölgiriş, Kasımağzı ve Üzümlü köylerinde birer değirmen bulunduğu kaydedilmektedir.²⁰⁹

Şalpaazarı ilçesinde yaşayan halk geçimini tarım ve hayvancılığın yanında, bazı iş kollarında çalışarak ya da bazı meslekleri icra ederek geçimini sağlamaktadır. İlçe halkının önemli bir bölümü gurbete gitmekte, bir kısmı da memurluk yapmaktadır. Bunların dışında bölgede belli başlı eski ve yeni meslekler şunlardır: Aşçılık, avcılık, bakırcılık, bakkalcılık, balcılık, balıkçılık, berberlik, boyacılık, çaycılık, değirmencilik, demircilik, dişçilik, dokumacılık, doktorluk, duvarcılık, eczacılık, elektrikçilik, fırıncılık, gazetecilik, hartama yapımıcılığı, hızarçılık, iğnecilik, inşaatçılık, iplikçilik, kahvecilik, kalaycılık, kantincilik, simsarlık, kasaplık, kavalcı, kemeñeci, kerestecilik, kırtasiyecilik, koruculuk, köprücülük, kuru temizlemecilik, kuyumculuk, lokantacılık, manifaturacılık, marangozluk, marketçilik, mezarcılık, mobilyacılık, muhasebecilik, nalburculuk, oymacılık, pastanecilik, pazarcılık, peynircilik, pıdecilik, radyoculuk, saat tamirciliği, sebilcilik,

²⁰⁷ Karaca, *Dünden Bugüne Ağasar-Şalpaazarı*, s. 61, 247.

²⁰⁸ Karaca, *Dünden Bugüne Ağasar-Şalpaazarı*, s. 134, 139-140.

²⁰⁹ Karaca, *Dünden Bugüne Ağasar-Şalpaazarı*, s. 250, 252, 262, 265, 266, 272, 282.

sepetçilik, sergicilik, sıhhiyecilik, sıvacılık, sobacılık, şoförlük, tamircilik, taşçılık, tekneçilik, terzilik, tesisatçılık, tuhafiyecilik, yağcılık, yahnicilik, yorgancılık, yumurtacılık, zahirecilik.²¹⁰

Tablo XX: XX. Yüzyılın Sonlarında Şalpaazarı'ndaki İskan Birimlerinde Büyük ve Küçük Baş Hayvan ile Arı Kovanı Sayısı

XX. ve XXI. yy ŞALPAZARI	Büyük Baş Hayvan	Küçük Baş Hayvan	Büyük ve Küçük Baş Hayvanı Toplamı	Arı Kovanı Miktarı
Şalpaazarı-Merkez (Kireç Kalecik, Çamkirişi, Güristan (Sugören), Dereköy ve Turalıuşağı) Mahalle	1430	950	2380	400
Ağırtaş (Gâvurkıran)	252	-	252	20
Akçiriş (Çarlklıçamkiriş)	50	-	50	-
Çamlıca	170	-	170	-
Çarlklı	114	40	154	-
Çetrik	150	70	220	-
Doğancı	644	200	844	100
Dorukkiriş	500	350	850	30
Düzköy	220	150	370	-
Fidanbaşı (Timara)	176	65	241	60
Geyikli (Alagâvur)	1709	1500	3209	205
Gökçeköy	685	500	1185	250
Gölkiriş	222	80	302	-
Güdün (Güdül)	160	150	310	25
Kabasakal	495	200	695	150
Karakaya	106	-	106	-
Karamağzı (Kasımağzı)	391	60	451	-
Kuzuluk	618	150	768	300
Pelitçik (Pehliçukur)	269	50	319	-
Sayvançatak	425	-	425	30
Simenli	570	400	970	300
Sinlice	258	150	408	60
Sütpınar (Kıranmahalleköy)	500	100	600	1350
Tepeağzı	180	150	330	60
Üzümlü (Kızılüzüm)	405	-	405	80
TOPLAM	10699	5315	16014	3420

²¹⁰ Karaca, *Dünden Bugüne Ağasar-Şalpaazarı*, s. 61-68, 235; "Geyikli'de Eski Esnaf", <http://www.geyikli.org/sanat-zanaat/eski-esnafimiz-h91.html> 26.05.2017; "Geyikli'de şu zanaat kolları vardır", <http://www.geyikli.org/sanat-zanaat/geyikli-de-su-zanaat-kolları-vardir.htm> 26.05.2017.

Şalpaazarı'nda imamlığın da önemli bir meslek olduğu, her köyde imamın ve bazı köylerde birden çok imamın bulunmasından anlaşılmaktadır. Sadece Geyikli (Alagâvur) beldesinde 17 caminin bulunduğu belirtilmektedir. Her köyde cami bulunmakta, bazı köylerde birden fazla cami olduğu anlaşılmaktadır. Şalpaazarı ilçesi dahilindeki cami sayısı 48 adet olarak belirlenmektedir.²¹¹

Yaklaşık 50 caminin ve çok sayıda imamın bulunduğu Şalpaazarı yöresinde Rafiziliğin kalıntılarının bulunamayacağı düşünülmektedir.

Sonuç

Bugünkü Şalpaazarı'nın ilk yerleşim yerleri XVI. yüzyılın başlarında Oğuz köyünün birer mezrası konumunda bulunan yerlerdi. Aynı yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu mezzarlar iskana açılarak köy yerleşim birimi haline gelmeye başladığı ve ilk sakinlerinin de Oğuz köyü halkı olduğu tespit edilmektedir. 1571'de 5 köy ve bir mezzardan teşekkül eden bu iskan birimlerinde yaklaşık 130 kişi yaşamaktaydı. Şalpaazarı'nı oluşturan bu iskan birimleri zamanla büyüyüp gelişerek 1835'te 21 köye ve yaklaşık 3500 kişilik nüfusa kavuşmuşlardır. Bu gelişme ve büyüme devam ederek 1935'te 27 köy ve yaklaşık 10 bin kişilik, 1981'de de 25 bin kişilik nüfusa yükselmişlerdir. Bölge arazisinin tarıma elverişsiz ve az olması nedeniyle nüfusun önemli bir bölümü başka şehirlere göç ederek ilçe nüfusu 2015'te 10 bin kişiye gerilemiştir.

XVI. asırda bugünkü Şalpaazarı'nda ziraata açık toprak miktarı 120 dönümken, XX. yüzyılın sonlarında 22 bin dönüme yükselmiştir. İlk dönemlerde buğday, arpa ve darı üretimi yanında sebze ve meyve de yetiştirilmekte, hayvancılık da önemli geçim kaynaklarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün de halkın geçim kaynağının tarım ve hayvancılıktan ibaret olduğu görülmektedir.

Önemli bir Çepni Türkmenleri yerleşim alanı olan Şalpaazarı halkının Rafizilikle ilişkilendirilemeyeceği tespit edilmektedir.

KAYNAKLAR

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (= BOA)

-----, *Bâb-ı Âsafî Defterhâne-i Âmire Defterleri (=A.DFE)*, nr. 734.

-----, Kamil Kepeci Tasnifi (=KK), *Divan-ı Hümayun Ruus (DHR)*, nr. 209.

²¹¹ Karaca, *Dünden Bugüne Ağasar-Şalpaazarı*, s. 237-283.

- , KK, *Mevkufat Kalemi (=MK)*, nr. 2605, 2697, 2703.
 -----, *Maliyeden Müdevver Defterler (=MAD)*, nr. 828.
 -----, *Mühimme Defteri(= MD)*, nr. V, LIX, LXVIII.
 -----, *Nüfus Defteri (=NFS.d)*, nr. 1155, 1156,
 -----, *Tahrir Defteri (= TD)*, nr. 52, 53, 387, 288.

Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadime Arşivi (=TK. KKA)

- , TK. KKA, *TD*, nr. 29, 43.

Trabzon Şer'iyeye Sicilleri (=TŞS)

- , *TŞS*, nr. 1974 (191),

Kıtap ve Makaleler

AÇIK, Turan, *Gelenek ve Modernlik Arasında Bir Osmanlı Şehri: 17. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon'da Siyaset*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Trabzon 2012.

AKDAĞ, Mustafa, *Türkiyenin İktisadi ve İctimâî Tarihi*, c. II, İstanbul 1979.

AYGÜN, Necmettin, "Osmanlı Devleti'nde İdari Taksimat Alanındaki Düzenlemelerin Taşradaki Yansımaları: Vakfikebir, Şarlı ve Tonya Örneği (1840-1918)", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 26 (Trabzon 2010), s. 35-77.

BARKAN, Ö. Lütfi, *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları, Kanûnlar*, I, İstanbul 1943.

-----, "Avârız", *İslam Ansiklopedisi (=İA)*, II, 13-19.

-----, "Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası (=TM)*, X (İstanbul 1953), s. 1-26.

-----, *Türkiye'de Toprak Meselesi, Toplu Eserler I*, İstanbul 1980.

BAYRAKTAR, Hakkı, "Doğu Karadeniz ve Ağasar Çepnileri", <http://www.gundemyazar.com/dogu-karadeniz-agasar-cepnileri/> 26.05.2017.

BELDİCEANU, Nicoara, "Le Monastère De La Théosképastos a la Lumière D'un Recensement Ottoman de Trebizonde", *Byzantion*, LV, Brüksel 1985, s. 269-331.

BEYOĞLU, Süleyman, "Mahkeme Kayıtlarına Göre 1893-1898 Tarihinde Şehit Olan Tirebolulu Askerler", *Tirebolu Tarihi Yazıları*, İstanbul 2016, s.131-139.

BİRİNCİ, Ali Mesut-ÇAKICI, Mustafa-TOPAL, Zehra, *Akçaabad-Vakfikebir Nüfus Kütüğü (1835-1845)*, İstanbul 2012.

BOSTAN, M. Hanefi, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat*, Ankara 2002.

-----, *Karadeniz'de Nüfus Hareketleri ve Nüfusun Etnik Yapısı*, İstanbul 2012.

-----, “Giresun Çevresi Çepnilerinin Dini Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Geçmişten Günümüze Giresun'da Dinî Hayat Sempozyumu I* (25-27 Ekim 2013), İstanbul 2015, s. 42-58.

BRAUDEL, Fernand, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I*, trc. M. Ali Kılıçbay. İstanbul 1989.

BRYER, Anthony, “Greeks and Turkmens: The Pontic Exception”, *Dumarton Oak Papers*, XXIX (Washington 1975), s. 113-151.

ÇAĞATAY, Neşet, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler”, *Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, V/5 (Ankara 1957), s. 433-511.

DEMİR, Necati, “Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesinde Çepni Türkmenleri ile Güvenç Abdal Ocağı'nın Kuruluşu”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* (=TKHBVD), Sayı 63, (Ankara 2012), s. 77-110.

EMECEN, Feridun M., “Kayacık Kazâsının Avârız Defteri”, *Tarih Enstitüsü Dergisi* (=TED), Sayı 12 (İstanbul 1982), s.159-170.

-----, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989.

-----, *Doğu Karadeniz'de İki Kıyı Kasabasının Tarihi Bulancak-Piraziz*, İstanbul 2005.

-----, *Doğu Karadeniz'de Bir Vadi Yerleşmesi Ağasar Vadisi: Şalpaazarı-Beşikdüzü*, Trabzon 2010.

FATSA, Mehmet, *XV ve XVI. Yüzyıllarda Giresun-Sosyal ve Ekonomik Hayat*, 2. baskı, Ankara 2010.

-----, “Çepnilerin Dinî Mensubiyeti ve Kürtün'de Bir Tekke: Güvenç Abdal Meselesi”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı 13 (Trabzon 2012), s. 27-48.

-----, “Giresun Yöresinin İskanı Sürecinde Kurulan İlk Cuma Camileri ve Toplumsal Fonksiyonları”, *Geçmişten Günümüze Giresun'da Dinî ve Kültürel Hayat-Bildiriler I*, İstanbul 2015, s. 63-77.

Genel Nüfus Sayımı-Trabzon Vilayeti: 20 İkteşrin 1935, c. 54, Ankara 1937.

Genel Nüfus Sayımı-Köyler Nüfusu: 20 İkteşrin 1935, c. 59, Ankara 1937.

Genel Nüfus Sayımı: 20 İkteşrin 1940, Ankara 1944.

Genel Nüfus Sayımı:21.10.1945 , Ankara 1950.

(Genel)Umumi Nüfus Sayımı (1950), Ankara 1951.

Genel Nüfus Sayımı (1955), Ankara 1961.

Genel Nüfus Sayımı (1960), Ankara 1963.

“Geyikli'de Eski Esnaflar”, <http://www.geyikli.org/sanat-zanaat/eski-esnafimiz-h91.html> 26.05.2017.

“Geyikli’de şu zanaat kolları vardır”, <http://www.geyikli.org/sanat-zanaat/geyiklide-su-zanaat-kollari-vardir.htm> 26.05.2017.

GOWAN, Bruce Mc, “Osmanlı Avârız - Nüzül Teşekkülü 1600-1830”, *VIII. Tarih Kongresi, Ankara 11-15 Ekim 1976 Kongreye Sunulan Bildiriler*, c.II, Ankara 1981, s.1327-1331.

GÖKÇE, Turan, *XVI ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkiyye (Denizli) Kazâsı*, Ankara 2000.

GÖYÜNÇ, Nejat, “Hâne Deyimi Hakkında”, *Tarih Dergisi*, Sayı 32 (İstanbul: 1979), s. 331- 348.

GÜÇER, Lütfi, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububât Me-selesi ve Hububâtın Alınan Vergiler*, İstanbul 1964.

GÜLAY, Abdullah, *Ağasar Çepni Kültürü Geyikli:Folklor-İnceleme-Araştırma*, İstanbul 2001.

GÜNDÜZ, Tufan, *Son Kızılbaş Şah İsmail*, İstanbul 2010.

GÜRÇAY, Hikmet, "Urgan ve Urgancılık", *Tarih Enstitüsü Dergisi (=TED)*, Sayı 11 (Ankara 1969), s. 13-26.

İNALCIK, Halil, “Osmanlılarda Raiyyet Rüsûmu”, *Bellekten*, XXIII / 92 (Ankara 1959), s. 576-609.

-----, “XV. Asır Sanayi ve Ticaret tarihine Dair Vesikalar”, *Bellekten*, XXIV/93 (Ankara: 1960), s. 45-96.

İNAN-İSLAMOĞLU, Huricihan, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Köylü*, trc. Sabri Tekay, İstanbul 1991.

İNAN, Kenan, *Onyedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon’da Sosyal ve İktisadi Hayat*, Trabzon 2013.

KALAFAT, Yaşar, *İran Türklüğü*, İstanbul 2005.

KARACA, Sebahattin, *Her Yönüyle Düünden Bugüne Ağasar-Şalpaazarı*, İstanbul 2000.

Köy Envanter Edütlerine Göre Trabzon, Ankara 1970.

Köy Envanter Edütü 1981-Trabzon, Ankara 1984.

Köylerimizin Adları, İstanbul 1928.

KÜÇÜK, Levent, Osmanlı Vergi Hukukunda Avarız Kavramı ve Avarızın İdaredeki Rolü, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2007.

Kültür Varlıklarıyla Trabzon: İlçeler-Köyler, c. I, (yay. haz. M. Reşat Sümerkan – İbrahim Okman), Trabzon 1999.

MİROĞLU, İsmet, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, İstanbul 1975.

“Nüfus ve Ekonomi”, <http://www.salpazari.bel.tr/2016-05-06-18-20-40/nuefus-ve-ekonomi>.

ÖZEL, Oktay, “Avâız ve Cizye Defterleri”, *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, Derleyenler Halil İnalıcık - Şevket Pamuk, Ankara 2000, s. 35-50.

ÖZTÜRK, Mustafa, “1616 Tarihli Halep Avâız-Hâne Defteri”, *OTAM*, Sayı 8 (Ankara 1997), s. 249-293.

-----, “19. Yüzyılın Başlarında Trabzon'da Fiyatlar”, *Trabzon Tarihi Sempozyumu (6-8 Kasım1998) Bildiriler*, Trabzon 1999, s. 369-377.

ÖZTÜRK, Temel, *Osmanlıların Kuzey ve Doğu Seferlerinde Savaş ve Trabzon*, Trabzon 2011.

-----, “Trabzon'da Fiyatlar (1700-1750)”, *Trabzon Tarihi Sempozyumu (6-8 Kasım1998) Bildiriler*, Trabzon 1999, s. 351-368.

RUMLU Hasan, *Ahsenü't-tevarih: Şah İsmail Tarihi*, (trc. Cevat Cevan), Ankara 2004.

SAHİLLİOĞLU, Halil, “Avâız”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (=DİA)*, IV, 108-109.

SALTIK, Veli, *Çepniler ve Güvenç Abdal Ocağı*, Ankara 2016.

SAYDAM, Abdullah, “XIX. Yüzyılda Reform İhtiyacının Taşradaki Yansımalarından Bir Örnek: Akçaabâd Kazası”, *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı XXI (İstanbul 2001).

SÜMER, Faruk, *Tirebolu Tarihi*, İstanbul 1992.

-----, *Çepniler*, İstanbul 1992.

TELLİOĞLU, İbrahim, *Tarih Boyunca Karadeniz*, Trabzon 2015.

TOPAL, Zehra, *Akçaabat-Vakfikebir Öşür Defteri*, Ankara 2005.

Trabzon Vilayet Salnamesi, VIII. Def'a, Trabzon 1293 (nşr. Kudret Emiroğlu, Ankara 1995).

TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, 2. baskı, İstanbul 1984.

USTA, Sebahittin, *Trabzon'da Vakıflar (1550-1650)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora tezi, Trabzon 2015.

ÜNLÜ, Ekrem, *Harşıt Vadesi Tarih ve Kültür Yazıları*, İstanbul 2016.

YALÇIN, Alemdar-YILMAZ, Hacı, “Güvenç Abdal Ocağı”, *TKHBVD*, Sayı 35 (Ankara 2005), s. 9-27.

-----, UYSAL, Başak, “Karadeniz Çepnileri1: Taşlıca Köyü”, *TKHBVD*, Sayı 35, s. 29-36.

-----, “Karadeniz Çepnileri 2: Eskiköy”, *TKHBVD*, Sayı 35, s. 37-42.

-----, DİKEROĞLU, Güzzade, “Karadeniz Çepnileri 3: Şalpaazarı ve Gürgentepe”, *TKHBVD*, Sayı 35, s. 43-46.

YAZICI, Ahmet, *2091 Nolu Trabzon Şer'iyeye Sicil Defterinin Değerlendirilmesi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans tezi, Samsun 1999.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Ankara 1985.

YÜCEL, Yaşar, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, 2. baskı, Ankara 1991.

YÜKSEL, Ayhan, *Tirebolu – Bir Sahil Kasabasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1788-1858)*, İstanbul 2003.

ZEREY, Orhan, *1824 Nolu Trabzon Kadı Sicili*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü – Yüksek Lisans tezi, Trabzon 2003.